

TERCÜME

Sayı : 15

19 Eylül 1942

Cilt : 3

Öteki dünyada konuşmalar
Düşünceler
Denemeler
Özdeyişler
Goethe ile konuşmalar
Bilinmiyen şaheser

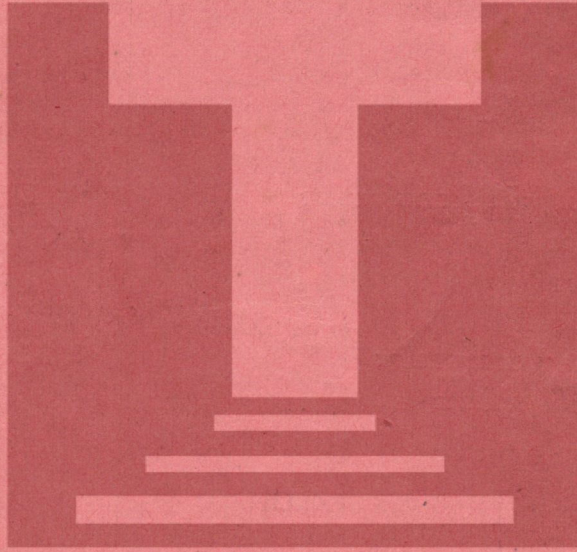
LUKIANOS
MONTAIGNE
BACON
VAUVENARGUES
ECKERMANN
BALZAC

İNGİLİZCEYE TERCÜME (C. E. Bazell) — YOKSULLAR (Erol Güneş) —
« L'ASSOMMOIR » TERCÜMELERİ (Lâtfi Ay) — YABANCI DİLLERDEKİ
DERGİLER

Maarif Vekilliği
tarafından iki
ayda bir çıkarılır

Sayısı :
40 kuruş
Abonesi :
200 kuruş

TÜSTAV

---

*Derginin idare ve yazı işleri için
müracaat adresi*

Tercüme dergisi,

**Maarif Vekilliği Neşriyat Müdürlüğü
Ankara**

TERCÜME

Sayı : 15

19 Eylül 1942

Cilt : 3

ÖTEKİ DÜNYADA KONUŞMALAR

LUKIANOS Samosat'da doğmuş, aşağı yukarı M. S. 125 — 185 yılları arasında yaşamıştır. Zamanın terbiyesini almış, hatip ve sophist olarak Hellas'ı, İtalya'yı ve Gallia'yı dolaşmış, sonraları Antiokheia'da (Antakya), Atina'da Mısır'da resmî vazifeler görmüştür. Lukianos, geniş malûmatlı, görüşleri derin değilse de uyantk ruhlu, alaycı bir ediptir. O zamanki belâgatın zayıf, boş, gülünç taraflarını görmüş, sayısı (şüpheli olarak kendisine atfedilenlerle) sekseni bulan eserlerinde zamanının felsefesiyle, diniyle, gelenekleriyle alay etmiştir. Dialog şeklini sık sık kullanmıştır. Dil bakımından, Lukianos Attike'nin en temiz yazıcılarının yanında gelir. Eski büyük klâsik yazıcıların sonuncusudur.

Aşağıda tercümesi sunulan üç konuşma Νεκρικοὶ Διάλογοι (Ölüler arasında, *yabut* Öteki dünyada konuşmalar) adlı eserinden alınmıştır.

I

Konuşanlar: ZENOPHANTOS, KALLİDEMİDES [1]

ZENOPHANTOS. — Ya sen nasıl öldün, Kallidemides? Benimkini biliyorsun: Deinias'ın sofrasından kalkmazdım; fazla yemişim, tıkağım. Ölürken yanımdaydın.

KALLİDEMİDES. — Yanındaydım, Zenophantos. Benim ölümüm çok acayip oldu. İhtiyar Ptoiodoros'u sen de tanırsın elbet.

ZENOPHANTOS. — Hani şu zengin adam, çocuğu da yoktu, o değil mi? Bilirim; sen hep onunla düşer kalkardın.

KALLİDEMİDES. — Bir hizmetinden kaçınmazdım. Mirasımı sana bırakıp öleceğim diye söz vermişti. Ama iş uzadıkça uzadı: baktım ki ihtiyar, Tithonos'tan [2] da çok yaşayacak, mirasa götürecektir kestirme bir yol buldum:

[1] Zenophantos: zenginlerin hesabına yiyip içen asalak (*parasite*) tipi. - Kallidemides: Roma'da «captatores hereditarum» adıyla tanınmış miras avcısı tipi.

[2] Tithonos: Laomedon'un oğlu Tithonos, Eos'la evlenince, hep genç kalamıyacağı halde, ölümsüzlükler arasına katılmıştı.

çarşıdan zehir aldım, şarap sunan çocuğu kandırdım; Ptoiodoros şarabı su katmadan içti; çocuk onun için bir kadehe zehir koyup hazır bulunduracak, şarap istedi mi, onu verecekti. Bunu yap, seni azat ettiririm diye yemin etmiştim.

ZENOPHANTOS. — E sonra? Galiba sen çok acayip bir şey anlatacaksın!

KALLİDEMİDES. — Biz hamamdan döndüğümüz vakit, çocuk iki kadeh hazırlamıştı: biri, içinde zehir bulunanı Ptoiodoros'a, öteki de bana. Ama nasıl oldu bilmem, yanlışmış, zehirlisini bana, zehirsizini Ptoiodoros'a verdi. Tabii Ptoiodoros içti; ben onun ölüsü seriliverecek diye beklediğim yere, boylu boyunca kendim serildim. Bunda gülünecek ne var, Zenophantos? Bir dostla alay etmek yakışır mı hiç?

ZENOPHANTOS. — Hani güzel oyun etmişler sana, Kallidemides! Ya ihtiyar, o ne dedi bunlara?

KALLİDEMİDES. — Bu beklenilmedik şey onu önce sarstı; sonra işin aslını kavramış olacak ki çocuğun yaptığına o da güldü.

ZENOPHANTOS. — Sen de ne diye kestirmeye saparsın? Miras geç kalmış ne çıkar? Ana yoldan gelsin de kazasız belâsız gelsin.

II

Konuşanlar: KHARON, MENİPPOS, HERMES [1]

KAHARON. — Geçiş parasını ver, melûn!

MENİPPOS. — Senin bağlamak hoşuna gidiyor, Kharon, bağır.

KAHARON. — Seni buraya geçirdik ya, karşılığını istiyorum: paramı ver.

MENİPPOS. — Bir şeyi olmıyandan ne alabilirsin?

KAHARON. — Bir obolos'u olmıyan insan da görülmüş mü hiç?

MENİPPOS. — Bir başkası daha görülmüş mü bilmiyorum: ama benim yok işte.

KAHARON. — Hele paramı verme, Pluton hakkı için[2], boğarım seni, rezil!

MENİPPOS. — Ben de şu sopayla vurur, kafanı paralarım.

KAHARON, — Demek sen böyle bir yolculuğu bedavadan yapmış olacaksın.

MENİPPOS. — Hakkını benim yerime Hermes versin: beni sana o teslim etti.

[1] Kharon kayığıyla ölüleri bir kıyıdan karşı kıyıya geçirirdi; ölü başına bir obolos (aşağı yukarı bir kuruş) alırdı. - Menippos: M. Ö. III. yüzyılda yaşamış Gadara'lı kynik filozof; 13 kitap satıra yazmıştı; kaybolan bu eserlerinde nesirle şiir karışık. Bu nevi satıra edebiyat tarihinde «Menippos satırası» adıyla tanınmıştır. - Tanrı Hermes'in vazifelerinden biri ölüleri Hades'e götürmekti.

[2] Pluton, yer altı dünyası tanrısı olduğu için Kharon'un efendisidir.

HERMES. — Öyle ya! ölülerin borcunu da ödiyeceğim... bir bu eksikti!

KHARON. — Bırakmam senin yakanı.

MENIPPOS. — İş buna kaldıysa, hiç durma çek kayığını karaya, bekle! ancak, bende olmayan bir şeyi nasıl alırsın?

KHARON. — Bir obolos getirmek lâzım olduğunu sen bilmiyor muydun [1]?

MENIPPOS. — Biliyordum, ama hiç param yoktu. Ne, yani bunun için ölmemeli miydik?

KHARON. — Bu yolculuğu bedavadan yaptın diye, demek, bir sen övüneceksin.

MENIPPOS. — Hiç de bedavadan değil, dostum: kayığın suyunu boşalttım, kürek çekmiye de yardım ettim. Kayıkta bulunanlardan bir ben ağlamıyordum.

KHARON. — Geçiş parasiyle bunların bir ilişiği yok ki! sen bana obolos'u vereceksin. Başka türlü olmaz: hakçası bu.

MENIPPOS. — O halde al beni, tekrar hayata götür.

KHARON. — Güzel! Üstelik de Aiakos'tan[2] dayak yiyeyim, değil mi?

MENIPPOS. — Öyleyse canımı sıkma.

KHARON. — Göster bakayım torbanda ne var.

MENIPPOS. — İster misin? Acı baklayla Hekate'nin yemeği [3].

KHARON. — Ah, Hermes! nereden getirdin başımıza bu köpeği [4]? Buraya gelirken ne de çene çalıyordu! Kayıkta kaç kişi varsa, karşılılarına geçmiş gülüyor, alay ediyordu. Herkes ağlaşıyor, bir o şarkı söylüyordu.

HERMES. — Kharon, geçirdiğin adam kimdir biliyor musun? O tam mânasiyle hür, bir şeyi kendine tasa etmeyen bir adamdır: Menippos.

KHARON. — Ben seni bir elime geçireyim de...

MENIPPOS. — Geçir de o zaman; ama iki defa geçiremezsin.

III

Konuşanlar: KROISOS, PLUTON, MENIPPOS, MIDAS,
SARDANAPALLOS [5]

KROISOS. — Pluton, biz yanımızda oturan şu köpek [6] Menippos'a

[1] Helenler ölülerinin ağızına, Kharon'a verilmek üzere, bir obolos koyarlardı.

[2] Aiakos Hades hâkimlerinden biriydi..

[3] Hekate, yolların ve kapıların tanrıçasıydı. Zenginler her ay başında üç yol ağızlarına yiyecek (yumurta, soğan, ekmek v.s.) koyarlardı; fakirlerin alıp yediği bu yiyeceklere «Hekate'nin yemeği» denirdi.

[4] «... bu köpe-i»: Menippos, kynikos (kelbi) bir filozofu; onun için burada kyon (köpek) denilmiştir.

[5] Kroisos: Lydia kralı. Pluton: yeraltı tanrısı. - Menippos: bak II. konuşma Not I. - Midas: eski Phrygia kralı; neye dokunursa altın olurdu. - Sardanapalos: iltişamlı hayatı ve cümbüşleriyle meşhur son Assyria kralı.

[6] Bak II. konuşma Not 4.

dayanamıyoruz; ya al onu başka bir yere götür, ya biz buradan taşınalım.

PLUTON. — Ne kötülük ediyor size o adam? O da sizin gibi ölü değil mi?

KROISOS. — Biz yeryüzündeki halimizi anıp dert yanmaya, iç çekmeye başladık mı - şu zavallı Midas altınlarını, Sardanapallos sayısız cümbüşlerini, ben Kroisos hazinelerimi hatırlıyoruz -, o karşımıza geçip gülüyor; bize aşağılık, alçak insanlar diye hakaret ediyor; bazan, biz inerken, bir şarkı tutturup rahatsız ediyor; sözün kısası, canımızı çok sıkıyor.

PLUTON. — Menippos, neler söylüyor bu adamlar?

MENIPPOS. — Doğruyu söylüyorlar, Pluton; ben onlardan nefret ederim: onlar insanların başına belâ kesilmiş bayağı kimselerdir. Fena yaşamış olmaları yetmemiş, öldükten sonra da, hâlâ yeryüzünü hatırlıyor, bir türlü ayrılmıyorlar. Ben de onlara eziyet etmekten hoşlanıyorum işte!

PLUTON. — Yapma öyle şey; üzülüyorlar, görmüyor musun? ellerinden az şey mi gitmiş?!

MENIPPOS. — Sen de mi budala oldun, Pluton? İnemelerini haklı mı buluyorsun?

PLUTON. — Haklı demedim; ancak aranızda kavga çıkmasını da istemem.

MENIPPOS. — Ama ben gene vaz geçmiyeceğim, ey Lydia'luların, Phrygia'luların, Assyria'luların en kötü insanları, bunu iyi bil: nereye giderseniz gidin, arkanızdan geleceğim, şarkılarımla, alaylarımla size eziyet edeceğim.

KROISOS. — Buna küstahlık derler!

MENIPPOS. — Küstahlık asıl o sizin yaptıklarınıza denir: ayaklarınıza kapanılsın istiyordunuz, hür insanlara hakaret ediyordunuz, bir gün öleceğiniz aklınızdan bile geçmiyordu: bütün bunlar elinizden gitti, şimdi ağlaşırsınız.

KROISOS. — Ah, tanrılar! ne çok, ne büyük servetti o benimki!

MIDAS. — Neydi o benim altınlarım!

SARDANAPALLOS. — Neydi o benim cümbüşlerim!

MENIPPOS. — İyi ya, öyle yapın: siz üzüle durun, ben de size tekrar tekrar «kendini tanı» diye şarkı söylüyeyim: öyle iniltilere işte böyle aranağme gider.

LUKIANOS

Tercüme eden: Suat SİNANOĞLU
D. ve T. - C. Fakültesi Asistanlarından

DÜŞÜNCELER ¹

İnsan tabiatı:

Âdet ve alışkinliklarımızda her türlü gariplik ve aykırılıklardan kaçınmalıyız; bunlar insanı başkalarından ayıran, insanlıktan çıkaran şeylerdir. İskender'in Saray Nazırı Demophonos güneşte titrer, gölgede terlermiş; böyle bir tabiata kim sinirlenmez? Ben öylelerini gördüm ki, elma kokusuna Azraili tercih ederler; fare dediniz mi ödleri kopar; kaymak gördüler mi mideleri bulanır. Germanicus horoz görmeye, horoz sesi işitmeye tahammül edemezmiş. Bu gariplikler insanın bünyesindeki gizli bir dertten doğabilir; ama, erkenden çaresine bakılırsa, bunların önüne geçilebilir sanırım. Ben, kendi hesabıma, bunlardan, gördüğüm terbiye sayesinde kurtuldum; ama bu iş pek kolay olmadı, onu da söyliyeyim. Şimdi, biradan başka, her türlü yiyecek içeceğe iştahım açıktır. Vücut daha kıvrakken, bütün âdetlere, icaplara göre eğilip bükülmelidir. Bir delikanlı, iştah ve iradesinin dizginlerini tutabilmek şartıyla, bırakın her milletten, her çeşitten, insanlar ve ahbablarla düşüp kalksın; hattâ, icabında, taşkınlık, serserilik de etsin. Herkes gibi yetişsin. Her şeyi yapabilsin, ama yalnız iyi şeyleri severek yapsın. Kalisthenes'in Büyük İskender kadar içmeye razı olmayıp bu yüzden kiralının gözünden düşmesini filozoflar bile iyi görmemişlerdir. İnsan kiralı ile gülüp eğlenmeli, cümbüş etmeli. Hattâ ben bir delikanlının cümbüşlerde arkadaşlarından daha canlı, daha dayanıklı olmasını isterim: İnsan kötü şeyleri, bilmediği, beceremediği için değil, canı istemediği için yapmamalı.

Multum interest utrum peccare aliquis nolit aut nesciat {2}.

Fransa'da her türlü taşkınlıktan uzak kalmış bir zata, kibar bir mecliste: «Kıralın Almanya'daki işlerini görürken, bütün hayatınızda, kaç defa sarhoş olmak zorunda kaldınız» diye sordum; bunu iltifat kastiyle sormuştum, o da öyle aldı ve üç defa sarhoş olduğunu söyleyerek üçünün de hikâyesini anlattı. İçki içmemek yüzünden Almanlar arasında çok sıkıntı çekmiş olan-

[1] Tercüme dergisinin 2 nci ve 11 inci sayılarında Montaigne hakkında malûmat ve Denemeler'den, daha başka tercümelemeler vardır.

[2] Kötülük etmeyi istememek başka, bilmemek başkadır. (Seneca)

ları bilirim. Alkibiades'in bulunmaz tabiatına hayran olduğumu çok defa söylemişimdir. Alkibiades hiç sıhhati bozulmadan her türlü hayata kolayca girer, çıkar: kâh İranlı'lardan daha süslü, daha ihtişamlı, kâh Lakedemonialı'lardan daha içine kapalı, daha kanaatkârdır; İsparta'da her zevka perhiz, İonia'da her zevka düşkündür.

Omnis Aristippum decuit color, et status, et res. {1}.

(İinci kitap, XXVI ncı Fasl)

İnsan aklı:

Belki (insanlar için de) öteki varlıklarda görüldüğü gibi, tabii kanunlar vardır; ama bizde kaybolup gitmişler: çünkü şu mübarek insan aklı her yere karışıp nizam vermeye, kumanda etmeye kalkışmış, dünyanın çehresini kendi büyük iddiaları, kararsız görüşleriyle bulandırmış, karmakarış etmiş.

Nihil itaque amplius nostrum est: quod nostrum dico art estis {2}.

İnsanlar eşyayı başka başka gözler, başka başka düşüncelerle görürler: fikir ayıuluklarının asıl sebebi budur. Aynı şeyin bir millet bir yüzüne, bir millet başka bir yüzüne bakar ve o yüzünde durur.

Bir insanın babasını yemesinden daha korkunç birşey düşünülemez; ama eskiden bazı kavimlerde bu âdet varmış, hem de bunu saygı ve sevgilerinden yaparlarmış; isterlermiş ki ölmüşleri böylelikle en münasip, en şerefli bir mezara gömülsün; vücut ve hâtıraları içlerine, tâ iliklerine yerleşsin; babaları sindirme ve özümleme yolu ile kendi diri bedenlerine kalbolup yeniden yaşasın. Böyle bir hurafeyi iliklerinde ve damarlarında taşıyan insanlar için anasını babasını topraklarda çürütüp kurtlara yedirmenin ne korkunç bir cinayet sayılacağını kestirmek zor değildir.

Likurgus hırsızlığa bir tarafından bakmış; komşusunun malını habersizce aşırın bir adamın gösterdiği çevikliğe, çabukluğa, cürete ve ustalığa kıymet vermiş; herkesin kendi malını daha iyi korumaya çalışması da millet için hayırlı olur diye düşünmüş; hem saldırmayı, hem korunmayı öğreten bu iki taraflı terbiyeyi askerlik bakımından faydalı görmüş; milletine vermek istediği başlıca bilgi ve meziyet de askerlik olduğu için, başkasının malını çalmaktan doğacak olan karışıklık ve haksızlıkları hesaba katmamış.

Kıral Zalim Dionysos Eflâtun'a İran işi, uzun, damalı ve kokulu bir urba hediye etmiş. Eflâtun: «Ben erkeğim; kadın elbisesi giymek istemem», diyerek almamış; ama Aristippos almış ve demiş ki: «İnsan ne giyerse

[1] Aristippos'a her haht yakıştır. (Horatius)

[2] Gerçekten bizim olan hiçbir şey kalmamıştır: bizim dediğimiz, kendi yaptığımız bir şeydir. (Cicero)

giysin mertliği yine mertliktir». Dionysos Aristippos'un yüzüne tükürmüş; Aristippos aldırmamış. Dostları bu alçaklığını yüzüne vurdukları zaman, onlara: «Ne olur? demiş, balıkçılar da ufacak bir balığı tutmak için tepeden tırnağa deniz suyu ile ıslanmaya pekâlâ katlanıyorlar». Diyogenes lâhanalarını yıkarken, yanından geçen Aristippos'a: «Lâhana ile yaşamasını bilseydin, bir zalime dalkavukluk etmezдің» demiş; o da ona: «İnsanlar arasında yaşamasını bilseydin, böyle lâhana yıkamazdın» diye cevap vermiş. Bakın akıl ayrı ayrı görüşleri insana nasıl kabul ettiriyor: iki kulplu bir çömlek, ister sağından tut, ister solundan.

*Bellum, o terra hospita, portas;
Bello armantur equi, bellum haec armenta minantur.
Sed tamen iidem olim curru succedere sueti
Quadrupedea, et frena iugo concordia ferre;
Spes est pacis. {1}.*

Solon'a, oğlunun ölümünde, aciz ve beyhude göz yaşları dökmenin doğru olmadığını söylemişler; Solon: «Aciz ve beyhude oldukları için dökülmeleri daha doğru ya» demiş. Sokrates'in karısı: «Ah! bu insafsız hâkimler! seni haksız yere öldürüyorlar» diye ağlayıp sızlanırken, Sokrates: «Ya haklı olarak öldürseler daha mı iyi olurdu?» demiş.

Biz kulaklarımızı süs için deleriz; Yunanlılarda ise bu, kölelik alâmeti idi. Biz karılarımızla gizli gizli sevişiriz; Amerika yerlileri ise bu işi ulu-orta yaparlarmış. İskitler yabancıları mâbetlerinde kesip kurban ederlermiş; başka kavimlerde ise mâbede girene dokunulmaz.

*Inde furor vulgi, quod numina vicinorum
Odit quisque locus, cum solos credat habendos
Esse deos quos ipse colit. {2}.*

(11 nci kitap, XII nci Fesil)

Saadet :

Büyük İskender'in dalkavukları onu, İuppiter'in oğlu olduğuna inandırarlarmış. Bir gün yaralanıp da yarısından kan aktığını görürce: «Buna ne diyeceksiniz, bakalım? demiş; kıpkızıl, mis gibi insan kanı değil mi bu? Homeros'un destanlarında tanrıların yarısından akan kan hiç de böyle değildir.» Şair Hermodorus, Antigonus'u öven şiirlerinde, ona Güneş'in oğlu diyormuş.

[1] Bana mesken olan toprak, sende harb alâmetleri var; bu sürüler, bu atlar harb için hazırlanıyor. Ama biz bu hayvanların sabana koşulduklarını, aynı boyunduruğa bağlanıp yürüdüklerini de gördük; sulh ümidimiz yine var. (Vergilius)

[2] «Halkın böyle azgınlıkları vardır; çünkü her memleket komşusunun tanrılarında nefret eder ve yalnız kendi tanrılarının sahih olabileceğine inanır.» (Iuvenalis)

Antigonus: «Oturağımı döken adam benim Güneşin oğlu olmadığını çok iyi bilir» demiş. İnsan her yerde aynı insandır; ve bir insanın yaratılışında asillik olmadı mı, kâinatın tacını giyse yine çıplak kalır,

Puellae

Hunc rapiant; quicquid calcaverit hic, rosa fiat, {1}.

ruhu kaba ve duygusuz olduktan sonra, bütün bunlar neye yarar? İnsanın sağlığı ve düşüncesi yerinde değilse, hazdan, saadetten de bir şey anlamaz.

*Haec perinde sunt, ut illius animus qui ea possidet
Qui uti scit, ei bona; illi qui non utitur recte, mala. {2}.*

Talih insana bütün nimetlerini verse, bir de onları tatabilecek ruh lâzım. Bizi mesut eden bir şeyin sahibi olmak değil, zevkına varmaktır.

*Non domus et fundus, non aeris acervus et auri
Aegroto domini deduxit corpore febres,
Non animo curas: valea possessor oportet,
Qui comportatis rebus bene cogitat uti.
Qui cupit aut metuit, iuvat illum sic domus aut res,
Ut lippum pictae tabulae, fomenta podagram. {3}.*

Nasıl dili pas tutmuş bir adam Yunan şarabının tadından bir şey anlamazsa, nasıl bir at, üzerindeki zengin koşumların farkında olmazsa, vurdum duymaz, zevksiz bir ahmak da, içinde yaşadığı nimetlerin tadına varamaz. Eflâtun da der ki, sağlık, güzellik, kuvvet, zenginlik ve bütün bu iyi dediğimiz şeyler insanın iyisine ne kadar yarasırsa, kötüsüne de o kadar yarasmaz; kötü dediğimiz şeyler de tersine.

Ruhta ve bedende rahatlık olmadıkça, döşek rahat olmuş ne çıkar? Vücudumuza bir iğne, ruhumuza bir dert girdi mi, dünyalara sahip de olsak rahatımız kaçır. Damla ağrıları bir başladı mı, insan ne kadar Devletli, Haşmetli de olsa,

Totus et argento conflatus, totus et auro, {4}.

tacını, tahtını, saraylarını unutmaz mı? Bir kiral hiddetlenince, kırallığı onu kızarmaktan, sararmaktan, deli gibi dişlerini gıcırdatmaktan koruyabilir

[1] «Etrafını kızlar alsın, adımını attığı yerde güller bitse.» (Persius)

[2] «Bir şeyin kıymeti sahibinin kalbine göre değişir: ondan fayda görürse iyi, zarar görürse fenadır.» (Terentius)

[3] Ev, mal, mülk, yığınla tunç ve altın, vücudunda veya ruhunda dert olan adamın yarasına merhem değildir. İnsanın, elindeki nimetleri tatabilmesi için keyfi yerinde olmak gerek. Bir arzusu, bir korkusu olan için ev bark neye yarar? Gözlerinde çipil olan tabloyu, dizlerinde damla olan hamamı ne yapısın? (Horatius)

[4] «Altına, gümüşe gömülü' de olsa» (Tibullus)

mi? Halbuki kıral kafalı ve iyi yaradılışlı bir adamsa saadetine kırallığının kattığı şey pek azdır:

*Si ventri bene, si lateri est pedibusque tuis nil
Divitiae poterunt regales addere maius; {1}.*

Tacın tahtın yalancı, aldatıcı şeyler olduğunu görür; hattâ belki de Kıral Seleucus gibi düşünerek derki: «Hükümdar âsasının ne kadar ağır olduğunu bilen, onu yolda bulsa, elini sürmez, geçer». Seleucus bununla, iyi bir kırala düşen vazifelerin ne büyük, ne ezici olduğunu söylemek istiyordu. Gerçekten, başkalarını düzene sokmak az iş değildir; kendi kendimize düzen vermenin ne kadar güç olduğunu biliriz. İnsanlara kumanda etmek pek rahat bir iş gibi görünür; ama ben kendi hesabıma, insan kafasının ne kadar âciz, yeni ve şüpheli şeyler arasında doğruyu bulmanın ne kadar güç olduğunu gördükten sonra şu kanaate vardım ki, başkalarının ardından gitmek önde gitmekten çok daha kolay, çok daha hoştur; çizilmiş bir yolda yürümek ve yalnız kendi hayatından mesul olmak ruh için büyük bir rahatlıktır.

*Ut satius multo iam sit parere quietum,
Quam regere imperio res velle {2}.*

Kaldı ki, Keyhusrev'in dediği gibi, insanın kumanda etmeye hakkı olması için kumanda ettiklerinden daha değerli olması gerekir.

Ama Ksenophon'un anlattığına göre, Kıral Hieron daha ileri giderek diyor ki: Kırallar beden hazlarını bile herkes kadar tadabilecek halde değildirler; çünkü rahatlık ve kolaylık bu hazlarda bizim bulduğumuz tatlı acılığı onlara tattırmaz,

*Pinguis amor nimiumque potens, in taedia nobis
Vertitur, et stomacho dulcis ut esca nocet. {3}.*

Bolluk kadar insanı sıkan, usandıran şey yoktur. Karşısında üç yüz kadını birden emrine âmade gören bir adamda istek mi kalır? Büyük Sultanın sarayında öyle imiş. Onun atalarından biri de ava giderken beraberinde en az yedi bin şahinci götürürmüş; böyle bir avın mânası ve zevkı acaba neresinde idi?...

(İinci Kitap, XLII nci Fasil)

[1] «Miden iyi, ciğerlerin, ayakların sağlamsa kıralların hazineleri seni daha fazla mesur edemez.» (Horatius)

[2] «Öyle ise, sessiz sedasız itaat etmek, devletin dümenini tutmaktan daha iyidir.» (Laetius)

[3] «Fazla yüz bulan, her dediğini yaptırır aşk bezginlik verir; iyi bir yemeği fazla kaçırmak da mideyi bozar.» (Ovidius)

Ölüm :

...Mademki ölümün önüne geçilemez, ne zaman gelirse gelsin. Sokrates'e: Otuz zalimler seni ölüme mahkûm ettiler, denildiği zaman: «Tabiat da onları!» demiş.

Bütün dertlerin bittiği yere gideceğiz diye dertlenmek ne budalalık!

Nasıl doğuşumuz bizim için her şeyin doğuşu olduysa, ölümümüz de her şeyin ölümü olacaktır. Öyle ise, yüz sene daha yaşamıyacağız diye ağlamak, yüz sene evvel yaşamadığımızı ağlamak kadar deliliktir. Ölüm başka bir hayatın kaynağıdır. Bu hayata gelirken de ağladık, eziyet çektik; bu hayata da eski şeklimizden soyunarak girdik.

Başımıza bir defa gelen şey büyük bir dert sayılamaz. Bir anda olup biten bir şey için bu kadar zaman korku çekmek akıl kârı mıdır? Ölüm uzun ömürle kısa ömür arasındaki farkı kaldırır; çünkü yaşamayanlar için zamanın uzunluğu kısası yoktur. Aristo, Hypanis ırmağının suları üstünde bir tek gün yaşayan küçük hayvanlar bulunduğunu söyler. Bu hayvanlardan, sabahın saat sekizinde ölen genç, akşamın saat beşinde ölen ihtiyar ölmüş sayılır. Bu kadarcık bir ömrün bahtlısını, bahtsızını hesaplamak hangimize gülünç gelmez? Ama, ebediyetin yanında, dağların, nehirlerin, yıldızların, ağaçların, hattâ bazı hayvanların ömrü yanında bizim hayatımızın uzunluğu, kısası da o kadar gülünçtür.

Tabiat bunu böyle istiyor. Bize diyor ki: «Bu dünyaya nasıl geldiyseniz, öylece çıkıp gidin. Ölümden hayata geçerken duymadığınız kayguyu ve korkuyu, hayattan ölüme geçerken de duymayın. Ölümünüz varlık düzeyinin, dünya hayatının unsurlarından biridir.

Inter se mortales mutua vivunt

Et quasi cursores vitae lampada tradunt. {1}.

Sizin hatırınız için âlemin bu güzel düzenini değiştirecek değilim ya? Ölmek, yaratılışınızın şartıdır; ölüm sizin mayanızdadır: ondan kaçmak, kendi kendinizden kaçmaktır. Sizin bu safasını sürdürdüğünüz varlıkta hayat kadar ölümün de yeri vardır. Dünyaya geldiğiniz gün bir taraftan yaşamaya, bir taraftan da ölmeye başlarsınız.

Prima, quae vitam dedit, hora carpsit {2}.

Nascentes morimur, finisque ab origine pendet {3}.

[1] «İnsanlar birbirini yaşatarak yaşarlar... Ve hayat meşalesini, koşucular gibi, birbirine devrederler.» (Lucretius)

[2] «İlk saatimiz bize verdiği hayatı kemirmeye başlar» (Seneca)

[3] «Doğar doğmaz ölmeye başlarız: Son günümüz ilk günümüzün neticesidir.» (Manilius)

Yaşadığınız her an, hayattan eksilmiş, harcanmış bir andır. Ömrünüzün her günü işi, ölüm binasını kurmaktır. Hayatın içinde iken ölümün de içindedir; çünkü hayattan çıkınca ölümden de çıkmış oluyorsunuz. Yahut şöyle diyelim, isterseniz: hayattan sonra ölümdesiniz; ama hayatta iken ölmektesiniz. Ölümün, ölmekte olana ettiği ise, ölmüş olana ettiğinden çok daha acı, daha derin ve daha can yakıcıdır.

Hayattan edeceğiniz kârı ettiyseniz, doya doya yaşadysanız, güle güle gidin.

Cur non ut plenus vitae conviva recedis? { 1 }.

Hayat bir işinize yaramadıysa, boşu boşuna geçdiyse, onu kaybetmekten ne korkuyorsunuz? daha yaşayıp da ne yapacaksınız?

Cur amplius addere quaeris

Rursum quod pereat male, et ingratum occidat omne? { 2 }.

Hayat kendiliğinden ne iyi, ne fenadır: ona iyiliği veya fenalığı koyan sizsiniz.

Bir gün yaşadysanız, herşeyi görmüş sayılırsınız. Bir gün bütün günlerin eşidir. Başka bir gündüz başka bir gece yoktur. Atalarınızın gördüğü, torunlarınızın göreceği hep bu güneş, bu ay, bu yıldızlar, bu düzendir.

*Non allium videre patres: alliumve nepotes
Aspicient { 3 }.*

Benim komedyam, bütün perdeleri ve sahneleriyle, nihayet bir senede oynanır, biter. Dört mevsimimin nasıl geçtiğine bir bakarsanız, dünyanın çocukluğunu, gençliğini, olgunluğunu ve ihtiyarlığını onlarda görürsünüz. Dünyanın oyunu bu kadardır: mevsimler bitti mi, yeniden başlamaktan başka bir marifet gösteremez. Bu hep böyle gelmiş, böyle gidecektir.

Versamur ibidem atque insumus usque. { 4 }.

Atque in se sua pervestigia volvitur annus. { 5 }.

Dünyayı size bırakıp gidenler gibi, siz de başkalarına bırakıp gidin. Hep eşit olursunuz benim adaletimin esasıdır. Herkesin bağlı olduğu şartlara bağlı olmaktan kim yerebilir? Hem sonra, ne kadar yaşarsanız yaşayın,

[1] Niçin hayat sofrasından, karnı doymuş bir davetli gibi kalkıp gitmiyorsun? (Lucretius)

[2] Niçin günleline, yine sefalet içinde yaşanacak, yine boşuna geçip gidecek daha başka günler katmak istiyorsun? (Lucretius)

[3] Babalarınız başka türlüünü görmedi; torunlarınız başka türlüünü görmeyecek. (Lucretius)

[4] İnsan, kendini saran çemberin içinde döner durur. (Lucretius)

[5] Sene hep kendi izleri üstünde dolanır. (Vergilius)

ölümde geçireceğiniz zamanı değiştiremezsiniz: ölümden ötesi hep birdir. Beşikte iken ölseydiniz, o korktuğunuz mezarın içinde yine o kadar zaman kalacaktınız:

*Licet, quod vis vivendo vincere saecula,
Mors aeterna tamen nihilominus ille manebit. {1}*

Zaten ben sizi öyle bir hale koyacağım ki, artık hiç bir keder duymıyacaksınız:

*In verra nescis nullum fore morte alium te,
Qui possit vivus tibi te lugere peremptum, Stansque Jaceentem. {2}*

Bu doyamadığınız hayati artık aramaz olacaksınız:

*Nec sibi enim qui quam tum se vitamque requirit. . .
Nec desiderium nostri nos afficit ullum. {3}*

Hiçtên daha az bir şey olsaydı, ölüm biçten daha az korkulacak bir şeydir, denebilirdi:

*Multo . . . mortem minus ad nos esse putandum
Si minus esse potest quam quod nihil esse videmus. {4}*

Ölüm size ne sağken kötülük eder, ne ölüyken: sağken etmez, çünkü hayattasınız; ölüyken de etmez, çünkü hayatta değilsiniz.

Hiç kimse vaktinden evvel ölmüş sayılamaz; çünkü bizden arda kalan zaman da, bizden önceki zaman gibi bizim değildir: ondan da bir şey kaybetmiş olmuyorsunuz.

*Respice enim quam nil ad nos ante acta vetustas
Temporis aeterni fuerit. {5}*

Hayatınız nerde biterse, orada tamam olmuştur. Hayatın değeri uzun yaşanmasında değil, iyi yaşanmasındadır: öyle uzun yaşamışlar vardır ki, pek az yaşamışlardır. Şunu anlamakta geç kalmayın: doya doya yaşamak yılların çokluğuna değil, sizin iradenize bağlıdır. Her gün gittiğiniz yere hiçbir gün varmayacağınızı mı sanıyordunuz? Avunabilmek için eş dost istiyorsanız, herkes de sizin gittiğiniz yoldan gitmiyor mu?

Omnia te vita perfuncta sequentur. {6}

[1] Kaç asır yaşarsanız yaşayın, ölüm yine ebedî olacaktır. (Lucretius)

[2] Bilmiyor musunuz ki, öldükten sonra başka bir benliğiniz sağ kalıp sizin ölümünüze yanmayacak, ölüünüzün baş ucunda durup ağlamıyacak? (Lucretius)

[3] O zaman ne hayatı ararız, ne de kendimizi; varlığımızdan hiçbir şeye hasretimiz kalmaz. (Lucretius)

[4] Evvelki iki satır Lucretius'un bu mısralarının tercümesidir. (Mütercim)

[5] Bizden önce geçmiş zamanları düşün; bizim için onlar hiç yokmuş gibidir. (Lucretius)

[6] Ömrün bitince, her şey de seninle yok olacaktır. (Lucretius)

Herkes aynı akışın içinde sürüklenmiyor mu? Sizinle birlikte ihtiyarlanmayan bir şey var mı? Sizin öldüğünüz anda binlerce insan, binlerce hayvan, binlerce başka varlık daha ölmüyor mu?

Madem geri dönemezsiniz, niçin kaçınıyorsunuz? Birçok insanların ölmekle, büyük dertlerden kurtulduğunu görmüşsünüzdür; ama kimsenin ölmekle daha fena olduğunu gördünüz mü? Kendi görmediğiniz, başkasından da duymadığınız bir şeye kötü demek ne büyük saflık! Niçin benden ve kaderden şikâyet ediyorsun? Sana kötülük mü ediyoruz? Sen mi bizi idare edeceksin, biz mi seni? Öldüğün zaman yaşını doldurmamış da olsan, hayatını doldurmuş oluyorsun. İnsanın küçüğü de büyüğü gibi tam bir insandır. İnsanların ne kendileri ne de hayatları arşınla ölçülmez. Chiron, babası Saturnus'tan, zaman ve süre tanrısından, ölmezliğin şartlarını öğrenince ölmez olmak istememiş. Sonsuz bir hayatın benim size verdiğim hayattan ne kadar daha eziyetli, ne kadar daha çekilmez olacağını bir düşünün. Ölüm olmasaydı, sizi ondan mahrum ettim diye bana lânet edecektiniz. Hayatınıza, mahsus biraz acılık kattım ki, fazla rahatlık görüp ona aç kurt gibi sarılılmıyınız. Ne hayattan ne de ölümden kaçmaksızın benim istediğim gibi itidal içinde yaşayabilmeniz için hayata ve ölüme tatlı ile acı arasında bir kıvam verdim.

İlk bilgeniz olan Thales'e, yaşamakla ölmenin bir olduğunu öğrettim. Birisi ona: Niçin ölmüyorsun? diye sormuş, o da: İkisi bir de onun için, diye cevap vermiş

Su, hava, toprak, ateş ve, benim bu yapımın diğer bütün unsurları hem yaşamana hem ölmene sebeb olurlar. Son gününden niçin bu kadar korkuyorsun. O gün senin ölümünde öteki günlerinden daha fazla bir iş görmiyor ki. Yorgunluğu yapan son adım değildir: son adımda yorgunluk sadece meydana çıkar. Bütün günler ölüme gider; son gün varır.»

İşte Tabiat anamızın bize verdiği güzel öğütler...

Çok defa düşünmüşümdür: acaba niçin harblerde kendi ölümümüz de, başkalarının ölümü de bize, evlerimizdeki ölümden çok daha az korkunç gelir? (öyle olmasaydı ordu hekimlerle, ağlayıp sızlayanlarla dolardı). Acaba niçin ölüm her yerde aynı olduğu halde, köylüler ve fakir insanlar ona çok daha metin bir ruhla katlanırlar? Ben öyle sanıyorum ki bizi korkutan ölümden ziyade bizim, cenaze alaylarıyla, haşyet dolu çehrelerle ölüme verdiğimiz korkunç haldir... Çocuklar sevdiklerini bile maske takmış görünce korkarlar: biz de öyle. İnsanların ve her şeyin yüzünden maskeyi çıkarıp atmalıdır.

(*I inci Kitap, XX nci Fasl*)

MONTAIGNE

Tercüme eden: *Sababattin EYÜBOĞLU*

Maarif Vekilliği Müfettişlerinden

ESSAYS

OF YOUTH AND AGE

A man that is young in years may be old in hours, if he have lost no time; but that happeneth rarely. Generally, youth is like the first cogitations, not so wise as the second, for there is a youth in thoughts, as well as in ages; and yet the invention of young men is more lively than that of old, and imaginations stream into their minds better, and, as it were, more divinely.

Natures that have much heat, and great and violent desires and perturbations, are not ripe for action till they have passed the meridian of their years; as it was with Julius Caesar and Septimius Severus, of the latter of whom it is said, «*Juventutem egit erroribus, imo furoribus plenam;*» and yet he was the ablest emperor, almost, of all the list. But reposed natures may do well in youth, as it is seen in Augustus Caesar, Cosmus duke of Florence, Gaston de Foix, and others.

On the other side, heat and vivacity in age is an excellent composition for business. Young men are fitter to invent than to judge, fitter for execution than for counsel, and fitter for new projects than for settled business; for the experience of age, in things that fall within the compass of it, directeth them; but in new things abuseth them. The errors of young men are the ruin of business; but the errors of aged men amount but to this, that more might have been done, or sooner.

Young men, in the conduct and manage of actions, embrace more than they can hold, stir more than they can quiet; fly to the end, without consideration of the means and degrees; pursue some few principles which they have chanced upon, absurdly; care not to innovate, which draws unknown inconveniences; use extreme remedies at first; and that, which doubleth all errors, will not acknowledge or retract them, like an unready horse, that will not neither stop nor turn.

Men of age object too much, consult too long, adventure too little, repent too soon, and seldom drive business home to the full period, but content themselves with a mediocrity of success.

DENEMELER

GENÇLİKLE İHTİYARLIĞA DAİR

Yıl bakımından genç olan bir adam, vaktini ziyan etmemişse geçirdiği saatler bakımından yaşlı olabilir. Ama böylesi nadirdir. Çoğu zaman gençlik, sonradan gelenler kadar akıllı uslu olmıyan düşünceler gibidir. Çünkü, insanın olduğu gibi düşüncenin de genci olur. Yine de, gençlerin buluşlarında ihtiyarlarinkinden fazla canlılık bulunur. Kafalarından geçen hayal akını daha zorlu, sanki daha tanrıcadır.

Arzuları yüksek ve taşkın olan, çok heyecanlı, ateşli mizaçlar olgunluğa ancak orta yaş geçtikten sonra erebilirler. Julius Caesar'la Septimus Severus böyledirler. Hattâ Septimus Severus için: «Juventutem egit, erroribus, imo furoribus plenam», (Gençliği yalnız yanlışlıklarla değil, çılgınlıklarla da dolu idi) dermiştir. Halbuki bütün Roma İmparatorlarının da belki en kudretliydi. Sakin tabiatlı kimselerse daha gençken muvaffak olabilirler. Netekim Augustus Caesar, Floransa Dükası Cosmus, Gaston de Fois, ve daha başkaları böyledir.

Diğer taraftan ihtiyar olup da hem ateşli, hem canlı kalabilenler iyi iş görürler. Genç adamlar muhakeme etmekten ziyade yaratmaya, öğüt vermektен ziyade iş başarmaya, yoluna girmiş işleri yürütmekten ziyade yeni çığırlar açmaya elverişlidir. Yaşın verdiği tecrübe, sınırları içinde olan işlerde, insanları yönetebilirse de yeni işlerde yarıttır. Gençlerin hataları işin yıkılması demektir. Ama ihtiyarlar yanlışca iş belki biraz geri kalır, verim de bir parça azalır, o kadar.

Gençler işlerini yönetip çevirirken ayaklarını denk almaz, yorganlarına göre uzatmazlar. Ellerindeki vasıtalara göre yavaş yavaş ilerliyeceklerine birden atılıp uçmak isterler. Rasgele öğrendikleri birkaç ilke [1] ye saçma bir bağlılık gösterirler. Bir yenilik çıkarmaktan çekinmezler. Bu da beklenilmedik uygunsuzluklara yol açar. En son çarelere ilkin başvururlar. Bütün hatalarını katmerliyen bir nokta da şudur: yanlışlıklarını görüp kabullenmez, dediklerinden dönmezler. Tıpkı iyi yetişmemiş bir at gibi, ne durur, ne de dönerler.

Yaşlı kimseler de fazla çekinirler. Danışıp sorayım derken fazla vakit geçirirler. Maceradan çok kaçınır, çabuk nadim olurlar. İşi tam sonuna erdirdikleri nadirdir. Orta halli bir başarı onlara yeter.

[1] İlke - umde, prensip.

Certainly it is good to compound employments of both. For that will be good for the present, because the virtues of either age may correct the defects of both; and good for succession, that young men may be learners, while men of age are actors; and, lastly, good for externe accidents, because authority followeth old men, and favour and popularity youth.

But, for the moral part, perhaps, youth will have the pre-eminence, as age hath for the politic. A certain rabbin, upon the text, «Your young men shall see visions, and your old men shall dream dreams,» inferreth that young men are admitted nearer to God than old, because vision is a clearer revelation than a dream; and certainly, the more a man drinketh of the world, the more it intoxicateth: and age doth profit rather in the powers of understanding, than in the virtues of the will and affections.

There be some have an over-early ripeness in their years, which fadeth betimes: these are, first such as have brittle wits, the edge whereof is soon turned: such as was Hermogenes the rhetorician, whose books are exceeding subtle, who afterwards waxed stupid: a second sort is of those that have some natural dispositions, which have better grace in youth than in age; such as is a fluent and luxuriant speech, which becomes youth well, but not age: so Tully saith of Hortensius, «Idem manebat, neque idem decebat.» The third is of such as take too high a strain at the first, and are magnanimous more than tract of years can uphold; as was Scipio Africanus, of whom Livy saith, in effect, «Ultima primis cedebant.»

OF RICHES

I cannot call riches better than the baggage of virtue; the Roman word is better, «impedimenta;» for as the baggage is to an army, so is riches to virtue. It cannot be spared nor left behind, but it hindereth the march; yea, and the care of it sometimes loseth or disturbeth the victory: of great riches there is no real use, except it be in the distribution; the rest is but conceit. So saith Salomon, «Where much is, there are many to consume it; and what hath the owner but the sight of it with his eyes?» The personal fruition in any man cannot reach to feel great riches: there is a custody of them; or a power of dole and donative of them; or a fame of them; but no solid use to the owner. Do you not see what feigned prices are set upon little stones and rarities? and what works of ostentation are undertaken, because there might seem to be some use of great riches?

İhtiyarla genci bir arada çalıştırmak elbette iyi olur. Bundan, «şimdi» için bir hayır doğar. Çünkü her iki çağın da iyi tarafları kötü tarafları düzeltir. Gelecek için de bir hayır doğar. Çünkü yaşlılar iş başında iken gençler de görüp öğrenirler. Nihayet, bu iş birliği, dış olaylar için de bir hayırdır. Çünkü nüfuz yaşlıların elindedir, ama sevilen, rağbet gören de gençlerdir.

Belki mânevi kuvvet bakımından üstünlük gençlerde, siyaset bakımından da ihtiyarlardadır. Hahamın biri, Eski Ahd'in «Gençlerin görüşleri vardır; ihtiyarlar ise ancak rüya görür» sözünden gençlerin Tanrıya yaşlılardan daha yakın oldukları mânasını çıkarıyor. Çünkü görüşü olan, rüya görenden daha aydın bir vahye erer. Bir insan bu dünyadan ne kadar içerse okadar sarhoş olur. Yaşadıkça insanın irade kuvvetiyle hisleri, değil anlayış kabiliyeti artar.

Bazı kimseler pek erken olgunlaşırlar. Ama bu olgunluk tez kaybolur. Böylelerinin zekâsı ilkin çok keskindir. Sonra çabuk körleşir. Hatip Hermogenes öyleymiş. Eserleri önceden son derece incedi ama kendisi sonradan aptallaşmıştır. Bazılarının da gençlikte güzel görünüp yaşlanınca hoş gitmiyen birtakım vergileri vardır. Meselâ gence yakışan, yaşlıya da hiç gitmiyen akıcı, zengin bir ifade gibi. Tullius (Cicero) Hortensius'dan böyle bahseder: «Idem manebat, neque idem decebat.» (hali hep bir kaldığından artık ona yaraşmaz oluyordu.) Bazıları da ilkin pek yüksekte uçarlar. Kendilerinde yılların taşıyamıyacağı bir büyüklük vardır. Scipio Africanus böylelendendi. Titus Livius da ondan: «Ultima primis cedebant» (sonu başlangıcına lâıyk olmadı) diye bahseder.

SERVETE DAİR

Servete «faziletin yükü» demekten daha iyi bir ad bulamıyorum. Lâtinler «İmpedimenta = köstek» diyorlar ki bu, daha da iyi. Çünkü bir ordu için ağırlığı ne ise fazilet için de servet odur. Atılamaz; geride bırakılamaz; sonra da yürüyüşlerde engel olur. Hattâ bazan ordu ağırlığa bakayım der de harbi kazanamaz. Kazansa bile pahalıya mal olur. Büyük bir servetin hakiki hiçbir faydası yoktur. Belki etrafa dağıtmakta olur, okadar. Ötesi sırf hayal. Bakın Süleyman ne diyor: «Malın çok olduğu yerde yeyiciler de çok olur. Malsahibine seyirden başka ne düşer?» Kimse büyük bir servetin zevkına kendi varamaz. İnsan servetini korur; başkalarına dağıtabilir; hediye edebilir; o yüzden ün alır; ama kendisine elle tutulur hiçbir faydası yoktur. Görmüyor musunuz, ufacık taş parçalarına, nadir şeylere ne olmiyacak fiyatlar konuyor? Büyük bir servetin faydası varmış gibi görünsün diye ne gösterişli şeyler yapıyor?

But then you will say, they may be of use to buy men out of dangers or troubles; as Salomon saith, «Riches are as a stronghold in the imagination of the rich man». But this is excellently expressed, that it is in imagination and not always in fact: for, certainly, great riches have sold more men than they have bought out.

Seek not proud riches, but such as thou mayest get justly, use soberly, distribute cheerfully, and leave contentedly. Yet have no abstract nor friarly contempt of them; but distinguish, as Cicero saith well of Rabirius Posthumus, «In studio rei amplificandae apparebat, non avaritiae praedam, sed instrumentum bonitati quaeri.» Hearken also to Salomon, and beware of hasty gathering of riches: «Qui festinat ad divitias, non erit insons.»

The poets feign, that when Plutus (which is riches) is sent from Jupiter he limps and goes slowly; but when he is sent from Pluto, he runs, and is swift of foot; meaning, that riches gotten by good and just labour pace slowly; but when they come by the death of others (as by the course of inheritance, testaments and the like) they come rumbling upon a man: but it might be applied likewise to Pluto, taking him for the devil: for when riches come from the devil (as by fraud and oppression, and unjust means), they come upon speed. The ways to enrich are many, and most of them foul: parsimony is one of the best, and yet is not innocent; for it withholdeth men from works of liberality and charity. The improvement of the ground is the most natural obtaining of riches; for it is our great mother's blessing, the earth's; but it is slow; and yet, where men of great wealth do stoop to husbandry, it multiplieth riches exceedingly. I knew a nobleman in England that had the greatest audits of any man in my time, a great grazier, a great sheep-master, a great timber-man, a great collier, a great corn-master, a great lead-man, and so of iron, and a number of the like points of husbandry; so as the earth seemed a sea to him in respect of the perpetual importation. It was truly observed by one, «That himself came very hardly to a little riches, and very easily to great riches;» for when a man's stock is come to that, that he can expect the prime of markets, and overcome those bargains, which for their greatness are few men's money, and be partner in the industries of younger men, he cannot but increase mainly. The gains of ordinary trades and vocations are honest, and furthered by two things, chiefly: by diligence, and by a good name for good and fair dealing; but the gains of bargains are of a more doubtful nature, when men shall wait upon others necessity: broke by servants and instruments to draw them on; put off others cunningly that would be better chapmen; and the like

Ama diyacaksınız ki para insanı tehlikeden, sıkıntıdan kurtarır. Fakat Süleyman'ın dediği gibi: «Servet zenginlerin hayalinde bir kaledir.» İşte bu cümle de kalenin hayalî olduğunu, her zamanda gerçekte olmadığını ne iyi anlatıyor. Çünkü servetin batırdığı insan sayısı kurtardığından elbette daha fazladır.

Kibir için servet peşine düşmeyin. Hakkiyle kazanın; itidalle sarf edin; içiniz yanmadan dağıtın; gönül rızasıyla de bırakın. Ama bir filozof, bir papaz gibi de hor görmeyin. Aradaki farkı kollayın. Cicero, Rabirius Posthumus üzerine çok yerinde olarak der ki: «In studio rei amplificandae apparebat non avaritiae, sed instrumentum bonitati quaeri.» (Malı artsın diye çalışırken belliydi ki hep kendine yontmağı değil, faydalı bir işte harcanmasını istiyordu.) Bir de Süleyman'ı dinleyin de tez elden zengin oluvermekten sakının: «Qui festinat ad divitias non erit insons.» (Servet peşinde koşan, eninde sonunda günah işler.)

Şairler anlatır: Jupiter çağırınca Plutus, (servet demektir) ayağı aksarmış da ağır ağır gidermiş. Ama Pluto çağırınca çevik adımlarla hemen seğirtirmiş. Bu demektir ki doğru yoldan sapmadan, alın teriyle kazanılan para, azar azar birikir. Ama ölenlerden kalan, (ya vaset, ya vasiyet, ya da başka bir yerden gelen) para, birden yığılır. Şimdi bunu, Pluto'yu şeytan farz edip, o hikâyeye de tatbik edebiliriz. Zira şeytan eliyle, (sahtekârlık, zorbalık, haksızlıkla) toplanan servet tez toplanır. Zengin olmanın birçok yolları vardır. Hemen hepsi de kötüdür. En iyilerinden biri tutumluluktur. Ama bu da kusursuz değildir. Çünkü insanları cömert olmaktan, hayır işlemekten geri kor. Toprağı işlemek, en tabii zengin olma yoludur. O zaman servet toprağın, o büyük anamızın bir nimeti olur. Ama bu iş ağır ilerler. Yine de, çok zengin olanlar çifte çubuğa sarılmaya tenezzül ederlerse servetleri hadsiz hesapsız artar. Vaktiyle tanıdıklarım arasında bir İngiliz asilzadesi vardı. O devirde kimsenin, onun kadar iradı yoktu. Birçok otlakları vardı. Büyük koyun tüccarı, büyük kereste tüccarı, büyük kömür tüccarı, büyük zahire tüccarı, büyük kurşun ve demir tüccarı olduğu gibi zanaat ve ziraatin hemen her kolunda öyle büyük işler görürdü ki, bitmez, tükenmez bir gelir getirmesi bakımından kara, onun elinde derya kesilmişti. Birisi, gayet doğru olarak şöyle demişti: «Az serveti çok zahmetle, çoğunu da pek az zahmetle elde ettim.» Bir insanın anamalı, piyasada en uygun fırsatları bekliyecek, pek az kimsenin girişebileceği büyük borsa oyunlarını kazanacak, kendinden genç adamların girdikleri işe ortak olabilecek dereceye geldi mi, artık nasıl olsa fazlasıyla artar. Küçük sanatlarla meslekler erbabının kazançları, haklarıdır. Bu türlü kazanç iki şeyle artar: Gayret göstermek, temiz ve doğru iş görünümünü kazanmak. Ama, bir başkasının darda kalmasını gözetliyerek, müşteriye hizmetçileri veya adamlarıyla kendine çekerek, daha iyi para verecek müşterileri düzenle uzaklaştırarak, yahut buna benzer bir sürü hileli, dalavereli

practices, which are crafty and naught. As for the chopping of bargains, when a man buys not to hold, but to sell over again, that commonly grindeth double, both upon the seller and upon the buyer. Sharings do greatly enrich, if the hands be well chosen that are trusted. Usury is the certainest means of gain, though one of the worst, as that whereby a man doth eat his bread, «in sudore vultûs alieni;» and besides, doth plough upon Sundays: but yet certain though it be, it hath flaws; for that the scriveners and brokers do value unsound men to serve their own turn. The fortune in being the first in an invention, or in a privilege, doth cause sometimes a wonderful overgrowth in riches, as it was with the first sugarmen in the Canaries. Therefore, if a man can play the true logician, to have as well judgment as invention, he may do great matters, especially if the times be fit. He that resteth upon gains certain, shall hardly grow riches; and he that puts all upon adventures, doth oftentimes break and come to poverty: it is good, therefore, to guard adventures with certainties that may uphold losses. Monopolies, and coemption of wares for resale, where they are not restrained, are great means to enrich; especially if the party have intelligence what things are like to come into request, and so store himself beforehand. Riches gotten by service, though it be of the best rise, yet when they are gotten by flattery, feeding humours, and other servile conditions, they may be placed amongst the worst. As for testaments and executorships (as Tacitus saith of Seneca, «Testamenta et orbos tanquam indagine capi»), it is yet worse, by how much men submit themselves to meaner persons than in service. Believe not much them that seem to despise riches, for they despise them that despair of them; and none worse when they come to them. Be not penny-wise; riches have wings, and sometimes they fly away of themselves, sometimes they must be set flying to bring in more.

Men leave their riches either to their kindred, or to the public; and moderate portions prosper best in both. A great estate left to an heir, is as a lure to all the birds of prey round about to seize on him, if he be not the better established in years and judgement. Likewise, glorious gifts and foundations are like sacrifices without salt, and but the painted sepulchres of alms, which soon will putrefy and corrupt inwardly: therefore measure not thine advancements by quantity, but frame them by measure. And defer not charities till death. For, certainly, if a man weigh it rightly, he that doth so is rather liberal of another man's than of his own.

madrabazlıklarla görülen işlerin kazancı, şüpheyi davet eder. Mal alıkonmak için değil de tekrar satılmak için alınacaksa, perakendecilik, hem satan hem de alan için bir yıkımdır. Ortaklık da, ortaklar güvenilecek kimselerden seçilirse, büyük bir servet temin eder. Murabahacılık kazanç yollarının en emnidir ama en kötülerinden de biridir. Çünkü böylelikle insan ekmeğini başkasının alın teriyle kazanır. Üstelik günah da işler. Bu kadar güvenilmesine rağmen sakat tarafları da vardır. Çünkü noterlerle simsarlar, kendi menfaatlerini korumak için, borçluyu, borcunu ödeyemez diye gösterirler. Yeni bir işe ilk girmek, yeni bir imtiyazı ilk elde etmek fırsatı da bazen şaşırtacak kadar büyük servetler kazandırır. Kanarya adalarında ilkin şekeri çıkaran adam böyle zenginleşti. Bu yüzden, mantığı, muhakeme ve icat kabiliyeti yerinde olan bir kimse, bilhassa zemin ve zaman da müsaitse, büyük başarılar gösterebilir. Hep, kazanç muhakkak olan işler bekliyen bir kimsenin çok zengin olduğu nadirdir. Bütün malını birden tehlikeye sokan kimse de ekseriya iflâs eder; yoksullaşır. Bu yüzden maceralı kazançlar yanında muhakkak kazançlarla kayıpları karşılamak doğru olur. Tekrar satmak üzere mal almak inhisar ve istifçiliği —tahdidedilmemişse— zenginlemenin en iyi yollarından biridir. Bilhassa nelerin piyasası yüksek olacağını evvelden görüp de önceden mal istif edebilen kimseler için. Memuriyet hizmetine mukabil kazanılan servet, mevki çok yüksek bile olsa, en kötü kazançlardan biri sayılmalı. Zira yüze gülme, dalkavukluk gibi bazı aşağılık çarelere başvurularak elde edilmiştir. Vasiyetler, vasilikler peşinde koşmaya gelince; Tacitus'un Seneca üzerine söylediği gibi «Testamentam et orbos tanquam indagine capi» (vasiyetleri, çoluğu çocuğu olmyan kimseleri sanki ağla yakalardı.) Bu, daha da fenadır. Çünkü insan kendinden aşağı kimseler karşısında köleden de kötü bir vaziyete düşer. Serveti hor görenlere sakın inanmayın. Hor görürler; çünkü artık ele geçireceklerini ummazlar. Ama ele geçirince de böyleleri zenginlerin en kötüsü oluverirler. Meteliği arıyacak kadar cimri olmayın. Servetin kanatları vardır. Bazen kendiliğinden uçar gider. Bazan da belki daha fazlasını getirir ümidiyle sizin uçurmanız gerekir.

İnsanlar servetlerini ya akrabalarına bırakırlar, ya da umuma vakfederler. Her iki halde de en hayırlısı bırakılan malın orta halli olmasıdır. Bir tek kişiye bırakılan mülk, civardaki bütün av kuşlarını kendine çeken yem gibidir. Mala konanın yaşı başı yerinde değilse hepsi de üstüne üşüşmeye hazırdır. Gösterişli iane ve vakıflar, tuzlanmamış kurban etleri veya yalnız dıştan badanalı türbeler gibidir. Çok geçmeden bozulur veya içten çökerler. Bu yüzden vakıflarınızın büyüklüğünü miktarlarıyla ölçmeyiniz, ölçülü olmasına dikkat ediniz. Bir hayır işliyecekseniz öleceğiniz güne kadar geciktirmeyiniz. Çünkü hakkını ararsanız, öyle bir hareket, kendinin değil başkasının malına karşı cömert davranmaktır.

OF TRAVEL

Travel, in the younger sort, is a part of education; in the elder, a part of experience. He that travelleth into a country, before he hath some entrance into the language, goeth to school, and not to travel. That young men travel under some tutor or grave servant, I allow well; so that he be such a one that hath the language, and hath been in the country before; whereby he may be able to tell them what things are worthy to be seen in the country where they go, what acquaintances they are to seek, what exercises or discipline the place yieldeth; for else young men shall go hooded, and look abroad little.

It is a strange thing, that in sea voyages, where there is nothing to be seen but sky and sea, men should make diaries; but in land travel, wherein so much is to be observed, for the most part they omit it; as if chance were fitter to be registered than observation: let diaries, therefore, be brought in use.

The things to be seen and observed are, the courts of princes, especially when they give audience to ambassadors; the courts of justice, while they sit and hear causes; and so of consistories ecclesiastic; the churches and monasteries, with the monuments which are therein extant; the walls and fortifications of cities and towns; and so the havens and harbours, antiquities and ruins, libraries, colleges, disputations, and lectures, where any are; shipping and navies; houses and gardens of state and pleasure near great cities; armories, arsenals, magazines, exchanges, burses, ware houses, exercises of horsemanship, fencing, training of soldiers, and the like: comedies, such whereunto the better sort of persons do resort; treasuries of jewels and robes; cabinets and rarities; and to conclude, whatsoever is memorable in the places where they go; after all which the tutors or servants ought to make diligent inquiry. As for triumphs, masks, feasts, weddings, funerals, capital executions, and such shows, men need not be put in mind of them: yet are they not to be neglected. If you will have a young man to put his travel into a little room, and in short time to gather much, this you must do: first, as was said, he must have some entrance into the language before he goeth. Then he must have such a servant, or tutor, as knoweth the country, as was likewise said. Let him carry with him also some card, or book, describing the country where he travelleth which he will be a good key to his inquiry; let him keep also a diary; let him not stay long in one city or town, more or less as the place deserveth, but not long; nay, when he stayeth in one city or town, let him change his lodging from one end and part of the town to another, which is a great adamant

SEYAHATA DAİR

Seyahat, gençlerde eğitimin, yaşlılarda da görgünün bir parçasıdır. Bir memlekete, oranın dilini biraz öğrenmeden giden, seyahat etmiş olmaz; okula gitmiş olur. Gençlerin bir eğitmen veya ağır başlı bir lalanın nezareti altında seyahat etmelerini münasip bu'uyorum. Elverir ki bu adam o diyarın dilini bilsin, daha önce de oraya seyahat etmiş olsun. Böylece gittikleri yerde görülmeye değer ne vardır, kimlerle tanışmaya çalışılmalıdır, neler yapılır, neler öğrenilebilir, söyleyebilecek durumda olur. Yoksa genç, gözleri bağlı seyahat eder, pek de bir şey görmez.

Gariptir, deniz yolculuğunda gökle denizden başka bir şey görülemediği halde insan muhtıra tutar da kara yolculuğunda bunca dikkat edilecek şey olduğu halde çoğu zaman tutmaz. Sanki gökle denizde olup bitenler daha kayda değer de karadakiler değmezmiş gibi. Bunun için bir muhtıra tutulması taraftarıyım.

Bir seyahatte görülecek, gözlenecek şeyler şunlardır: bilhassa elçilerin kabul edildiği sıralarda kiral sarayları, mahkemeler açık, duruşmalar olurken adliye sarayları, yine iş başındayken kilise mahkeme ve meclisleri; kiliseler, manastırlar, oralarda bulunan anıtlar, kasaba ve şehirlerin surları, kaleleri, limanları, rıhtımları, antikalar, harabeler, kitapsaraylar, okullar, -eğer varsa- dersler, münakaşalar, gemicilik işleri, donanmalar, büyük şehirler yakınındaki umumi eğlence yerleri, parklar, silâh depoları, tersaneler, mahzenler, borsalar, ambarlar, ata biniş, maç ve asker talimleri gibi şeyler. Şehrin ilerigelenlerinin gittiği tiyatrolar, mücevher ve kıymetli elbise saklı hazineler, çekmeceler ve nadir eşya. Bütün bunları eğitmen veya lalalar sıkı sıkıya sorup araştırmalı. Oyunlar, danslar, müsamereler, ziyafetler, düğünler cenaze alayları ve idamlara gelince insan bunların peşine düşmese de olur, amma ihmal etmeğe de gelmez. Eğer gencin az dolaşmasını, kısa bir zamanda çok bilgi toplamasını istiyorsanız yapacağınız şudur: İlk genç, yukarıda da söylendiği gibi, yola çıkmadan önce, gideceği yerin dilini bir az olsun öğrenmeli. Sonra, yine yukarıda söylendiği gibi, yanında memleketi tanıyan bir lala veya mürebbi bulunmalı. Yanına dolaşacağı yerleri gösteren bir harita veya kitap almalı. Bu, araştırmalarında ona iyi bir anahtar işini görür. Muhtıra tutmalı. Bir şehir veya kasabada çok kalmamalı. Her yerin değerine göre, çok veya az zaman ayırmalı ama, uzun değil. Hattâ bir kasaba veya şehirdeyken de oturduğu evi değiştirmeli. Kâh şehrin bir ucunda, kâh öbür ucunda oturmalı. Bu tedbir tanıdık toplamakta miknatis gibi işe yarar. Seyyah, yurttaşlarıyla düşüp kalkmamalı. Bu yabancı memlekette iyi kimselerin meclis kurduğu yerlerde yiyip içmeli. Bir yerden kalkıp öbürüne giderken burada oturan tanınmış kimselerden birine bir tavsiye

of acquaintance. Let him sequester himself from the company of his countrymen, and diet in such places where there is good company of the nation where he travelleth. Let him, upon his removes from one place to another, procure recommendation to some person of quality residing in the place whither he removeth, that he may use his favour in those things he desireth to see or know. Thus he may abridge his travel with much profit.

As for the acquaintance which is to be sought in travel, that which is most of all profitable, is acquaintance with the secretaries, and employed men of ambassadors. For so in travelling in one country, he shall suck the experience of many. Let him also see and visit eminent persons in all kinds which are of great name abroad, that he may be able to tell how the life agreeth with fame. For quarrels, they are with care and discretion to be avoided. They are commonly for mistresses, healths, place and words. And let a man beware how he keepeth company with choleric and quarrelsome persons. For they will engage him into their own quarrels. When a traveller returneth home, let him not leave the countries where he hath travelled altogether behind him, but maintain a correspondence by letters with those of his acquaintance which are of most worth. And let his travel appear rather in his discourse than in his apparel or gesture; and in his discourse let him be advised in his answers than forward to tell stories: and let it appear that he doth not change his country manners for those of foreign parts but only prick in some flowers of that he hath learned into the customs of his own country.

Francis BACON

TÜSTAV

mektubu götürmeli ki görmek öğrenmek istediği şeylerde onun yardımından istifade etsin. Böylelikle gencin seyahat müddeti azalır, istifadesi de artar.

Seyahat ederken tanışılacak en faydalı kimseler, elçilik kâtipleriyle adamlardır. Böylelikle bir memlekette seyahat ederken gencin kafası birçok kimselerin tecrübesiyle de beslenir. Yabancı ellere ün salmış her çeşit seçkin kimselerin ziyaretine giderek onlardan ün almanın hayatta yeri ne olduğunu öğrenmeli. Aklını başına toplayıp, döğüşlerden kaçınmakta titiz davranmalı. Döğüşler ekseriya sevgililer yüzünden olur; sofrada birinin şerefine içmeyivermekten, biribirini saymamazlıktan, hor görür sözler söylemekten ileri gelir. Çabucak ateş kesilen, döğüşken kimselerle düşüp kalkmaktan çekinmeli. Zira böyleleri kendi kavgalarına onu da sürüklerler. Memleketine döndükten sonra gezdiği illeri büsbütün unutup gitmemeli. Tanıdıklarının en değerlileriyle mektuplaşmalı. Seyahatı, giyinişinden, duruşundan değil, sözünden belli olmalı. Görüşürken kendiliğinden ortaya çıkıp masallar okuyacağına, sorularına düşünceli cevaplar vermeli. Halinden eski tavırlarını bırakıp yabancı memleketlerden kapma birtakım tavırlar takındığı görülmemeli; yeni öğrendiklerinden yalnız birkaç güzel şey seçip memleketinin âdetleri arasına bunları katmalı.

Tercüme eden: *Saffet KORKUT*
D. ve T.-C. Fakültesi Doçentlerinden

İngiliz bilgin, filozof, edip ve hukukçularından olan Francis Bacon'in (1561—1626) eserlerini felsefi, edebî ve meslekî diye üç grupta topluyabiliriz. Felsefi eserlerinin çoğunu, onlara daha çok önem verdiği için, Lâtince yazmıştır. «Advancement of Learning» İngilizcedir. Başlıca edebî eserleri «Essays-Denemeler» (1625) ile «New Atlantis» adlı yarım kalmış olan ütopyasıdır. Yukarıdaki parçalar «Essays» den alınmıştır.

TÜSTAV

MAXIMES

Le fruit du travail est le plus doux des plaisirs.

***

Pour exécuter de grandes choses, il faut vivre comme si l'on ne devait jamais mourir.

***

Nous querellons les malheureux pour nous dispenser de les plaindre.

***

Ceux qui méprisent l'homme ne sont pas de grands hommes.

***

Ce n'est pas un grand avantage d'avoir l'esprit vif si on ne l'a juste. La perfection d'une pendule n'est pas d'aller vite, mais d'être réglée.

***

On dit peu de choses solides, lorsqu'on cherche à en dire d'extraordinaires.

***

Les grandes pensées viennent du cœur.

***

Les grands hommes parlent comme la nature, simplement.

***

Il faut avoir de l'âme pour avoir du goût.

***

On ne s'élève point aux grandes vérités sans enthousiasme; le sang-froid discute et n'invente point. Il faut peut-être autant de feu que de justesse pour faire un véritable philosophe.

***

ÖZDEYİŞLER

Çalışmanın verimi, zevklerin en tatlısıdır.

***

Büyük işler başarmak isteyen kimse, ölüm yokmuş gibi yaşmalıdır.

***

Bedbahtlara çıkışmamız, acımaya mecbur olmuyalım diyedir.

***

İnsan oğlunu küçümseyen, büyük insan olamaz.

***

Doğru işlemiyen akıl keskinmiş, neye yarar? Saatin iyiliği koşmasında değil, doğru gitmesindedir.

***

Hep büyük sözler söyleyeceğim diyenin, doğru sözü az olur.

***

Büyük düşünceler gönülden gelir.

***

Büyük adamlar tabiat gibi sade sade konuşurlar.

***

İnsanın ruhu olmalı ki zevkı da olsun.

***

Coşkunluk olmadıkça büyük hakikatlara yükselinmez, soğukkanlılık münakaşa ettirir ama icat ettirmez. Gerçekten bir filozof için ateş de, belki doğru düşünme kadar gerektir.

***

On doit se consoler de n'avoir pas les grands talents, comme on se console de n'avoir pas les grandes places. On peut être au-dessus de l'un et de l'autre par le cœur.

* * *

La servitude avilit l'homme au point de s'en faire aimer.

* * *

La guerre n'est pas si onéreuse que la servitude.

* * *

La solitude est à l'esprit ce que la diète est au corps.

* * *

La fortune exige des soins. Il faut être souple, amusant, cabaler, n'offenser personne, plaire aux femmes et aux hommes en place, se mêler des plaisirs et des affaires, cacher son secret, savoir s'ennuyer la nuit, à table, et jouer trois quadrilles sans quitter sa chaise: même après tout cela on n'est sûr de rien. Combien de dégoûts et d'ennuis ne pourrait-on pas s'épargner si on osait aller à la gloire par le seul mérite!

* * *

Nos plus sûrs protecteurs sont nos talents.

* * *

Si nos amis nous rendent des services nous pensons qu'à titre d'ami ils nous les doivent, et nous ne pensons pas du tout qu'ils ne nous doivent pas leur amitié.

* * *

Le contemplateur, mollement couché dans une chambre tapissée, invective contre le soldat qui passe les nuits de l'hiver au bord d'un fleuve, et veille en silence sous les armes pour la sûreté de sa patrie.

* * *

Ce n'est pas à porter la faim et la misère chez les étrangers qu'un héros attache la gloire, mais à les souffrir pour l'Etat; ce n'est pas à donner la mort, mais à la braver.

* * *

Büyük mevkilere erişemiyen avunur da büyük vergileri olmıyan neye avunmaz? Gönül mevkiden de üstündür, vergiden de.

***

Kölelik insanı alçaltır, alçaltır, o kadar ki ona köleliği sevdirebilir.

***

Harb, esirlik kadar külfetli değildir.

***

Aklın da perhizi vardır: yalnızlık.

***

Yükseleyim diyen çok şeyi göze almalıdır: uysal olacak, eğlendirecek, fırcaklık edecek, kimseyi gücendirmeyecek, kadınların, büyüklerin hoşuna gidecek, türlü eğlencelere, işlere karışacak, sır vermeyecek, geceyi sevmediği, hoşlanmadığı kimselerle geçirecek, onlarla oturup yemek yiyecek, bir kalkışta üç kadril oynayacak. Gene de emin olamaz... İnsan sadece kendi değeriyle üne ereceğim diyebilse nece tiksintilerden, nece sıkıntılardan kurtulurdu.

***

Bizi asıl koruyan gene yaratılışımızdaki vergilerdir.

***

Dostlarımızdan bir iyilik görseniz «aramızda dostluk var, borçlarıdır» deriz; ama dostluk, onların bize borçları değildir, orasını düşünmeyiz.

***

Döşeli odasında rahat rahat uzanıp kafası içindeki düşüncelere dalmış olan adam, kış gecelerini ırmak boyunda geçirip elinde silâhı, sesini çıkarmadan yurdun emniyetini koruyan askere atıp tutuyor...

***

Kahraman için asıl şeref yabancıları aç koyup sefalete düşürmek değil, devleti uğruna açlığa da, sefalete de katlanmaktır. Çevresine ölüm yaymaz, ölüme meydan okur.

***

Est-il vrai que les qualités dominantes excluent les autres? Qui a plus d'imagination que Bossuet, Montaigne, Descartes, Pascal, tous grands philosophes? Qui a plus de jugement et de sagesse que Racine, Boileau, La Fontaine, Molière, tous poètes plein de génie?

***

Nous sommes trop inattentifs ou trop occupés de nous-mêmes pour nous approfondir les uns les autres. Quiconque a vu des masques dans un bal danser amicalement ensemble, et se tenir par la main sans se connaître, pour se quitter le moment d'après, et ne plus se voir, ni se regretter, peut se faire une idée du monde.

***

Celui qui serait né pour obéir, obéirait jusque sur le trône.

***

Je n'approuve point la maxime qui veut: *«qu'un bonnête homme sache un peu de tout»*. C'est savoir presque toujours inutilement, et quelquefois pernicieusement, que de savoir superficiellement et sans principes. Il est vrai que la plupart des hommes ne sont guère capables de connaître profondément; mais il est vrai que cette science superficielle qu'ils cherchent ne sert qu'à contenter leur vanité. Elle nuit à ceux qui possèdent un vrai génie; car elle les détourne nécessairement de leur objet principal, consume leur application dans des détails et sur des objets étrangers à leurs besoins et à leurs talents naturels; et enfin elle ne sert point, comme ils s'en flattent à prouver l'étendue de leur esprits. De tout temps on a vu des hommes qui savaient beaucoup avec un esprit très médiocre; et au contraire des esprits très vastes qui savaient fort peu. Ni l'ignorance n'est défaut d'esprit, ni le savoir n'est preuve de génie.

***

La clarté est la bonne foi des philosophes.

***

Un versificateur ne connaît point de juge compétent de ses écrits; si on ne fait pas de vers, on ne s'y connaît pas; si on en fait, on est son rival.

VAUVENARGUES

Bir kimsede üstün gelen vasıflar artık ötekilere yer komazmı, doğru mu? Hepsi de büyük birer filozof olan Bossuet, Montaigne, Descartes, Pascal'dakinden daha güçlü hayal kimde bulunur? Hepsi de dâhi birer şair olan Racine, Boileau, La Fontaine, Molière'dekinden daha çok yargı gücü, bilgelik kimde vardır?

***

Öyle dikkatsiziz, o kadar kendimizi düşünürüz ki biribirimizi iyice tanımamıza imkân yoktur. Bir baloda maskeli birçok kimselerin dostça dansetmelerini, tanışmadan el ele tutuştuklarını, bir an sonra da bir daha biribirlerini aramamak, hiçbir hasret duymamak üzere ayrıldıklarını seyredin, cemiyet âlemi nedir, anlarsınız.

***

Doğuşunda kulluk olan, tahta çıksın, gene kuldur.

***

«Efendiden bir adam her şeyden biraz bilmelidir» sözünü hiç de doğru bulmam. Bir şeyi esaslarını kavramadan şöyle yüzünden bilmek hemen hemen daima faydasız, çoğu zaman da zararlıdır. Derinlemesine bilmek insanların çoğunun harcı değildir, doğru. Ama onların aradıkları yüzünden bilgi de ancak benbenliklerini okşamaya yarar. Kendilerinde gerçekten deha bulunanlara ise zararlıdır. Onları asil erekten uzaklaştırır. Dikkatlerini birtakım ikinci derece şeylere, ihtiyaçlarına da, yaradılışlarındaki güçlere de uymayan ereklelere çekip harcar. İstedikleri kadar kafalarının genişliğini gösterir diye öğünsünler, hiç de onu göstermez. Her devirde bulunur: nece kimseler akılları öyle üstün olmadan da birçok şeyler öğrenir; birtakım çok akıllı kimseler de pek az bir bilgi ile kalır. Ne bilgisizlik akıl yokludur, ne de bilgi deha gösterir.

***

Sözlerinin aydınlık olması, filozofun dediğine inancından gelir.

***

Şiir karalıyan adam, yazdıklarını tenkid etmek yetkisini artık kimseye vermez; şiir yazmıyorsanız, o işten anlamazmışsınız, yazıyorsanız, aranızda rekabet varmış.

Tercüme eden: İlhan ERTUĞ

Ankara V. Orta Okul Fransızca Öğretmenlerinden

VAUVENARGUES (1715—1747). — Fransızdır. «İnsan zekâsı üzerine bir deneme» adlı bir eseri ile Fransız muharrirlerin başlıcaları üzerine tenkidleri vardır. Başlıca eseri, yukarıya birkaç parçasını aldığımız «Maximes et Pensées» adlı özdeyişleridir. Voltaire, onu çok beğenmiş, yetişmesine yardım etmiş.

GESPRÄCHE MIT GÖTTE

IN DEN LETZTEN JAHREN SEINES LEBENS

Mittwoch den 15. April 1829

Wir sprachen über Leute, die, ohne eigentliches Talent, zur Produktivität gerufen werden, und über andere, die über Dinge schreiben, die sie nicht verstehen.

«Das Verführerische für junge Leute», sagte Göthe, «ist dieses. Wir leben in einer Zeit, wo so viele Kultur verbreitet ist, dass sie sich gleichsam der Atmosphäre mitgeteilt hat, worin ein junger Mensch atmet. Poetische und philosophische Gedanken leben und regen sich in ihm, mit der Luft seiner Umgebung hat er sie eingesogen, aber er denkt, sie wären sein Eigentum, und so spricht er sie als das Seinige aus. Nachdem er aber der Zeit wiedergegeben hat, was er von ihr empfangen, ist er arm. Er gleicht einer Quelle, die von zugetragendem Wasser eine Weile gesprudelt hat, und die aufhört zu rieseln, sobald der verborgte Vorrat erschöpft ist.»

* * *

Dienstag den 1. September 1829.

Ich erzählte Göthe von einem Durchreisenden, der bei Hegel ein Kollegium über den Beweis des Daseins Gottes gehört. Göthe stimmte mir bei, dass dergleichen Vorlesungen nicht mehr an der Zeit seien.

«Die Periode des Zweifels», sagte er «ist vorüber; es zweifelt jetzt so wenig jemand an sich selber als an Gott. Zudem sind die Natur Gottes, die Unsterblichkeit, das Wesen unserer Seele und ihr Zusammenhang mit dem Körper ewige Probleme, worin uns die Philosophen nicht weiter bringen. Ein französischer Philosoph der neuesten Tage fängt sein Kapitel ganz getrost folgendermassen an: Es ist bekannt, dass der Mensch aus zwei Teilen besteht, aus Leib und Seele. Wir wollen demnach mit dem Leibe anfangen und sodann von der Seele reden. Fichte ging doch schon ein wenig weiter und zog sich etwas klüger aus der Sache, indem er sagte: Wir wollen handeln vom Menschen als Leib betrachtet, und vom Menschen als Seele betrachtet. Er fühlte zu wohl, dass sich ein so eng verbundenes Ganzes nicht trennen lasse. Kant hat unstreitig am meisten genützt, indem er die Grenzen zog, wie weit der menschliche Geist zu dringen fähig sei und dass er die unauflösbaren Probleme liegen liess. Was hat man nicht alles über Unsterblichkeit philosophiert! und wie weit ist man gekommen? Ich zweifle nicht an unserer Fortdauer, denn die Natur kann die Entelechie nicht entbehren; aber

HAYATININ SON YILLARINDA
GÖTHER İLE KONUŞMALAR

Çarşamba, 15 Nisan 1829

Aslında istidatları olmadığı halde eser verebileceklerini sanan insanlarla anlamadıkları şeylere dair yazı yazarlardan bahsediyorduk.

Goethe dedi ki: «Gençleri aldatan şudur: kültürün son derece yayıldığı, bir gencin teneffüs ettiği havaya kadar sindiği bir zamanda yaşıyoruz. Genç adamın benliğinde şairce, filozofça fikirler yaşıyor, kaynaşıyor; o, bu fikirlerin kendi malı olduğunu sanır, onları kendisine aitmiş gibi anlatır. Halbuki onları çevresinin havasından almıştır. Ama zamandan aldığı, zamana geri verince, artık fakirdir. O, başka yerden taşınmış su ile bir zaman fişkiran, ödünç malzemesi tükenince de şırlıtısı kesilen bir pınara benzer.»

* * *

Salı, 1 Eylül 1829

Goethe'ye, Hegel'in Tanrı varlığının ispatı hakkındaki dersini dinlemiş olan bir yolcudan bahsetmiştim. Goethe, düşünceme uygun olarak, artık buna benzer konuşmaların zamanı geçtiğini söyledi.

«Şüphe devri geçmiştir, dedi. Şimdi herkes nasıl kendinden şüphe etmiyorsa Tanrıdan da öylece şüphe etmiyor. Bundan başka, Tanrının özü, ruh tözümüzün ölmezliği, bunun tenle olan ilgisi ezeli dâvalardır, bu hususta filozoflar bizi hiç de aydınlatmamışlardır. Son zamanlarda bir Fransız filozofu büyük bir güvenle yazısına şöyle başlamıştı: «İnsanın iki bölümden, tenle ruhdan ibaret olduğu biliniyor. O halde önce tenden başlayıp sonra ruhtan bahsedeceğiz». Fichte bu yolda biraz daha ileriye gitmiş, işin içinden daha akıllıca sıyrılmıştır: «Biz insanı hem ten hem de ruh olarak ele alacağız» diyor. O, bu kadar sımsıkı bir bütünün ayrılamayacağını çok iyi anlamıştı. Kant'ın en büyük hizmeti şüphesiz insan zekâsının varabileceği sınırları çizmek, çözümlenmesine imkân olmıyan meseleleri bir yana bırakmak olmuştur. Ölümsüzlüğe dair çok felsefe yürütüldü. İnsanlığın devam edip gideceğinden şüphe etmiyorum; çünkü tabiat Entelekiya'dan (ruhtan) vaz geçmez, ama aynı şekilde ölmez değiliz, bizim de gelecekte büyük bir Entelekiya olarak kendimizi gösterebilmek için gerçekten Entelekiya olmamız lâzımdır.

wir sind nicht auf gleiche Weise unsterblich, und um sich künftig als grosse Entelechie zu manifestieren, muss man auch eine sein.

«Während aber die Deutschen sich mit Auflösung philosophischer Probleme quälen, lachen uns die Engländer mit ihrem grossen praktischen Verstande aus und gewinnen die Welt. Jedermann kennt ihre Deklamationen gegen den Sklavenhandel, und während sie uns weismachen wollen, was für humane Maximen solchem Verfahren zu Grunde liegen, entdeckt sich jetzt, dass das wahre Motiv ein reales Objekt sei, ohne welches es die Engländer bekanntlich nie thun, und welches man hätte wissen sollen. An der westlichen Küste von Afrika gebrauchen sie die Neger selbst in ihren grossen Besitzungen, und es ist gegen ihr Interesse, dass man sie dort ausführe. In Amerika haben sie selbst grosse Negerkolonien angelegt, die sehr produktiv sind und jährlich einen grossen Ertrag an Schwarzen liefern. Mit diesen Versehen sie die nordamerikanischen Bedürfnisse, und indem sie auf solche Weise einen höchst einträglichen Handel treiben, wäre die Einfuhr von aussen ihrem merkantilistischen Interesse sehr im Wege, und sie predigen daher nicht ohne Objekt gegen den inhumanen Handel. Noch auf dem Wiener Kongress argumentierte der englische Gesandte sehr lebhaft dagegen; aber der portugiesische war klug genug, in aller Ruhe zu antworten, dass er nicht wisse, dass man zusammengekommen sei, ein allgemeines Weltgericht abzugeben oder die Grundsätze der Moral festzusetzen. Er kannte das englische Objekt recht gut, und so hatte auch er das seinige, wofür er zu reden und welches er zu erlangen wusste.»

* * *

Sonntag den 6. Dezember 1829.

Heute nach Tisch las Gøethe mir die erste Scene vom zweiten Akt des *Faust*. Der Eindruck war gross und verbreitete im meinem Inneren ein hohes Glück. Wir sind wieder in Fausts Studierzimmer versetzt, und Mephistopheles findet noch alles am alten Platze wie er es verlassen hat. Fausts alten Studierpelz nimmt er vom Hacken; tausend Motten und Insekten flattern heraus, indem Mephistopheles ausspricht, wo diese sich wieder untertun, tritt uns die umgebende Lokalität sehr deutlich vor die Augen. Er zieht den Pelz an, um, während Faust hinter einem Vorhange im paralysierten Zustande liegt, wieder einmal den Herrn zu spielen. Er zieht die Klingel; die Glocke giebt in den einsamen alten Klosterhallen einen so fürchterlichen Ton, dass die Thüren aufspringen und die Mauern erbeben. Der Famulus stürzt herbei und findet in Fausts Stuhle den Mephistopheles sitzen, den er nicht kennt, aber vor dem er Respekt hat. Auf Befragen giebt er Nachricht von Wagner, der unterdes ein berühmter Mann geworden und auf die Rückkehr seines Herrn hofft. Er ist, wie wir hören, in diesem Augenblick in seinem Laboratorium tief beschäftigt, einen Homunkulus hervorzubringen. Der Famulus wird entlassen; es erscheint der Baccalaureus, derselbige, den wir vor einigen Jahren als schüchternen jungen Studenten gesehen, wo Mephistopheles,

«Almanlar felsefe meselelerini çözeceğiz diye uğraşıp dururken, İngilizler büyük amelî anlayışlarıyla bizimle alay edip dünyayı zapt ediyorlar. Esir ticaretine karşı kopardıkları yaygarayı herkes bilir. Onlar, bu yolda hareket etmelerine sebeb olan insanca düşünceleri bize uzun uzadıya anlatmak, bizi o düşüncelere inandırmak isterlerken, asıl maksatlarının elle tutulur bir konuya dayandığı şimdi meydana çıkmıştır. İngilizlerin hiçbir zaman maksatsız iş görmeyeceklerini biliriz, bunu hep bilmeliydik. İngilizler Afrikanın batı kıyılarındaki geniş topraklarında zencileri kendi işlerinde kullandıkları için, onların dışarı gönderilmesi menfaatlerine dokunur. Amerikada da zencilerin çabucak ürettiği, çok verimli büyük sömürgeleri vardır, bunlarla kuzey Amerika ihtiyaçlarını karşılayarak, çok kârlı ticarete bulunuyorlar; dışardan zenci sokmak da bezirgânlıklarına pek dokunacağından insanlığa aykırı bu ticaret aleyhinde, maksatsız olmaları varızlar veriyorlar. Daha Viyana Kongresinde İngiliz murahhası esir ticareti aleyhinde şiddetli demeçlerde bulunmuştu, ama Portekiz murahhası bütün sakinliğiyle, orada genel bir dünya mahkemesi kurmak, yahut ahlâk kurallarını tesbit etmek için toplanıldığını bilmediğini söyleyecek kadar zekâ göstermiştir. O, İngilizlerin maksadını çok iyi bildiği gibi, kendisinin de ortaya atmak, ulaşmak istediği bir maksadı vardı.»

* * *

Pazar, 6 Birincikânun 1829

Bugün yemekten sonra Goethe bana *Faust*'un ikinci perdesinin birinci sahnesini okudu. Üzerimdeki tesir büyük oldu. İçimde derin bir saadet duyduğum. Şimdi tekrar *Faust*'un çalışma odasındayız. Mephistopheles herşeyi yerli yerinde, bıraktığı gibi bulmuştur. *Faust*'un eski talebelik kürkünü askıdan alır, binlerce güve, böcek etrafa uçuşur, Mephistopheles bunların tekrar hangi kovuğa gireceklerini söylerken sahne gözümüzün önünde tamamiyle canlanıyor. *Faust* bir perdenin arkasında baygın yatarken, Mephistophles ev sahipliği taslamak için kürkü giyer, çingirak çalar; çingirak bu eski manastırın تنها dehlizlerinde öyle korkunç bir ses çıkarır ki, kapılar kendiliğinden hızla açılır, duvarlar sarsılır. Çömez derhal buraya seğirtir. Tanımadığı, ama önünde saygı duyduğu Mephistopheles'i *Faust*'un iskemlesine oturmuş bulur. Mephistopheles'in sorması üzerine, o sıralarda meşhur bir adam olan ve üstadının döneceğini uman Wagner hakkında bilgi verir. Duyduğumuza göre o şimdi laboratuvarında bir Homonkulus meydana getirmeğe uğraşmaktadır. Çömeze izin verilir. Birkaç yıl önce *Faust*'un setresini giyip kendisiyle alay ederken gördüğümüz mahçup genç talebe, Baccalaureus [1] meydana çıkar. O, bu

[1] Ruus şahadetnamesini almış talebe

in Fausts Rocke, ihn zum besten hatte. Er ist unterdes ein Mann geworden und so voller Dünkel, dass selbst Mephistopheles nicht mit ihm auskommen kann, der mit seinem Stuhle immer weiter rückt und sich zuletzt ans Parterre wendet.

Göthe las die Scene bis zu Ende. Ich freute mich an der jugendlich produktiven Kraft, und wie alles so knapp beisammen war.

«Da die Konzeption so alt ist», sagte Göthe, «und ich seit funfzig Jahren darüber nachdenke, so hat sich das innere Material so sehr gehäuft, dass jetzt das Ausscheiden und Ablehnen die schwere Operation ist. Die Erfindung des ganzen zweiten Theils ist wirklich so alt wie ich sage. Aber dass ich ihn erst jetzt schreibe, nachdem ich über die weltlichen Dinge so viel klarer geworden, mag der Sache zu gute kommen. Es geht mir damit wie einem, der in seiner Jugend sehr viel kleines Silber und Kupfergeld hat, das er während dem Lauf seines Lebens immer bedeutender einwechselt, sodass er zuletzt seinen Jugendbesitz in reinen Goldstücken vor sich sieht.»

Wir sprachen über die Figur des Baccalaureus. «Ist in ihm», sagte ich, «nicht eine gewisse Klasse ideeller Philosophen gemeint?». «Nein», sagte Göthe, «es ist die Anmasslichkeit in ihm personifiziert, die besonders der Jugend eigen ist, wovon wir in den ersten Jahren nach unserm Befreiungskriege so auffalende Beweise hatten. Auch glaubt jeder in seiner Jugend, dass die Welt eigentlich erst mit ihm angefangen, und dass alles eigentlich um seinetwillen da sei. Sodann hat es im Orient wirklich einen Mann gegeben, der jeden Morgen seine Leute um sich versammelte und sie nicht eher an die Arbeit gehen liess, als bis er der Sonne geheissen aufzugehen. Aber hierbei war er so klug, diesen Befehl nicht eher auszusprechen, als bis die Sonne wirklich auf dem Punkt stand, von selber zu erscheinen.»

Wir sprachen noch vieles über den *Faust* und dessen Komposition sowie über verwandte Dinge.

Göthe war eine Weile in stilles Nachdenken versunken; dann begann er folgendermassen.

«Wenn man alt ist» sagte er, «denkt man über die weltlichen Dinge anders, als da man jung war. So kann ich mich des Gedankens nicht erwehren, dass die Dämonen, um die Menschheit zu necken und zum besten zu haben, mitunter einzelne Figuren hinstellen, die so anlockend sind, dass jeder nach ihnen strebt, und so gross, dass niemand sie erreicht. So stellten sie den Rafael hin, bei dem Denken und Thun gleich vollkommen war; einzelne treffliche Nachkommen haben sich ihm genähert, aber erreicht hat ihn niemand. So stellten sie den Mozart hin als etwas Unerreichbares in der Musik. Und so in der Poesie Shakespeare. Ich weiss, was Sie mir gegen diesen sagen können, aber ich meine nur das Naturell, das grosse Angeborene der Natur. So steht Napoleon unerreichbar da. Dass die Russen sich gemässigt haben und nicht nach Konstan-

arada tam mânasiyle bir erkek olmuştur, o kadar kibirlidir ki Mephistopheles bile onunla baş edemez, iskemlesiyle boyuna gerilerek sonunda seyircilere döner.

Goethe sahneyi sonuna kadar okudu. Ondaki taze yaratıcılık kudretine, herşeyin inceden inceye bu kadar güzel düzenlenmiş olmasına seviniyordum.

Goethe diyordu ki: «İlham o kadar eskidir, ben de elli yıldanberi bunun üzerinde düşündüğümden iç malzemem öyle bir yığın halını aldı ki, şimdi bunları seçmek, bir kısmını bırakmak güç bir iş oluyor. İkinci bölümün yaradılışı gerçekten söylediğim kadar eskidir. Ama şimdi, dünya işleri hakkında bu derece açık bir görüş edindikten sonra bu bölümü yazmam belki daha hayırlı olacaktır. Böylece gençliğinde pek çok gümüş ve bakır ufaklık parası olup da, bunları ömrü boyunca daha değerlileriyle değiştire değiştire sonunda gençliğindeki varını yoğunu önünde sırf altın para olarak gören birine benziyorum.»

Baccalaureus'un şahsiyeti üzerinde görüşüyorduk. «Onda, dedim, bir çeşit idealist filozoflar kast olunmamış mıdır?» Goethe «hayır, dedi, onunla kurtuluş savaşımızdan hemen sonraki yıllarda göze batan misallerini o kadar çok gördüğümüz, bilhassa gençliğe has olan küstahca iddiacılık canlandırılmıştır. Sonra herkes gençliğinde dünyanın kendisiyle başladığını, her şeyin aslında kendisi için var olduğunu sanır. Gerçekten vaktiyle şarkta, her sabah adamlarını etrafına toplıyan, güneşe doğmasını emredinciye kadar onları işlerine gitmekten alıkoyan böyle bir adam çıkmıştı. Ama o, güneş doğmağa başlamadan önce bu emri vermeyecek kadar da akıllı idi.»

Faust'a dair, onun yazılmasıyla ilgili şeyler hakkında daha bir hayli konuştuk.

Goethe bir ara derin derin düşünmiye daldı, sonra şöylece söze başladı:

«İnsan ihtiyaçlayınca dünya işleri hakkında gençliğindeki gibi düşünmüyor. Böylece şeytanların, insanlıkla alay etmek, onu tefe koymak için arasına pek çekiçi olduklarından herkesin can attığı, pek yüksek oldukları için de kimsenin erişemediği şahsiyetleri ortaya koydukları düşüncesinden kendimi bir türlü kurtaramıyorum. Bu suretle hem düşünmede hem yaratmada kusursuz olan Raphael'i ortaya koydular, tek tük ona yaklaşanlar oldu ise de kimse ona erişemedi. Musikide erişilmeyecek bir varlık olarak Mozart' ı, şiirde de Shakespeare' i meydana getirdiler. Buna karşı söyleyeceklerinizi biliyorum, ama ben yalnız tabii olanı, tabiattan doğan büyüklüğü kastediyorum. Böylece Napoléon erişilemez bir varlık olarak ortada duruyor. Şüphesiz ki Rusların kendilerini tutup İstanbula girmemeleri büyük bir harekettir, ama Napoléon'da da böyle bir hususiyet vardır. Çünkü o da kendini tutmuş, Romaya girmemiştir».

tinopel hineingegangen sind, ist zwar sehr gross, aber auch ein solcher Zug findet sich in Napoleon, denn auch er hat sich gemässigt und ist nicht nach Rom gegangen.»

An dieses reiche Thema knüpfte sich viel Verwandtes; bei mir selbst aber dachte ich im stillen, dass auch mit Goethe die Dämonen so etwas möchten im Sinne haben, indem auch er eine Figur sei, zu anlockend, um ihm nicht nachzustreben, und zu gross, um ihn zu erreichen.

* * *

Sonntag den 3. Januar 1830

Goethe zeigte mir das englische Taschenbuch «Keepsake» für 1830, mit sehr schönen Kupfern und einigen höchst interessanten Briefen von Lord Byron, die ich zum Nachtschiff las. Er selbst hatte derweil die neueste französische Übersetzung seines *Faust* von Gérard zur Hand genommen, worin er blätterte und mitunter zu lesen schien.

«Es gehen mir wunderliche Gedanken durch den Kopf», sagte er, «wenn ich bedenke, dass dieses Buch noch jetzt in einer Sprache gilt, in der vor funfzig Jahren Voltaire geherrscht hat. Sie können sich hierbei nicht denken, was ich mir denke, und haben keinen Begriff von der Bedeutung, die Voltaire und seine grossen Zeitgenossen in meiner Jugend hatten, und wie sie die ganze sittliche Welt beherrschten. Es geht aus meiner Biographie nicht deutlich hervor, was diese Männer für einen Einfluss auf meine Jugend gehabt, und was es mich gekostet, mich gegen sie zu wehren und mich auf eigene Füsse in ein wahres Verhältnis zur Natur zu stellen.»

Wir sprachen über Voltaire Ferneres, und Goethe recitierte mir das Gedicht «*Les Systèmes*», woraus ich mir abnahm, wie sehr er solche Sachen in seiner Jugend musste studiert und sich angeeignet haben.

Die erwähnte Übersetzung von Gérard, obgleich grösstenteils in Prosa, lobte Goethe als sehr gelungen. «Im Deutschen», sagte er, «mag ich den *Faust* nicht mehr lesen; aber in dieser französischen Übersetzung wirkt alles wieder durchaus frisch, neu und geistreich.

Der «*Faust*», fuhr er fort «ist doch ganz etwas Inkommensurables, und alle Versuche, ihn dem Verstande näher zu bringen, sind vergeblich. Auch muss man bedenken, dass der erste Teil aus einem etwas dunkeln Zustande des Individuums hervorgegangen. Aber eben dieses Dunkel reizt die Menschen, und sie mühen sich daran ab, wie an allen unauflösbaren Problemen.»

* * *

März 1832

Wir sprachen über die tragische Schicksalsidee der Griechen. «Dergleichen», sagte Goethe, «ist unserer jetzigen Denkungsweise nicht mehr gemäss; es

Bu zengin konuya, onunla ilgili daha birçok şeyler katıldı, ben ise kendi kendime sükûnetle, şeytanların belki Goethe için de buna benzer düşünceleri olduğunu, onun da arkasından koşulacak kadar çekici, erişilemeyecek kadar büyük bir şahsiyet olduğunu düşünüyordum.

* * *

Pazar, 3 İkinci kânun 1830

Goethe bana İngilizlerin, içinde güzel resimlerle Lord Byron'un pek meraklı birkaç mektubu bulunan 1830 yılı Keepsake almanasını gösterdi. Onu yemekten sonra okudum. Bu sırada kendisi de *Faust*' unun en yeni fransızca tercümesi olan Gérard [1] tercümesini karıştırıyor, arada sırada da okuyor gibi görünüyordu.

«Voltaire'in elli yıl önce hüküm sürdüğü bir dilde bu kitabın şimdi bir önemi olduğunu düşündükçe, aklımdan tuhaf tuhaf düşünceler geçiyor, diyordu. Siz benim bu hususta düşündüklerimi bilemezsiniz. Voltaire'le büyük muasırlarının gençliğimdeki önemleri hakkında bir fikriniz olamayacağı gibi onların ahlâk dünyasında nasıl hüküm sürdüklerini de tasavvur edemezsiniz. Gençliğimde bu adamların üzerimdeki tesirlerini, kendimi onlara karşı korumamın, tamamiyle hür olarak tabiatla gerçek bir münasebet kurabilmemin bana nelere mal olduğu hayatımın akışından açıkça görülemez.»

Voltaire'e dair başka şeyler de konuştuk, Goethe «*Les Systèmes*» şiirini okudu. Bundan onun, gençliğinde bu gibi şeyleri ne kadar fazla incelemiş, kendisine mal etmiş olduğunu anladım.

Goethe, Gérard' ın adı geçen tercümesini, büyük bir kısmı nesir halinde olmasına rağmen, iyi başarmış olduğunu söyleyerek övdü. «Artık, diyordu, *Faust*' un alamancasını okuyamıyorum; ama bu fransızca tercümede herşey baştan başa canlı, yeni, fikirce zengin bir tesir bırakıyor.»

«*Faust*, ölçüye girmez bir eserdir, diye devam etti, onu akla yaklaştırmak için girişilen bütün denemeler boştur. Birinci bölümün, ferdin karanlık, belirsiz bir durumundan meydana geldiği de düşünülmelidir. İşte asıl bu belirsizliktir ki insanları kamçulamakta, onları, bütün çözülmeyen meselelerde olduğu gibi, bunda da eziyet, sıkıntı içinde uğraştırmaktadır.»

* * *

Mart, 1832

Yunanlılardaki alnın karayazısı düşüncesine dair görüşüyorduk. Goethe dedi ki, «Bu düşünce, şimdiki düşünme tarzımıza uygun değildir, eskimiştir,

[1] Gérard de Nerval, 1808 de doğmuş, 1855 de sokakta asılı bulunmuş Fransız edip ve şairi. Fransızca *Faust*' un en iyi tercümesini kazandırmıştır.

ist veraltet und überhaupt mit unseren religiösen Vorstellungen in Widersprach. Verarbeitet ein moderner Poet solche frühere Ideen zu einem Theaterstück, so sieht es immer aus wie eine Art von Affektation. Es ist ein Anzug, der längst aus der Mode gekommen ist, und der uns, gleich der römischen Toga, nicht mehr zu Gesicht steht.

«Wir neueren sagen jetzt besser mit Napoleon: die Politik ist das Schicksal. Hüten wir uns aber mit unsern Litteratören zu sagen, die Politik sei die Poesie, oder sie sei für den Poeten ein passender Gegenstand. Der englische Dichter Thomson schrieb ein sehr gutes Gedicht über die Jahreszeiten, allein ein sehr schlechtes über die Freiheit, und zwar nicht aus Mangel an Poesie im Poeten, sondern aus Mangel an Poesie im Gegenstande.

«Sowie ein Dichter politisch wirken will, muss er sich einer Partei hingeben, und sowie er dieses thut, ist er als Poet verloren; er muss seinem freien Geiste, seinem unbefangenen Überblick Lebewohl sagen und dagegen die Kappe der Borniertheit und des blinden Hasses über die Ohren ziehen.

«Der Dichter wird als Mensch und Bürger sein Vaterland lieben, aber das Vaterland seiner poetischen Kräfte und seines poetischen Wirkens ist das Gute, Edle und schöne, das an keine besondere Provinz und an kein besonderes Land gebunden ist, und das er ergreift und bildet wo er es findet. Er ist darin dem Adler gleich, der mit freiem Blick über Ländern schwebt, und dem es gleichviel ist, ob der Hase, auf den er herabschiesst, in Preussen oder in Sachsen läuft.

«Und was heisst denn: sein Vaterland lieben, und was heisst denn: patriotisch wirken? Wenn ein Dichter lebenslänglich bemüht war, schädliche Vorurteile zu bekämpfen, engherzige Ansichten zu beseitigen, den Geist seines Volks aufzuklären, dessen Geschmack zu reinigen und dessen Gesinnungs- und Denkweise zu veredeln: was soll er denn da Besseres thun? und wie soll er denn da patriotischer wirken? An einen Dichter so ungehörige und undankbare Anforderungen zu machen, wäre ebenso als wenn man von einem Regimentschef verlangen wollte: er müsse, um ein rechter Patriot zu sein, sich in politische Neuerungen verflechten und darüber seinen nächsten Beruf vernachlässigen. Das Vaterland eines Regimentschefs aber ist sein Regiment, und er wird ein ganz vortrefflicher Patriot sein, wenn er sich um politische Dinge gar nicht bemüht, als soweit sie ihn angehen, und wenn er dagegen seinen ganzen Sinn und seine ganze Sorge auf die ihm untergebenen Bataillone richtet und sie so gut einzuexerzieren und in so guter Zucht und Ordnung zu erhalten sucht, dass sie, wenn das Vaterland einst in Gefahr kommt, als tüchtige Leute ihren Mann stehen.

«Ich hasse alle Pfscherei wie die Sünde, besonders aber die Pfscherei in Staatsangelegenheiten, woraus für Tausende und Millionen nichts als Unheil hervorgeht.

umumiyetle dinî tasarılarımıza da aykırıdır. Modern bir şairin böyle eski düşüncelerle bir tiyatro eseri yazması, her zaman için bir çeşit yapmacık gibi görünür. O modası çoktan geçmiş bir elbisedir, bize bir Romalı kaftanı kadar çirkin gözüktür.

«Biz yeniler şimdi Napoléon'la beraber: alinyazısı siyasadır, diyoruz, pek de iyi ediyoruz. Ama ediplerimizle birlik olup siyasanın şiir olduğunu, yahut da şaire uygun bir şey olduğunu söylemekten sakınmalıyız. Mevsimlere dair çok güzel bir şiir yazan İngiliz şairi Thomson hürriyete dair çok kötü bir şiir yazmıştı. Sebebi de şairdeki şiir eksikliği değil, belki konudaki şiir eksikliği idi.

«Siyasa ile uğraşmak isteyen şair, bir partiye girmelidir, partiye girince de şair olarak kaybedilmiş demektir; artık serbest ruhuna, tarafsız görüşüne uğurlar olsun demek, bunlara karşılık dar düşüncenin, körü körüne garazkârlığın külâhını kulaklarına kadar kafasına geçirmek zorundadır.

«Şair, bir insan, bir yurtdaş olarak yurdunu sever, ama şairlik kudretinin, şairliğin yurdu, hiçbir vilâyete bağlı olmıyan, şairin bulduğu yerde yakalayıp düzenlediği iyilik, asillik, güzelliştir. O, bu işte serbest bakışıyle memleketler üzerinden süzülen, saldırdığı tavşanın da Prusya veya Saksonya'da olmasına hiç aldırmıyan bir kartal gibidir.

«Sonra, yurdunu sevmek, bir yurtsever gibi davranmak ne demektir? Bir şair ömrü boyunca, zararlı hükümlerle savaşmış, dar görüşleri ortadan kaldırmağa, ulusun kafasını aydınlatmaya, zevkını temizlemeğe, düşüncesini, düşünme tarzını asilleştirmeğe uğraşmışsa, bundan daha iyi ne yapabilir? Yurtsever olarak da acaba daha nasıl hizmet edebilirdi? Bir şairden bu derece yakışık almaz, nankörce şeyler istemek, bir alay komutanından, gerçek bir yurtsever olabilmesi için, siyasal yeniliklere karışmasını, bunun için de mesleğini ihmal etmesini istemekle birdir. Halbuki bir alay komutanının yurdu, alaydır; o, siyasa işleriyle gereğinden çok uğraşmaz, buna karşılık emrine verilen taburlara bütün dikkatini, bütün ihtimamını verip onları iyi yetiştirir, iyi bir baskı, iyi bir düzen altında bulundurmağa çalışır, bir kere yurt tehlikeye girince de, onları değerli birer adam olarak hazır bulundursa, o mükemmel bir yurtseverdir.

«Bütün kötü işlerden günah kadar nefret ederim. Hele devlet işlerindeki kötülüklerden. Çünkü bunlardan binlerce, milyonlarca insana felâket doğar.

«Sie wissen, ich kümmere mich im ganzen wenig um das, was über mich geschrieben wird, aber es kommt mir doch zu Ohren, und ich weiss recht gut, dass, so sauer ich es mir auch mein Lebenlang habe werden lassen, all mein Wirken in den Augen gewisser Leute für nichts geachtet wird, eben weil ich verschmäht habe, mich in politische Parteiungen zu mengen. Um diesen Leuten recht zu sein, hätte ich müssen Mitglied eines Jakobinerklubs werden und Mord und Blutvergiessen predigen! - Doch kein Wort mehr über diesen schlechten Gegenstand, damit ich nicht unvernünftig werde, indem ich das Unvernünftige bekämpfe.»

Gleicherweise tadelte Gøthe die von andern so sehr gepriesene politische Richtung in Umland. «Geben Sie Acht», sagte er, «der politiker wird den Poeten aufzehren. Mitglied der Stände sein und in täglichen Reibungen und Aufregungen leben, ist keine Sache für die zarte Natur eines Dichters. Mit seinem Gesange wird es aus sein, und das ist gewissermassen zu bedauern. Schwaben besitzt Männer genug, die hinlänglich unterrichtet, wohlmeinend, tüchtig und beredt sind, um Mitglied der Stände zu sein, aber es hat nur Einen Dichter der Art wie Umland.»

J. P. ECKERMANN

TÜSTAV

«Bilirsiniz ki hakkımda yazılanlarla çoğu zaman pek az ilgilenirim. Böyle olduğu halde onlar kulağıma kadar geliyor. Siyasal partilere girmeye tenez-zül etmediğimden bütün hayatımca sıkıntı çektiğimi, bu yüzden bazı kim-selerin çalışmalarımı hiç takdir etmediklerini pek iyi biliyorum. Bu adamlara hoş görünebilmek için bir Jakobin kulübüne üye olmam, adam öldür-meyi, kan dökmeyi va'zetmem gerekiyordu! Mânasızlıkla savaştıktan sonra kendim mânasızlık etmemek için bu tatsız konuda başka bir şey söyle-miyeceğim.»

Böylece Goethe, Uhland'ın o kadar övülen siyasal yönsemelerini kötü-ledi. «Dikkat ediniz, dedi, siyasa adamı şairi yutacaktır. Meclislere üye olmak, hergün anlaşmazlık içinde yaşamak, şairin ince yaratılışına uygun bir şey değildir. Bu onun şürini tüketecektir, doğrusu acımaya değer bir hal. Schwaben'in meclislere üye olmak için yetişmiş, iyi niyetli, kabiliyetli, güzel konuşan birçok adamları vardır, ama Uhland gibi bir tanecik şairi çıkmıştır.»

Tercüme eden: Sadi BAYTIN

J. P. ECKERMANN, 21 Eylül 1792 de, Winsen a. d. Lube'de doğmuş, 3 birincikânun 1851 de Weimar'da ölmüş, yukarıda birkaç parçasını tercüme ettiğimiz Goethe ile Konuşmalar adlı eseriyle de meşhur olmuş bir Alman yazarıdır. Goethe'nin yakın dostu, hayranı olan Eckermann'ın günlük hâtıralar şeklinde yazmış olduğu bu eserde, Goethe'nin çeşitli konular üzerindeki özel düşünceleri görülür.

TÜSTAV

BİLİNMIYEN ŞAHESER

I GİLLETTE

1612 yılının sonlarına doğru, soğuk bir ilkkânun sabahı idi; elbisesi çok ince gözüken bir delikanlı Paris'te Grands-Augustins sokağında bir evin kapısı önünde dolaşıyordu. Kadın ne kadar gönülsüz cinsinden olursa olsun, ilk sevgilisinin evine girmeye cesaret edemiyen bir âşık karsızlığıyla bir hayli gidip geldikten sonra eşiği aşabildi, Üstat François Porbus'un [1] evde olup olmadığını sordu. Alçak tavanlı, avlusu bir yeri süpüren ihtiyar bir kadın: «Brada» deyince delikanlı, saray hizmetine daha yeni girmiş, kıraldan ne muamele göreceğini bir türlü kestiremeyip üzülen bir insan haliyle basamakları ağır ağır çıktı. Dönme merdivenin sonuna varınca, bir müddet sahanlıkta kaldı. Bir zamanlar IV. Henri'nin başressamlığını etmiş, sonradan Marie de Medicis'in [2] Rubens'i kendisine tercih etmesi üzerine ihmale uğramış sanatkârın içerdeki atelyede çalıştığında şüphe yoktu. Fakat delikanlı o atelyenin kapısını süsleyen acayip tokmağı eline almaya bir türlü karar veremiyordu. Şimdi onun içindeki duygu, büyük sanat adamlarının gençliklerinin, sanat aşklarının en ateşli çağında bir dâhi ile, yahut bir şaheserle karşılaşınca kalblerini çarpıtıran o derin duygu idi. İnsandaki bütün duyguların temelinde, daima asil bir heyecandan doğan bir saffet vardır; fakat o asil heyecan zayıflıya zayıflıya bir gün saadet ancak bir hâtradan, şan ile şöhrat de bir yalandan ibaret kalır. Çabucak kırılıveren o duygular arasında aşka en çok benzeyeni, hem şeref, hem de acılarla dolu nasibine, tatlı çileyi çekmeye yeni başhyan bir sanatkârın taze ihtirasıdır: hem cüret, hem de çekingenlik, hem belirsiz inanışlar, hem de kendilerini pek belli eden yeislerle dolu bir ihtiras. Dehası henüz taze, kesesi henüz boşken bir üstadin huzuruna ilk çıkışında şiddetle heyecan duymamış insanın yüreğinde daima bir tel, eserinde bilmem nasıl bir fırça darbesi, bir duygu, bir şiir ifadesi eksik kalacaktır. Kendilerini bir şey sanan bazı farfaralarda geleceğe güvenmek duygusu çabuk peyda olur, ama onları ancak sersemlemler akıllı sayar. Böyle düşünür, yani sanatı o ilk çekingenlikle, tarifi kabil olmıyan o hicapla ölçersek, bu delikanlıda her halde gerçek bir istidat vardı. Hicap duygusunu güzel kadınlar nasıl işve oyunlarında kaybederlerse bir gün şana, şöhrate eren sanatkârlar da eserlerini verdikçe kaybederler. Zafere alışkanlık şüpheyi azaltır, hicap ise belki bir şüphe dir.

Sefaletten kolu kınadı kırık, cüretine o sırada kendi de şaşan o fukara genç sanatkâr. IV. Henri'nin mükemmel bir portresini borçlu olduğumuz ressamın dairesine belki de giremeyecekti. Fakat tesadüf kendisine fevkalâde bir yardımda bulundu. Merdivende bir ihtiyar gözüktü. Kıyafetinin garabetine, boynundaki dantelânın ihtişamına, yürüyüşündeki hâkim emniyete bakarak delikanlı: «Ressamın ya bir dostu, yahut da kendisini koruyanlardan biri olacak» dedi. Yer vermek için çekilip merakla baktı, onda sanat adamlarının babacanlığını, yahut sanatı seven kimselerin iyilik etmekten haz eden mizacını bulacağını umuyordu. Hayır, o yüzde şeytanca bir hal, sanat adamlarını pek çeken o ne olduğu bilinmez şey vardı. Rabelais'in yahut Sokrates'in ki gibi ezik, ucu kalkık burun üzerinde dışarıya fırlamış, yüksek, saçları dökülmüş

[1] 1570 te Anvers'te doğmuş, 1622 de Paris'te ölmüştür. Aslı Flamanlıdır. Fransa kırallarıyla kırılçelerinden birkaçının resmini yapmıştır. - *Mütercim*.

[2] Fransa kralı IV. Henri'nin karısı (1573—1642). Hayatının son yıllarını saraydan uzakta, yoksulluk içinde geçirmiştir. - *M*.

bir alın; sırttan, buruşuk bir ağız; kır sakallı, kısa, kibirle kalkmış bir çene; yaşla sönmüşe benzeyen, fakat sedef rengi bir beyazlık içinde kara göz bebeğinin meydana getirdiği tezat yüzünden gene de son derece öfke, yahut coşkunluk anlarında çekici yıldırımlar saçan gibi gözükene deniz yeşili gözler tasavvur edin. Yüze gelince, o yüz yaşın getirdiği yorgunluklar, ama onlardan da daha çok hem ruhu, hem vücudu yıprandıran düşüncelerle harabolmuştu. Gözlerin artık kirpiği kalmamıştı; fırlak kavisleri üzerinde kaştan kalmış izler ise güçlükle fark ediliyordu. Şimdi o başı cılız, çelimsiz bir vücut üzerine koyun, bir balığın sırtı gibi karışık işlemeli, pırlıl pırlıl beyaz bir dantelâ ile sarın, ihtiyarın siyah yeleği üzerine ağır bir altın köstek takın, merdivendeki yarı ışığın bir kat daha esrarlı bir renk verdiği o adamı hayal meyal görmüş olursunuz. Sanki Rembrandt'ın bir resmi çerçevesinden çıkmış, o ressamın kendine mal ettiği kara hava içinde sessizce yürüyor... Delikanlıya, keskin bir zekâ gösteren bakışlarla baktı, kapıya üç kere vurdu, gelip açan kırk yaşlarında, hastaya benzer adama: «Merhaba, üstata» dedi.

Porbus saygı ile eğildi, ihtiyarla birlikte geldiğini sanarak delikanlıyı da içeri aldı, bir daha da onunla meşgul olmadı; zaten o genç sanatkâr da, anadan resim istidadı ile doğanların ilk gördükleri, sanatın yapılışına sahne olan bir atelyede duyacakları heyecan içinde idi. Üstata Porbus'un atelyesi, kubbeli tavanda açılmış bir pencereden aydınlanıyordu. Sehpa üzerinde daha ancak üç dört beyaz çizgi taşıyan bir tuvalin üstüne toplanmış olan gün, o geniş odanın köşelerindeki kara derinliklere işliyemiyordu. Fakat sanki yolunu şaşırmış bazı parıltılar bu koyu kızıl gölge içinde bir eski süvari zırhının göbek kısmında gümüşlü pullar alevlendiriyor, acayip sofra takımlarıyla dolu bir eski büfenin oymalı, cilâlı ağacından birdenbire bir ışık çizgisi geçiyor, yahut da katlanma yerlerinde derin kıvrımlar kalmış, oraya model diye asılmış eski sırmalı ipek perdelerin sık dokunmuş satırhlarında aydınlık noktalar vücuda getiriyordu. Alçıdan şekiller, eski ilâhelerden kalmış, yüz yılların sanki aşikane buseleriyle parlatılmış birtakım parçalar, gövdeler, küçük masalarla konsolların üzerini dolduruyordu. Duvarlar ta tavana kadar, yarı bırakılmış resimler, üç renkle, yalnız kırmızı ile, yahut mürekkeple çizilmiş sayısız etütlerle kaplı idi. Porbus'un solgun yüzü ile o acayip adamın sedef rengi kafatası üzerine bol bol ışık saçan yüksek camlı pencere orta yerde bir aydınlık halesi vücuda getirmişti; boya kutuları, yağ, esans şişeleri, devrilmiş üç ayaklı kenarsız iskemleler, o aydınlık yere varmak için ancak dar bir yol bırakıyordu. Az sonra delikanlının bütün dikkati bir tabloya takılıp kaldı. O tablo, öyle bir karışıklık, bir ihtilâl zamanında bile şöhet kazanmıştı; mukaddes ateşin fena günlerde de muhafazasını kendilerine borçlu olduğumuz inatçılar arasına gelip onu görüyorlardı. O güzel eser, Azize Mısırlı Meryem'i, bindiği gemide yol parasını vermeye hazırlanırken gösteriyordu. Marie de Medicis için yapılmış olan bu resmi o kraliçe, yoksulluk günlerinde satmıştı.

İhtiyar, Porbus'e:

— Senin bu azize resmi hoşuma gidiyor, dedi; kraliçenin verdiğiinden on altın fazla verip ben alırdım ama bir işte onun önüne çıkmak pek tekin olmaz.

— Demek güzel buluyorsunuz.

— Beğeniyorum demek fazla olur belki... Hem beğendim, hem beğenmedim. Kadının biçimi, görünüşü fena değil; ama yaşamıyor. Sizler bir yüzün düzgünce bir resmini yapıp her şeyi de anatomi kaidelerine göre yerli yerine koydunuz mu, oldu bitti sanıyorsunuz! O çizgileri, paletinize önceden hazırlanmış bir ten rengi ile boyuyor, bir yanı öte yandan daha koyu bırakmayı unutmuyorsunuz; masa üzerine çıkmış çıplak bir kadın da var; arasında ona da bir baktınız diye ressam olduk, Allah'ın sırrını kavradık sanıyorsunuz!... Vay efendim vay! Büyük şair olmak için nahvi iyice bilmek, dil yanlışlıklarına düşmemek yetmez ki! Yaptığın şu azize resmine bir bak, Porbus. Önce, hayranlığa değer bir şey gibi gözüküyor; ama bir daha baktın mı tablonun zeminine yapışık olduğunu, vücudunun çevresini dönemiyeceğini görüyorsun. Tek cephele bir şekil, sadece bir görünüş; ne dönmek elinden gelir, ne de yerini değiştirmek. Şu kolla tablonun

zemini arasında bir boşluk duymuyorsun; mesafe de yok, derinlik de; gerçi manazır bakımından her şeye, şekillerin uzaklaşıkça ufalmalarına, bütün bunlara dikkat edilmiş; ama övülmeye değer bu gayretlere rağmen bu güzel vücutta hayatın ılık nefesi bulunduğu inanamıyorum. Bana öyle geliyor ki şu sınıksız yuvarlak gardana elimi değdirsem, bir mermer soğukluğu duyacağım! Hayır, dostum, bu fildişi deri altında kan dolaşmıyor; şakakların, göğsün kehribar şeffaflığı altında birbirine sarılıp örülen damarları, lifleri varlığın al şebnemi şişirmiyor. Evet, şurada bir çarpıntı var, ama şurası hareketsiz; her parçada hayatla ölüm cenkleşiyor: şurada bir kadın, burada bir heykel, daha ötede bir ceset... Tam yaratmamışsın. Pek sevdiğin eserine, ruhunun ancak bir parçasını üfliyebilmişsin. Prometheus'un meşalesi elinde bir yanmış, bir sönmüş; eserinin birçok yerlerine tanrı alevi dokunmamış.

Porbus saygı ile:

— Ama neden, üstadım? dedi. Delikanlı da ihtiyarı dövmek için kendini zor tutuyordu.

Kısa boylu, çelimsiz ihtiyar:

— Ha! İşte mesele orada, dedi. Sen iki usul arasında, resimle renk arasında, eski Alman üstatlarını o hiç şaşmaz, inceden inceye dikkatleri, soğukkanlılıklarıyla İtalyan ressamlarının göz kamaştırıcı ateşi, mutlu coşkunuğu arasında bocalamış durmuşsun. Hem Hans Holbein ile Albrecht Dürer'e, hem de Tiziano ile Paul Veronese'ye benziyeyim demişsin. Şüphesiz ki büyük, yüce bir dilek. Ama nedir meydana gelen? Ne kuruluşun haşın cazibesine erişebilmişsin, ne de karanlıkla ışığın karıştırılmasından doğan o anlaşılmaz sihirlerle. Şurada, Tiziano'nun zengin, sıcak renkleri, Albrecht Dürer'in dar çevresine dökülmek istenince onu parçalayıvermiş, kızgın tuncun kalıbını patlattığı gibi. Ötede çizgiler mukavemet etmiş, Venedik paletinin o ihtişamlı taşkınlıklarına karşı koymuş. Senin yaptığın resmin ne çizgileri mükemmel, ne de renkleri; her yerinde de bu kararsızlığın izleri görülüyor. Mademki kendinde o iki ayrı, birbirine karşı çıkmış usulü birleştirecek kadar deha ateşi bulamadın, açıkça birinden birini seçmeliydin, hayat şartlarından biri olan birlik ancak böyle elde edilirdi. Şekillerin ancak ortalarında doğrusun, kenarlar yanlış, birbirini kavrayıp kaplamıyor, hiçbirinin arkasında başka bir şey bulunduğu sezilmiyor.

İhtiyar, azize resminin göğsünü göstererek:

— Burası hakikata uygun, dedi.

Sonra tabloda omuzun bittiği yere işaret etti:

— Burası da öyle.

Gerdanın ortasına dönüp:

— Ama, dedi, bak burada her şey yanlış. Tahlile girişmiyelim, seni yeise düşürmek olur. İhtiyar üç ayaklı, arkalıksız bir iskemleyle oturdu, başını elleri arasına alıp öyle sessiz sadasız durdu. Porbus:

— Üstadım, dedi, ben bu göğsü çıplak vücut üzerinde uzun uzun incelemiştım. Ama tabiatte öyle renk birleşmeleri, şekil birleşmeleri, renklerin, şekillerin öyle halleri var ki biz tabiatımıza koyduk mu, talihsizliğimizden midir, nedir? imkânsız şeyler gibi gözüküyor...

İhtiyar, Porbus'un sözlerini elinin müstebitçe bir hareketiyle keserek:

— Sanatın ödevi tabiatı kopye etmek değil, tabiatı ifade etmektir, dedi. Sen bayağı bir kopyeci değil, bir şairsin! Yoksa bir heykeltraş, bir kadın vücudunun kalıbını çıkarınca, işini bitmiş sayabilirdi. Hele sen sevdiğin kadının elinin kalıbını çıkar, önüne koyup bir bak, hiçbir benzeysi olmıyan çirkin bir cesetle karşılaşır, o elin tıpkı eşini çıkarmaya değil, hareketini, canlılığını göstermeye çalışan sanatkârın mermeri işleyen kalemini ararsın. Bize düşen eşyanın, canlı varlıkların mânasını, ruhunu, çehresini kavramaktır. Renklerin, şekillerin öyle birleşmeleri, öyle halleri var ki diyorsun! Evet, ama bütün bunlar hayatın kendisi değil, birtakım tesadüflerdir. Mademki el misalini aldık, bırakmıyalım: bir el sadece vücudun bir parçası değildir, bizim sezmemiz, göstermemiz lâzım gelen bir düşüncenin devamı, ifadesidir. O birleşmeler, o

haller nereden geliyor? Ayrılmaz bir surette birbirine kilitlenmiş olan tesirle sebebi, şair de, ressam da, heykeltıraş da birbirinden ayırmamalıdır! Asıl savaş, işte odur! Birçok sanatkarlar, sanatın bu düsturunu bilmeden de, içlerinden gelen bir kuvvetle işi başarmışlardır. Siz bir kadının resmini yapıyorsunuz, ama kendisini görmüyorsunuz! Tabiatın sırrı böyle elde edilmez! Sizin yaptığınız el, hocanızın atelyesinde kopye ettiğiniz elin bir örneğidir de siz farkına varmazsınız. Şeklin mahremiyetine kâfi derecede girmiyor, bükülmelerine, dolanmalarına kâfi derecede aşkla, sebatla, dikkatle bakmıyorsunuz. Güzellik ciddî, zor bir şeydir, ona böyle erişemezsiniz, vaktini, zamanını kollamalrı, beklemeli, gözetmeli, sımsıkı sarımalısınız ki bir gün ram edebilirsiniz. Şekil bir Proteus'tur [1], hem de efsanedekinden çok daha zor ele geçen, kendini gizlemek için daha çok yollar bilen bir Proteus, ancak uzun uzun cenklerden sonra onu asıl yüzü ile görünmeye mecbur edebilirsiniz. Ama sizler! size kendini yalancılıktan bir gösteriversin yetiyor, birincisinde değilse ikincisinde, üçüncüsünde inanıyorsunuz. Savaştan yenerek çıkacak olanlar bu kadar kalmaz! O yenilmez ressamlar öyle kaçamaklara aldanmazlar; tabiatı kendini çırpıplak, asıl ruhu ile gözükmeye mecbur edinceye kadar sebat ederler. Rafaello işte öyle yapmıştır...

Ressamlar sultanının adını anarken ihtiyar, saygısız göstermek için kara kadife takkesini çıkardı:

— .... Onun o büyük üstünlüğü, sanki şekli parçalamak isteyen o iç duygusundan gelir. Şekil bizde, yaşayan insanlarda ne ise, onun çizdiği yüzlerde de odur, yani fikirler, duygular bildirmek için bir vasıta, bir tercüman, geniş bir şiiirdir. Her yüz bir âlemdir, modeli ressama ulvi bir ruh haleti sırasında, ışıktan renkler içinde görünmüş, ta içten gelme bir sesle gösterilmiş, bütün hayatın geçmişindeki ifade kaynaklarını işaret eden bir tanrı parmağı ile fazlalıklardan temizlenmiş bir portredir. Siz resmettiğiniz kadınlara etle deriden güzel elbiseler biçiyor, onları saçlardan yapılmış güzel örtülerle kaplıyorsunuz; ama hani kanları? Sükûnu da, ihtirası da doğuran, türlü renk, şekil birleşmeleri meydana getiren kanları nerede? Senin çizdiğin azize esmer bir kadın; ama şu kısım yok mu? benim zavallı Porbus'üm, bu ancak sarışın bir kadında bulunabilir! Sizin elinizden çıkan yüzler, boyanmış silik birer görünüden başka bir şey değil, bunları bizim gözlerimiz önünde gezdirdiniz mi, işte resim, işte sanat diyorsunuz. Bir evden ziyade bir kadına benzeyen bir şey meydana getirince ereğinize ulaştığınızı sanıyor, ilk ressamlar gibi eserlerinizin altına *courrus venustus*, yahut *pulcher homo* [2] diye yazmak zorunda olmadığınız için de kendinizi pek yüksek, eşsiz birer sanat adamı sanıyorsunuz! Güleyim bari! Hayır, benim yiğit yoldaşlarım, daha erekten uzaksınız, ona ulaşmaya kadar daha çok kalem harcıyacak, çok muşamba kırileceksiniz. Evet, doğru, bir kadın başını böyle kaldırır, eteğini böyle tutar, gözleri bu mütevekkil, tatlı eda ile rehavetlenip sanki erir, kirpiklerin titrek gölgesi yanaklar üzerinde böyle dalgalanır! Hem böyledir, hem de böyle değildir. Nedir eksigi? Ufacık bir şey, bir hiç; ama o ufacak şey yok mu? işte her şey odur. Sizin eserlerinizde hayatın görünüşü var; ama onun taşan iç doluluğunu, ruhun belki ta kendisi olan, zarfın üzerinde bir bulut gibi dalgalanan şeyi; Tiziano ile Raphaelo'nun yakalıyabildikleri o hayat çiçeğini ifade edemiyorsunuz. Sizin vardığınız en son noktadan hareket etmekle belki çok güzel resim yapılabilir; ama siz pek çabuk yoruluyorsunuz. Halktan insanlar hayran oluyor ama asıl anlıyanlar gülümsüyor.

O garip ihtiyar birdenbire:

— Ah! Mabuse [3] ah! benim üstadım! Meğer sen bir hırsızmışsın, hayatı da kendinle beraber alıp götürdün! dedi.

Sonra gene deminki edasıyla devam etti:

—Gene de bu tablo o Rubens soytarısının resimlerinden, üzerine kızıl boya dökülmüş dağlar gibi Felemenk karlıları etlerinden, o yağar gibi kızıl saçlarından, o renk patırdısından daha iyi. Hiç olmazsa bunda renk var, duygu var, çizgi var: üçü de resmin esas kısımlarından.

Delikanlı, daldığı derin hulyadan silkinerek yüksek bir sesle bağırdı:

[1] Deniz tanrılarında. Babası Poseidon ona, geleceği bildirmek gücünü vermiş; ama boyuna sorup rahatsız edenlerden kurtulmak için türlü şekillere girmiş. - M.

[2] *Courrus venustus*, güzel araba. *Pulcher homo*, yakışıklı adam. - M.

[3] Ünlü bir Flaman ressamı (1470—1532). - M.

— Ne diyorsunuz, be adamcağız! Bu azize resmi, yüce bir eser. Şu iki yüzde, azizenin yüzü ile kayıkçının yüzünde, öyle bir maksat inceliği var ki İtalyan ressamlarının aklına bile gelmemiştir; onların hiçbiri, şu kayıkçıda gördüğümüz kararsızlığı icat edemezdi.

Porbus ihtiyara:

— Bu küçük herif sizin adamınız mı? diye sordu.

Delikanlı kıpkırmızı kesilip:

— Cüretimi affedin, üstadım! dedi. Ben adı sanı belirsiz bir insanım; içimden geldiği için boya çalıp dururum. Her bilginin kaynağı olan bu şehre daha yeni geldim.

Porbus, eline kırmızı bir kalemlle bir kâğıt tutuşturup: — Görelim bakalım! dedi.

Delikanlı, Meryem'in hatlarını hemen kopye etti.

İhtiyar:

— Aferin! dedi. Adınız ne sizin?

Delikanlı kâğıdın altına: «Nicolas Poussin» diye yazdı.

Öyle delice nutuklara girişen garip adam:

— Yeni başlamış bir genç için hiç de fena değil! dedi. Görüyorum, senin yanında sanat sözü edilebilir. Porbus'un azize resmine hayran olduğun için sana bir şey demiyeceğim. Herkes ona bir şaheser diye bakıyor; kusurları nedir? Onu sanatın en derin sırlarını bilenler, ancak onlar anlar. Ama sen ders almaya lâıyk, anlıyacak bir genç olduğun için sana söyleyeyim, bu eseri bitirmek için az bir şey, pekaz bir şey lâzım, göstereyim sana onu. Sen şimdi gözlerini aç, dikkat kesil; öğrenmek için böyle bir fırsat bir daha belki eline hiç geçmez. Ver paletini, Porbus.

Porbus gidip palet ile fırça getirdi. Kısa boylu ihtiyar, ihtilâçlı bir acele ile kollarını sıvadı, Porbus'un uzattığı boya dolu alacağı palete başparmağını geçirdi; onun elinden her büyüklükte bir avuç fırçayı koparıncasına çekip aldı; sivri sakalı da, sevdalı bir hevesin galeyânını gösteren, sanki etrafı tehdideden bir telâşla titremeye başlamıştı. İhtiyar bir taraftan fırçasına boya alıyor, bir taraftan da ağzının içinden söylüyordu: «Bu boyları da, bu boyları yapanı da pencereden atmalı!... Böyle çiylik, böyle sahtelik insanı isyan ettirir!... Bununla resim mi yapılır!» Sonra fırçanın ucunu hummalı bir acele ile boya yığınlarına daldırıyordu; bu o kadar hızlı oluyordu ki Paskalya yortusunda *O fîli* duasını çalan sanatkâr bile parmaklarını erganunun üzerinde belki o kadar hızla koşturamaz.

Porbus'le Poussin, tablonun biri bir yanına, biri bir yanına geçmiş, derin, mutlak bir dikkatle seyrediyorlardı. İhtiyar dönmeden:

— Görüyor musun, delikanlı, diyordu, görüyor musun? Fırça ile üç dört kere dokunmak, biraz mavi cilâ sürmek yetti, azizenin başı etrafında hava esmeğe başladı; zavallı! o ağır hava içinde şüphesiz boğuluyordu! Bak şu örtüye, şimdi nasıl dalgalanıyor! Onu kaldıran hafif bir rüzgâr olduğu ne kadar belli! Eskiden sanki kolalanmış, iğnelerle tutturulmuş bir beze benziyordu. Farkında mısın? Göğsün üzerine vurduğum atlas parlaklığı bir kız derisininin semiz yumuşaklığını ne güzel gösteriyor! Koyu kırmızı ile yanık toprak renginin karıştırılmasından çıkan renk ne sıcaklık verdi! Demin o koca gölgenin kurşuni soğukluğunda kan donmuş gibiydi. Delikanlı, delikanlı, bu benim gösterdiğimi sana hiçbir hoca öğretmez. Yüzlere hayat vermek sırrını yalnız Mabuse bilirdi; Mabuse bir tek talebe yetiştirdi, o da benim. Benim talebem olmadı; bundan sonra da olmaz; ihtiyarım artık. Sen akıllıya benziyorsun, bu gösterebildiğimden ötesini kendin sezer, bulursun.

Garip ihtiyar söylüyor, hem de tablonun her yanına dokunuyor, şuraya iki fırça, buraya bir fırça vuruyordu; hepsi de o kadar yerinde oluyordu ki âdeta yeni bir tablo meydana çıktı, hem de ışıklar içinde bir tablo. O kadar ihtiraslı bir ateşle çalışıyordu ki çıplak alnında ter damlaları belirdi. Acele acele, intizamsız, sinirli hareketlerle devam ediyordu. Genç Poussin: «Bu adamın içinde bir şeytan var zâhir! Zorla ellerini yakalıyor, asıl o çalışıyor» diye düşün-

du. İhtiyarın gözlerindeki o tabiat üstü parlaklık, sanki bir mukavemetten doğan ihtilâçlar, delikanlının o düşüncesine bir hakikat hali veriyordu; böyle şeyler de bir gencin hayaline pek işler. İhtiyar: «Paf, paf, paf! bak, delikanlı, bu iş nasıl düzenine konuyor! Haydi, benim fırçam! şu buz gibi renkleri bir ısıtver! Hadi hadi! canım! Pon, pon pon!» diye söyleniyor, demin bir hayat eksikliği bulduğunu söylediği yerlere bir sıcaklık veriyor, biraz boya sürerek mizaç farklarını ortadan kaldırıyor, ateşli bir Mısır kadını için lâzım gelen renk birliğine eriyordu.

— Görüyor musun, delikanlı asıl sayılan son fırça darbesidir. Porbus yüz fırça vurmuş ben bir tek vuruyorum. Alta ne varmış, o kimsenin umurunda değildir. Bunu iyi bil.

Nihayet o şeytan durdu, hayranlıklarından hiç sesleri çıkmıyan Porbus'le Poussin'e dönerek:

— Daha benim *Kavgacı Güzel* ayarında değil, ama doğrusu insan böyle bir esere imzasını atabilir, dedi.

Kalkıp bir ayna aldı, resme bir kere de aynadan baktı, sonra:

— Evet, dedi, böyle bir esere ben de imza atabilirim... Haydi, şimdi gidip karnımızı doyuralım. İkiniz de bana gelin. Evde isli jambonla iyi bir şarabım var. Zamanın kötülüğüne bakmaz, resim sözü ederiz! Biz, resim sözü edebilecek insanlarız!

Nicolas Poussin'in omuzuna vurarak ilâve etti:

— Aferin! dedi, eli işlek delikanlıymışsın!

Sonra, Normandiya'dan gelmiş o delikanlının sırtındaki elbisenin eskiliğine bakıp kemerinden meşin bir kese çekti, açıp karıştırdı, çıkardığı iki altını gösterip:

— Sat bana demin yaptığın resmi, dedi.

Genç ressam bütün fukaralar gibi gururlu olduğundan bu söz üzerine titreyip kızarmıştı; Porbus onun bu halini görünce:

— Al, al, dedi. Onun dağarcığındaki para, iki kıraltı esirlikten kurtarır.

(Bitmedi)

BALZAC

Tercüme eden: *Nabîî Sırrı ÖRİK*
Maarif Vekilliği Memurlarından

Honoré de BALZAC. - Ünlü Fransız romancısı (1799—1850). Tercümesini verdiğimiz hikâye, *La Comédie Humaine*'in «Felsefe incelemeleri» kısmındadır.

TÜSTAV

İNGİLİZCEYE TERCÜME¹

İngilizceye tercümenin güçlükleri, esas itibariyle, diğer her hangi bir Batı Avrupa diline tercümenin güçlüklerinden farklı değildir. Bununla beraber teferruat bakımından İngilizce, bazı hususiyetler arz eder. Her ne kadar diğer Avrupa dillerinden her birinin kendine mahsus bir sistemi ve ayrı ayrı hususiyetleri varsa da, bu hususiyetlerin her birinin umumiyetle hiç olmazsa bir başka komşu dille paylaşılmıştır. İngilizcenin, kıtanın diğer edebî dilleriyle, bilhassa Fransızca ile her zaman temas halinde bulunmasına rağmen, birçok hususiyetleri eşsiz ve ekseriya, kullanılan malzeme yerli olmadığı zaman pek katıdır, çünkü İngilizce diğer herhangi bir Avrupa dilinden daha geniş ölçüde yabancı unsurları kabul etmiş olmakla beraber vaktiyle massettiği bu kelimeleri kullanmakta tuttuğu yol istisnai bir şekilde ferdi olmuştur. Hulâsa İngilizce, terkibi ve menşei itibariyle dillerin en karışığı, fakat sistemi itibariyle en orijinal ve müstakildir.

Mâna bakımından kelimelerin kullanılışındaki bu ferdiyet beynelmilel olmuş kelimelerde göze çarpar. Bunların mânası başka dillerde hemen hemen aynı, fakat çoğu zaman İngilizcede başka olabilir. Meselâ *A sympathetic audience* ifadesi Fransızca *Un auditoire sympathique* ifadesine tekabül ederken diğer taraftan İngilizcede ender olarak *Sympathetic* kelimesine de müşterek kontinantal mânayı verir. *Sempatik* kelimesi İngilizcede *likable* veya *nice* olarak tercüme edilir, ama diğer dillerdeki bu mâna İngilizcede yoktur. Ve bu kelimenin daha muhafazakâr olan *Compatissant* mânası da kıta dilleri için meçhuldür. *Sophisticate* gibi kıta dillerinde nispeten ilmi olan bir kelime İngiltere'de halk diline girmiştir. Başka dillerde kullanılan Lâtince kelimeler İngilizcede aynı mânaya geldiği zaman bile, çoğu zaman Lâtin menşeli başka bir kelime aynı mânayı ifade etmek için kullanılır. Meselâ ikisi de kullanılan ve birincisi tamamiyle müşterek mânaya gelen *obligatory* ve *facultative* kelimelerinin yerine birçok hallerde mütenaziran *compulsory* ve *voluntary* kelimeleri kullanılır. Roman dillerinde ve diğer Germanik dillerde İngilizce *serious* kelimesinin karşılıkları tarafından meydana getirilmiş olan *respectable* veya *scrupulous* mânaları İngilizce için meçhuldür. *Nervous* kelimesi İngilizcede başka dillerde «sinirli» mânasında değil, «ürkmüş» veya «korkmuş» olarak kullanılır.

Bunlar, küçük bir mâna farkının bir haricî fark gibi görüldüğü yerde tereddüde sebebol- sa bile, her iki dili bilen mütercime hiçbir güçlük arz etmeyen basit örneklerdir. Aşağıda göreceğimiz örnekler ise tercümede oldukça güçlük gösterir. Kıta dillerinde *intelligent* kelimesi çoğu zaman iyi bir eğitim ve öğrenim derecesini, yahut sosyal durumu ifade eder görünür. Sonraki mânası, Rusçada kullanılan normal mâna, batıda zayıf bir temayül halindedir. (Fransızca *intelligence*, İngilizce *intellect* kelimesinin karşılığıdır. Fakat sıfatların muadeleti daha yakındır). Fransızca ve İngilizcedeki *diligent* kelimeleri arasındaki fark da ekseriya bir tavır ve hareket farkıdır.

Lûgat bakımından, münevver sınıfların konuştuğu İngilizce ile yazdığı İngilizce arasındaki fark başka memleketlerin yazı ve konuşma dilleri arasındaki farklardan daha az olmakla beraber İngilizcedeki teklifli ve teklifsiz üslup arasındaki fark, diğer Avrupa dillerinde görülen farktan daha büyüktür.

[¹] Prof. C. E. Bazell'in Türkçe olarak yazdığı yazıyı bazı eski deyimleri yenileriyle değiştirmekle kar- larak aynen koyuyoruz.

İngilteredeki muhtelif muharrirler arasında lûgat kullanış bakımından görülen farklar, Türkiyedeki muharrirler arasında görülen farktan daha azdır. Fakat, İngiliz muharrirlerinin muhtelif edebî tarzları bura muharrirleri arasında görülen sentaks ve lûgat farklarından daha büyüktür. Her dilde bulunan şiir diliyle resmî muamelelerde kullanılan dilin hususiyetlerinden (İngilizce nazım sözlüğünün çok zengin olmasına rağmen) bahsetmiyoruz. Fakat sırf nazım kelimeleri de büyük bir yekûn tutar. Bunları şiir kıymeti olmıyan bir nesir parçasında kullanmaktan kaçınılmalıdır. Buna rağmen, bu kelimeler, ciddi, edebî bir eserde kullanılmadığı zaman, o eserin herhangi uzun bir parçası bizlere çok kuru görünür.

İngilizce, bilhassa benzer mânalı çift kelimeler bakımından bereketlidir. Bu kelimelerden biri ötekini hakiki mânasını ihtiva ederek aynı zamanda daha hissi, daha mecazi veyahut başka bir şekilde daha mânevi bir mânaya gelebilir. Meselâ, *wide* (enli) bir sokak dediğimiz zaman, sokağın yalnız iki tarafında bulunan evler arasındaki mesafeyi düşünürüz. *Broad* (geniş) bir sokak *wide* kelimesinin mânasını ihtiva etmektedir. Bu kelimeyi kullanırken, yalnız mesafeyi değil, aynı zamanda sokağın açıklığını da anlarız. Bir adamın geniş omuzlarından takdir ile bahsederek, *broad-shouldered* kelimesini kullanırız, diğer bakımdan yalnız ölçü ile alakası olan terzi, *wideshouldered* kelimesini kullanır. Yukarda (enli) ve (geniş) kelimelerini kullanmama rağmen, Türkçede bu iki kelime arasındaki fark, «enli» nin bazan «kalın» mânasına gelmesi olur. Halbuki İngilizcede *wide* ve *broad* yalnız ufki ölçülerde kullanılır. Böylece İngilizce, Fransızca ile mukayese edilirse, ölçü ve derece gösteren kelime bakımından daha zengin olduğu görülür. Fransızca hal gösteren sıfatlar bakımından daha zengindir. Meselâ İngilizcede *clear* (berrak) in aksî (bulanık) *trouble* mânasına gelen bir kelime yoktur. Fransızcada ise *deep* (derin) in aksî olan *shallow* (sığ) kelimesi yoktur. Tetkika değer bir fark da renkler arasında bilhassa İngilizcede sarı ve kırmızı arasında birçok başka renklerinde mevcut olup ayrı ayrı isim taşınmasıdır. Türkçede ise, mavi ile yeşil arasında buna benzer bir taksimat vardır. (Yalnız halk diline yayılmış kelimeleri kast ediyorum). Bu da bir dilden öbür dile yapılan tercümelere renk bahsinin oldukça belirsiz kalmasına sebeptir.

Bilhassa heyecanı, hissi muhteva bakımından verebilmek zorluğu vardır. Bir misal: Hem mücerret hem de hissi mânalar taşıyan kelimelerin çoğu zaman Lâtîn menşeli olduğu bir gurup vardır ki *curious* ve müteradifleri tarafından meydana getirilmiştir. Bu gurupta eğer halis mücerret bir başka kelime varsa o da *peculiar*dır. *Odd* ve *Queer* kelimeleri bu mücerretlikten ayrılıklar gösterir. *Queer* kelimesi hemen hemen daima müsait olmıyan bir mâna taşır, Germanik olan *Odd* ekseriyetle bir konuşma kelimesidir. Fakat en hissi kelime Fransız menşeli olan *quaint* kelimesidir. Bu kelimenin, en iyi bilinen Avrupa dillerine yakın bir tercümesi imkânsızdır, ve çoğu zaman Britanya adalarıyla Şimalî Amerika dışında ihtimal daha az yayılmış olan bir durum eski modaya karşı hissi bir vaziyet ifade eder. Her ne kadar *peculiar* şiirde, «*bussusî*» yahut «ayrı» mânalarında ve *curious* «*zarif bir şekilde işlenmiş*» mânalarına kullanılırsa da bütün bu kelimeler içinde yalnız *strange* her zaman şiirde kullanılan bir kelimedir. Nitekim *funny* kelimesi son zamanlarda, bu mâna ile yeni bir kelime olarak dile girmiştir.

Başka hissi ve telkinî kelime örnekleri şunlardır. Telkinî kelime ikinci olarak yazılmıştır; parantez içinde gösterilenler aynı mânaya gelen teklifli bir şekildedir.

Stiff — stark (rigid)
tired — weary (fatigued)
deserted — forlorn (abandoned)

Şu da dikkate değer ki *far away* ve *long ago* istifhami veya menfi şekli normal olmakla beraber müspet ifadelerde hissi bir şekilde telkinîdir.

My home is not far away ifadesi normaldir. *My home is far away* ifadesi telkinîdir. Normal olarak *My home is a long way away* denir. Böyle birçok farkları fiillerde keşfetmek daha zordur. Fakat

jump, leap ve *spring* arasındaki halis subjektif fark, eğer *leap, intensiv* olarak kabul edilmese ayrı kategoriye gelebilir. *Intensiv*leri telkinî kelimelerden ayırmak bazen zordur. Meselâ *Deep* kelimesine karşılık *profound* ve *thick* kelimesine karşılık *dense* vardır. Bunlar her iki sınıfa yerleştirilebilir. Fakat açıkça telkinî kelimeler umumiyetle yerli olduğu halde, *intensiv*lerin umumiyetle Fransızca olduğuna dikkat edilmelidir.

Eğer öğrenici için İngilizce gramerin başlıca müşküllerinden biri kelime nizamının izafi katıyeti ise mütercim için yeni bir güçlük de kelime nizamının, bu izafi ve katı hudutlar arasındaki elâstikiyetidir. Zira bu elâstikiyet muhtelif üslûplara göre geniş ölçüde değildir. Bundan başka öğrenmenin ilk devrelerinde klişe halinde görünen başlıca cümle unsurları nizamının küçük değişiklikler ve nahiv bünyesi dolayısıyla, hele sırf cümlelerin kullanılması veya kullanılmaması ve Fransızca ve Almancada alışılmamış veya hiç kullanılmıyan pasif tertiplerde Fransızca olduğundan daha kolay değişebilir bir şey olduğu çabucak keşfolunur. Şifahi unsurların nizamı daha mahduttur. Bu sahada kısa bir cümle tercüme edilebileceği zaman, her hangi bir tertiple Türkçenin nizamını tutmaya kalkışmak mevzuu bahis olamaz. Bu daha çok uzun bir cümlelerin tercümesinde bazan tatbik edilir. Aşağıdaki cümleyi ele alalım:

«*Millî hudutlarımızın emniyeti, istiklâlimiz ve şerehimiz mevzuubabis olduğu zaman, bu hamaset dersinin bütün sahibelerini ezbere tekrar etmesini bilen bir millet olduğumuzu söylemeye lüzum var mıdır?*»

Burada cümlelerin tertibini muhafaza etmek ve bir seri önermelerden sonra, *Is there any necessity to say this?* sualiyle bitirmek mümkün olabilir. Eğer bu şekil pek tabii olmazsa bunun sebebi İngilizcede bu nevi kuvvetlendirici suallerin başka dillerden daha az kullanılmasıdır. Bu sebebolmasaydı bile, yukardaki Türkçe cümlelerin kelime nizamı oldukça muayyen olduğundan, tercüme ederken normal kelime nizamından başka bir şey kullanmak metne ilâveler yapmak olurdu. Kelime nizamının ne kadara kadar gramer, ve ne kadara kadar bir üslûp meselesi olduğu da her dilde ayrı tetkik edilecek bir meseledir.

C. E. BAZELL

İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Filoloji Profesörü

TÜSTAV

YOKSULLAR ¹

Mektup şeklinde yazılmış roman, yazarla yarattığı şahıslar arasındaki münasebetleri iyice tâyin eden belki de yegâne roman şeklidir. Yazar burada ne şahısların en küçük hareketlerine, en saklı fikirlerine varıncaya kadar bilen ve açığa vuran bir seyirci, ne de romandaki bir şahsın yerini tutmakla beraber her şeyi anlatabilen garip bir mahlûktur.

Mektup şeklindeki romanda yazarın vaziyeti apaçıktır. O ne işe karışır ne de her şeyi bilir. Elindeki iki veya daha fazla şahıslar arasında teati edilen mektuplar vardır. Ne yazar, ne de okuyucu bu mektuplardan öğrenebildiğinden ve tahmin ettiğinden fazla bir şey bilmiyor. Hepimiz bu mektupların karşısında hayatta rasladığımız insanların karşısında nasılsak öyleyiz. Biz rasladığımız insanların ne geçmişlerini, ne düşündüklerini ne de bütün hareketlerini biliyoruz. Hükmümüzü sözlerine, hareketlerine bakarak vermeliyiz; «mektupla roman» da vaziyet tıpkı bunun gibidir. Burada her şeyi tahlil eden romanlardan ne kadar uzağız! Elimizde şahısların karakterleri, düşünceleri, hareketleri hakkında ancak işaretler, alâmetler vardır; bu işaretlerden hareket ederek, gerçek şahsın, gerçek vakanın ne olduğunu keşfetmeliyiz. Her «mektupla roman», izahı icabettiren zor bir metindir.

«Söz, fikrini saklamak için insana verilmiştir» özdeyişi burada her yerden fazla varittir. En samimî mektuplarda bile ya yazdığımız adamı ya da kendimizi bir dereceye kadar aldatırız. Hiçbir zaman samimî değiliz, hele yazdığımız mektuplarda. Hepimiz mektup yazarken bir rol oynarız, kendimizi az çok sahnede farzederiz. «Mektupla roman» in şahısları için bu da tabii böyledir. Bir piyesi seyrederken, bir şahsın, piyesin diğer şahıslarına karşı oynamak istediği rolün altında, hakiki karakterini nasıl arıyorsak, aynı şekilde bir «mektupla roman» in satırları arasında da hakiki hisleri, hakiki münasebetleri, hakiki şahısları ararız. Bu benzeyiş tesadüfi değildir. İlk bakışta belki garip görebilir ama «mektupla roman» tiyatroya en yakın roman şeklidir. Onda, sahnede ve hayatta olduğu gibi şahısları hariçten görüyoruz. Saklı fikir ve hislerinden haberimiz bile yoktur. Ne piyeste ne de «mektupla roman» da yazarın mevcudiyetinden iz bile görülmez. Bu yönden mektupla roman hayatın *illusion*'unu başka her hangi bir roman şeklinden çok daha kuvvetle verebilir.

Belki de «mektupla roman» in klâsik Fransız tragediasının yerini aldığını söylemek mümkündür. En sâf şeklinde mektupla roman en sâf şeklinde Fransız tragediyalarına, Racine'in tragediyalarına pek yakındır. Racine'in tragediyalarında hareket, vaka yoktur; bütün oyun bir his ihtilâfı üzerine döner ve bu hisler de uzun uzadıya tahlil edilir. Oyunun yegâne konusu bu his tahlilidir; hayatın diğer icapları hislerin tahliliyle ilgili olmıyan konuşmalar asgariye indirilmiştir. Burada insan ruhu ile başbaşaız. Ruhların ateşli dialoglarına hayatın hiçbir icabı mâni olmamaktadır. Böylece konuşma dilini de kullanmaya lüzum yoktur. Oyun, her biri mektup üslûbu kadar itinalı, her biri mektup kadar uzun *tirade*'lerden ibarettir.

Hakiki bir mektupla roman, Racine'in tragediası kadar hareketsiz, onun kadar yalnız ruh-saldır. Biribirlerini görmeyen insanlar arasında ruh münasebetlerinden başka pek az münasebet bulunabilir. Böylece edebî eserlerin yegâne konusu olan insanla burada başbaşaız, doğrudan doğruya temastayız.... Her roman, ne kadar realist olursa olsun bir seçme üzerine istinadedir. Yazar, şahısların hayatından önemli bulduğu sahneleri, hisleri tasvir eder; her romanın içinde

[¹] *Yoksullar*, Dostoyevski; tercüme eden Hamdi Varoğlu; Semih Lütfi kitabevi.

böylelikle boşluklar vardır ve romanı hayata benzetmek zorluğu belki de bundan ileri gelir. Realist olmaya, «Hayat sahneleri» vermeye uğraşan romanlar için bu esaslı bir mahzurdur ve bütün bu romanlara sunilik veren işte budur. Nitekim, şu son senelerde bunu hisseden romancılar olmuştur. Meselâ, James Joyce şahısların yaşadıkları, hissettikleri, düşündükleri şeyler arasında bir seçme yapmak istemiyor; o, *Ulysses* isimli muazzam romanında bir gün içinde bir insanın *bütün* yaptıklarını, *bütün* duyduklarını, *bütün* düşündüklerini vermeye çalışmıştır.

Böyle bir deneme şüphesiz olaganüstü bir önem arz eder. Fakat burada eski anlayışta roman dan, belki de umumiyetle edebiyattan çıktığımızı itiraf etmek lâzımdır. Roman ve umumiyetle edebiyat konu demektir; konu ise insan hayatının bazı vakalarını, insanlar arasındaki bazı münasebetleri seçmek demektir. Bu seçme *Ulysses*'de hiç yoktur; diğer romanlarda da pek suni bir şekilde mevcuttur. Ancak mektupla romanda bu seçme kendiliğinden ve gayet tabii bir şekilde vücuda gelmektedir. Hayatta da mektup bir seçmedir, romanda da. Mektupta her şey anlatılamaz, esas anlatılır ve romanın «boşlukları» burada gayet tabii görünür. Demek ki her realist romanın karşılaştığı zorluk mektupla romanda kendiliğinden zail olur. Bunun içindir ki bu nevi romanın mektuplarından bir hakikat havası esiyor. Yazdığımız mektuplar romana girebileceği gibi romanlardaki mektuplar da hayatımıza girebilirler. Hiçbir yerde edebiyatla hayat birbirine bu kadar karşımamıştır. Meselâ şu mektubun yoksullar arasında teati edilen mektuplardan ne farkı vardır: «Bu mektubu acele yazıyorum, telâştayım, elimde, sahibinin beklediği müstacel bir iş var. Mesele şu: kârlı bir alışveriş fırsatı var. Fedora, tanıdıklarından birinde, yepyeni bir üniforma, bir pantolon, bir caket, bir de kasket bulunduğunu söylüyor; hepsini birden, çok iyi bir fiyatla vereceklermiş. İşte bunları satın almalısınız. Şimdi sıkıntıda değilsiniz paranız var; paranız olduğunu kendiniz söylüyorsunuz, rica ederim, masrafa bakmayın; bunlara ihtiyacınız var. Bir kere kendinize bakın, giydiğiniz üniformanın ne kadar eski olduğunu görün. Ayıptır. Lime lime olmuş... Beni dinleyin, bu eşyayı alın, rica ederim. Bunu benim hatırım için yapın; eğer beni seviyorsanız, bunları alırsınız...»

Bu mektubu, mektupla romanların en güzellerinden biri olan *Yoksullar*'dan aldık. Dostoyevski, bu ilk eserini 24 yaşında iken yazmıştı ama onda gençliğin tecrübesizliği değil hayret verici bir ustalık görünmektedir. Dostoyevski zamanla sanatını genişletecek, fakat ne daha derine ne de daha ileriye gitmeyecektir. Mektup şeklinin hususiyetleri, satırları dolduran bilmem hangi ateş, yoksullara karşı sonsuz bir anlayış, sonsuz bir merhamet, bu esere unutulmaz bir çehre veriyor. Küçük memuru Makar Diyeuşkin'i ancak mektuplarından tanırız. Ama o, haricî tasviri yapılan her hangi bir şahıstan çok daha canlı bir şekilde karşımıza çıkıyor: «Vazifeye girdiğim zaman on yedi yaşında olduğumu ve otuz seneye yakın bir zamandan beri hizmet ettiğimi size anlatıyordum, matçoğa. İtiraf etmek lâzımdır ki, az üniforma eskitmedim; erkeklik çağına girdim, zekâya sahip oldum, insanları gördüm; cemiyet içinde yaşadım diyebilirim, o derece ki, hattâ bir defasında salıp nişanı için inha bile edildim. Belki inanmayacaksınız ama, hakikat budur, yalan söylemiyorum. Fena insanların hücumuna neden maruzum, matçoğa? Haberiniz olsun ki, azizem, ne kadar cahil ve budala da olsam benim de her kes gibi bir kalbim var. Halbuki fena bir adam bana ne yaptı biliyor musunuz, Varinka? Fakat yaptığı şeyi söylemek ayıp olur; daha iyisi bunun için yaptığımı sorunuz. Sırf sıkılığın olduğum için, sessiz olduğum için iyi olduğum için. Her hangi bir kimseye ne fenalık ettim? Kimsenin malını mı çaldım? Bir meslektaşımı, seflere mii çekiştirdim? Haksız yere ikramiye mi aldım. Böyle bir şeyi, bir dakika bile tahmin etmek bir günah olur, matçoğa!... Mübeyyizlik işimin pek yüksek bir şey olmadığını biliyorum, fakat, buna rağmen, bununla iftihar ediyorum. Çalışıyorum, terliyorum. Hakikaten de mübeyyizlik emenin ne fenalığı var? Bir cürüm mü bu? «Mübeyyizlik ediyor» diyorlar. Peki, bunun namusa bukadar dokunur neresi var?... Pekâlâ, öyle olsun, onların buldukları bir benzetişle fareyim,

diyelim! Fakat bu fare lüzümlüdür, fakat bu farenin de kendine göre faydası var, fakat bu fare değer varıyorlar, fakat bu fare ikramiye alacak, işte bu fare böyle bir fare» (S. 56—57)

Roman, işte böyle bir adamın, öksüz kalmış uzak bir akrabası, Varvara Alekseyevna (matoçka) ile teati ettiği mektuplardan ibarettir. Öksüz kalmış Varvara Alekseyevna teyzesi tarafından zengininin biri olan Buikof'un kollarına atılıyor. Bu vakayı mektuplardan tamamen anlamak mümkün değilse de genç kızın teyzesini terkedip, dikiş işleri yaparak hayatını kazanmaya çalıştığını görüyoruz. Diyeuşkin kendisini her şeyden mahrum ederek ona yardım ediyor: «Mösyö Makar Alekseyeviç! Biliyor musunuz ki nihayet mutlaka darılacağız? Size yemin ederim ki, Makar Alekseyeviç, hediyelerinizi kabul etmek gücüme gidiyor. Biliyorum ki bunlar size pahaliya mal oluyor, biliyorum ki bunları bana vermek için büyük fedakârlıklarla katlanıyor, zaruri ihtiyaçlarımızdan mahrum kalıyorsunuz. Size kaç defa söyledim ki bir şeye ihtiyacım yok, katiyen hiçbir şeye ihtiyacım yok; bana şimdiye kadar yaptığınız iyilikleri bile ödiyecek vaziyette değilim. Bu saksıları bana niçin yolladınız. Haydi, kına çiçeği ne ise; fakat ıtır ne oluyor?... Şekerleri de ne diye gönderdiniz? (S. 10) Varvara Alekseyevna ile Makar Diyeuşkin karşı karşıya oturdıkları, aralarında hiçbir münasebet olmadığı halde dedikodudan çekinerek pek az görüşüyorlar. En ufak bir mektup, en küçük bir işaret Diyeuşkin'i mest ediyor: «Dün mesuttum, son derecede mesuttum, imkânsız derecede mesuttum! Akşam saat sekizde uyandım (biliyorsunuz ya, matoçka daireden dönünce iki saat uyumayı severim). Bir mum tedarik etmiştim, kâğıdımı hazırladım, kalemini yonttum; birdenbire, tesadüfen gözlerimi kaldırdım. Kalbim öyle şiddetle çarpmaya başladı ki! Demek ki ne istediğimi, kalbim neye arzu ettiğini, yine anlamışsınız. Baktım ki pencerenizde, perdenin ucu kaldırılmış ve tam geçen gün size ihsas ettiğim şekilde kına çiçeği saksılarına iştirilmiş! Hattâ, o esnada yüzünüzü pencerede görür gibi oldum, siz de küçük odanızda bana bakıyor, siz de beni düşünüyor musunuz gibi geldi» (S. 5) Fakat yoksulların saadetleri az sürer ve birçok maddi sıkıntılardan sonra Varvara Alekseyevna hiç sevmediği ve evvelce kendisine karşı çirkin bir şekilde hareket eden Buikof'la evlenir. Makar Alekseyeviç önce bunu sükûnetle karşılar, hattâ izdivacın hazırlıklarına yardım eder. Fakat Varvara Alekseyevna'nın gideceğini anlayınca bu ayrılıktan neler kaybedeceğini birdenbire anlıyor: «Matoçka, Varinka, canım, sevgilim! Sizi götürüyorlar, gidiyorsunuz!... Ah! Allahım, Allahım! Demek ki bugün Mösyö Buikof'la birlikte stepe gidiyorsunuz; bir daha gelmemek üzere gidiyorsunuz!... Hayır yine yazarsınız, bana yine mektup gönderir, havadis verirsiniz ve gittikten sonra da oradan yazarsınız. Aksi takdirde, benim cennet meleğim, bu mektup sonuncu olacaktır, ve bu mektubun sonuncu olmasına da imkân yoktur! Nasıl mektuplaşmamız böyle birdenbire duracak mı? Hayır, ben size yazacağım, siz de bana yazacaksınız... Artık üslûbun düzeliyor... Ah! Azizem, bir de üslûptan bahsediyorum! İşte şu anda ne yazdığımı biliyorum, katiyen bilmiyorum, hiçbir şey bilmiyorum, yazdığımı okumuyorum ve üslûbumu tashih etmiyorum; yalnız, size mektup yazmak, kabil olduğu kadar çok yazmaktan başka bir şey düşünmüyorum... Sevgilim, canım, matoçka!» (S. 148)

* * *

Her edebî tercüme birçok zorluklar arz eder. Mektupla roman'da ise bu zorluklar kendini daha büyük bir kuvvetle hissettirmektedir.

Üslûbun seyyalliğini her tercümede muhafaza etmek lâzımdır. Fakat mektupla roman'da bu belki daha elzemdir; mektup üslûbunun esas hususiyeti gayet akıcı, tabîî olmasıdır: en küçük bir tercüme kokusu cümlelerin her hangi bir şekilde zorlanması, mektubun gerçek olmadığı hissini uyandırır ve böylece mektupla roman'ın esas vasfı olan «hakikat havası» yokolur. Diğer tarafın bu nevi romanlarda üslûba ait en küçük bir hususiyetini bile muhafaza etmek belki de diğer romanlarinkinden daha önemlidir. Burada şahıslar hakkında ne biliyorsak yazdıkları mektuplarından çıkarmamız lâzımdır. Burada her kelimenin, her cümlelerin, her ifade

tarzının bir önemi vardır. Burada önemli olmanın ifade hususiyetleri yoktur... Demek ki mektupla roman'ın mütercimi her mütercim gibi fakat ondan fazla bu esas zorluğu yenmelidir; üslûbun akılcılığından hiçbir şey feda etmiyerek bütün hususiyetlerine de tamamen sadık kalmak. Bu şartlar umumiyetle birbirine zıddır ve birini yerine getirenin diğerini de yerine getiremez; halbuki ikisinin de yerine getirilmesi şarttır. *Yoksullar*'ın mütercimi bu esas zorluğu ne dereceye kadar yenebilmiştir? Buna bir göz atalım.

Mânaya sadakat hemen hemen her yerde muhafaza edilmiştir. Hiçbir cümle atlanmamış ve mânadan umumiyetle hiçbir şey feda edilmemiştir. Fakat burada da bazı dikkatsizlikler yok değildir. Birkaçını burada gösterelim:

19 uncu sahifede şöyle bir cümleye raslıyoruz: *Bizim evde, bir odayı, bir sürü biçare adam işgal ediyor, yalnız oda koridora açılanlardan değil; öteki cibette bir köşede açıkta oturuyorlar. Mütercim burada «biçare adamların» vaziyetini epey fenalaştırmıştır; onlar açıkta değil ayrı oturuyorlar.*

20 nci sahifede tek başına bulunan *Ujas* (*korkunç*) kelimesi *müthiş* şeklinde tercüme edilmiştir. Halbuki bizde tek başına *müthiş* kelimesi *korkunç* kelimesinin mânasını vermiyerek daha fazla bir şeyin fevkalâde iyi bir derecesini göstermektedir.

21 inci sahifede Varvara Alekseyevna *saadetini* müdafaa edememekle itham ediliyor; hakikatta ise bu genç kız saadetinden pek ayrı olan bir şeyi müdafaa edemiyormuş: *namusunu*.

En küçük dikkatsizliklerin bile büyük bir önem kazanabileceği malûmdur. 22 inci sahifede Diyeuşkin bütün sıkıntılarına rağmen *rahat yaşıyoruz*, *azizem* demektedir. Bu sözler bizi Diyeuşkin'in ruh cesareti hakkında birçok düşüncelere sevk edebilir. Halbuki Diyeuşkin ruh cesareti değil ancak nikbinlik göstermektedir; o, «rahat yaşıyacığımız» dan bahsediyor.

Buna benzeyen bir hata pek fakir olan Varvara Alekseyevna'yi birdenbire zenginler arasına sokuveriyor. 147 nci sahifede şöyle bir cümleye raslıyoruz: *İrat sabibi kalmak mı istiyorsunuz, matoçka?* Hakikat ise bambaşkadır: *İrat sabibi olmak mı istiyorsunuz, matoçka?*

23 üncü sahifede mütercimin bir hatası Dostoyevski ile Yahya Kemal arasında bir fikir ihtilâfına yol açmaktadır. Şairin pek meşhur olan «*His var mı bu âlemde nekahat gibi tatlı*» misrağına karşı Dostoyevski «*Bu nekahat ne can sıkıcı şeymiş*» demektedir. Hakikata ise Dostoyevski Varvara Alekseyevna'ya sadece geçirdiği nekahatten bahsederken «ne can sıkıcı nekahat» dedirtmektedir. Bu cümleden ise nekahatin umumiyetle hoş bir şey olduğu mânası kolayca çıkıyor.

55 inci sahifede bir cümlelin mânası açık bir şekilde ifade edilmemiştir. «*İşte siz beni ibtiyatlı bir adam olarak görüyorsunuz, siz onlardan çok daha meziyetlisiniz, matoçka*». Bu cümlelerden çıkan mâna, *matoçkanın* Diyeuşkin'i beğendiği için son derecede meziyetli olduğudur. Halbuki bu cümlelin mânası aksidir «*İşte siz beni değerli bir adam buluyorsunuz, siz ki onlardan çok daha meziyetlisiniz, matoçka*».

Bütün bu hatalar şahısların çehresini esaslı bir şekilde değiştirmedikleri için pek önemli sayılmaz. Fakat 60 ıncı sahifede rasladığımız bir hata için aynı şey söylenemez. Bu hatadan dolayı şahıslar arasındaki münasebetler yalnız bir şekilde aydınlatılmaktadır. Mütercim Varvara Alekseyevna'ya şöyle bir cümle yazdırtıyor: «*Bugünlerde, bana okunacak bir şeyi bulacağımızı ne kadar vadedmişsiniz! İsterseniz, masraftan hissemle düşeni ben vereyim.*» Burada Varvara Alekseyevna Diyeuşkin'e çıkıyor gibidir ve bu hal mektupların umumi edasıyla tezat teşkil ediyor. Cümle hakikatta bambaşkadır. «*Bana bugünlerde okunacak birşeyler vermeyi vadeddiler. O zaman isterseniz sizinle paylaşırız.*» Bunun gibi hatalar her yerde tehlikeli olursa da mektupla romanlarda çok daha tehlikeli olurlar. Çünkü yukarda işaret ettiğimiz gibi, şahısları ancak bu mektuplardan tanıyoruz ve elimizde hiçbir kontrol vasıtası da yoktur. Şahsın portresini muhtelif mektuplardan topladığımız intibalarla çiziyoruz. Her hangi bir tercüme hatasından dolayı yanlış bir intiba alırsak bütün portre değişir.

Mamafih *Yoksullarda* bunun gibi hatalar çok nadirdir ve şahıslar önümüzde hakiki karakteriyle çıkıyorlar. Ama, yukarda işaret ettiğimiz gibi bir şahsın portresini yalnız söyledikleri sözlerle değil, onları söyleyiş tarzıyla de çizeriz; «üslûp insanın ta kendisidir» sözü burada her yerden fazla varittir. Çünkü burada şahısları anlamak için en iyi ve en emin vasıta hakikaten üslûpların tetkikidir. İyi bir mektupla romanda şahısların üslûpları arasında belli farklar vardır; öyle ki karakterin bütün hususiyetleri değilse de esas hususiyetleri üslûplarında ifadelerini bulurlar. Diyevuşkin'in bir tek mektubunu, veya ancak birkaç satırını okuyan kimse onun karakteri hakkında malûmat sahibi sayılabilir. Dünya romanlarının pek az şahısları bu kadar kendilerine has üslûba maliktirler. Bu üslûbun mahiyetini bir kelimeyle ifade etmek istersek ona bir «küçültme» üslûbu ismini verebiliriz. Makar Diyevuşkin küçük bir insandır; geçirdiği hayatı küçük, alâkaları küçük, dünyası küçüktür. İşte bu küçüklük üslûbuna da geçmiş-tir. Rus dilinde hemen hemen her kelimenin bir de küçültme şekli vardır; meselâ *stol* masa, *stolik*, masacık mânasına gelmektedir; *god*, sene *godik* küçük bir sene mânasına gelmektedir. Dostoyevski bundan istifade ederek Diyevuşkin'e boyuna bu küçültme isimleri kullanmaktadır. Diyevuşkin diğer taraftan edebiyatla alâkası olmayan bir adamdır; «O menhus üslûptan mahrum olduğunu ben de biliyorum.» O, bütün yarı-cahillerin yaptığı gibi en samimî satırlarını bile, gazetelerde, aşağılık edebiyatta da geçen basma kalıplarla doldurmaktadır. Ateşli bir samimiyet içinde küçültme temayülü ve basma kalıplar; işte Diyevuşkin üslûbunun esas hususiyetleri bunlardır.

Mütercim bu hususiyetleri ancak kısmen verebilmiştir. Bu da tercümenin ikinci dilden yapılmış olmasından ileri gelmiş olsa gerek. Fransızcaya veya diğer bir dile tercümesi imkânsız olan bazı küçültmeler veya basma kalıplar belki de Türkçeye verilebilirdi. Mamafih bu işin ne kadar zor olduğunu takdir ediyoruz. Bilhassa küçültmeleri vermek birçok defa hakikaten imkânsızdı... Bu eksiklere rağmen «*Yoksullar*» çehrelerini muhafaza ederek önümüze çıkıyorlar.

Kitap umumiyetle kolayca ve zevkle okunuyor. Maaleset, bazı yerlerde mektup üslûbuna hiç de yakışmayan eski ve ağır terkipler kullanılmıştır. (*Binaenaleyb beni dinleyin; o zamandan beri bir seneyi mütevaciz bir zaman geçti v. s.*) Ama, buna benzeyen ifadeler nadirdir ve tercüme mektup üslûbunun sadeliğini, seyyallığını tamamen verememişse de ona yaklaşmıştır.

İkinci dilden tercüme zor ve nankör bir iştir. Fakat iyi ve dikkatli bir mütercim ikinci dilden de kıymetli bir tercüme meydana getirebilir. Bunun örnekleri nadir olmakla beraber vardır. *Yoksullar* işte bu örneklerden biridir.

Erol GÜNEY

TÜSTAV

L'ASSOMMOIR TERCÜMELERİ¹

Son senelerin en çok tercüme edilen, en çok okunan romancılarından biri de şüphe yok ki Emile Zola'dır. *Jerminal*'den, *Nana*'dan sonra şimdi de *L'Assommoir* tercüme kütüphanemizin değerli kitapları arasında yer almıştır; hem de her kitaba nasip olmuyan bir şekilde: iki tercümesi birden, hemen hemen aynı zamanda basılmak suretiyle.

Zola ile kurucusu olduğu *Naturalisme* mektebi hakkında, dergimizin bundan önceki sayılarında, *Jerminal* ve *Nana* tercümelerinin tetkiki sırasında [²], kâfi derecede bahsedilmiş olduğundan burada yalnız *L'Assommoir*'la tercümesini inceliyeceğiz.

L'Assommoir, «Rougon-Macquart'lar» serisinin yedinci, fakat Zola'ya şöhret ve muvaffakiyetin kapılarını açan ilk eseridir. O kadar ki, Zola'nın edebî hayatını *L'Assommoir*'dan önce, *L'Assommoir*'dan sonra diye ikiye ayırmak mümkündür. Zola yirmi cilde, otuz iki kola varan ve bine yakın eşhası olan «*Rougon-Macquart'lar*, *İkinci İmparatorluk Zamanında Bir Ailenin Sosyal ve Tabii Tarihi*» adlı bu muazzam eserinin ilk mükemmel örneğini *L'Assommoir*'la vermiş, bir halk romancısı olarak asıl bu kitabıyla tanınmaya, okunmaya başlanmıştır.

Eseri hakkında, romanının başına koyduğu kısa önsözde bizzat şöyle söylüyor:

«*Assommoir* bir gazetede intişar ettiği vakit, emsalsiz bir huşunetle hücumu uğradı, mimplendi, uğramadığı itham kalmadı. Muharrir sıfatıyla takibettiğim maksatları, burada birkaç satırla izah etmeye hacet var mı? Kenar mahallelerimizin müteaffin muhitindeki bir işçi ailesinin mukadder sukutunu tasvir etmek istedim. Ayyaşlığın ve tembelliğin sonunda, aile bağlarının gevşemesi; karmakarışık fuhşun murdarlıkları; temiz duyguların tedricî unutuluşu, sonra, netice olarak, hâcalet ve ölüm var. Sadece, amelî bir ahlâk dersi.

«*Assommoir*, hiç şüphe yok, kitaplarımın en afiidir. Ekseriya, çok daha korkunç yaralarıdeşmek mevkiinde bulundum. Yalnız şekil korkuttu. Kelimelere öfkelenildiler. Halk dilindeki kelimeleri toplamak ve bunları, çok işlenmiş bir kalıba dökmek edebî teccüssünü gösterişim, cürüm oldu. Evet, şekil; asıl büyük cürüm şekilde! Halbuki bu dilin kamusalı mevcuttur; aydın insanlar, bunları tetebbu ediyorlar, tazeliğinden, umulmadık ve kuvvetli tasvirlerinden zevk duyuyorlar...

«Esasen kendimi müdafaa etmiyorum. Eserim beni müdafaa edecektir. O, hakikatı söyleyen bir eserdir, halk tabakasını anlatan, yalan söylemeyen ve halkın kokusunu taşıyan ilk romandır... [³]

L'Assommoir büyük bir halk romanı olmakla beraber, halkı öven, onu pohpohluyan bir kitap değildir. Çünkü eserde, kahramanlarının bile üstünde kalan ana mevzu, içkidir. Zola içkinin insanlar üzerindeki yıkıcı tesirlerini, doğurduğu felâketleri realiteden bir an uzaklaşmıyarak, pekaz esere nasip olan bir vuzuh ve keskinlikle bu romanında belirtmiştir. Bu itibarla *L'Assommoir*, *Jerminal*'e nazaran insanlığın her tabakasını ilgilendiren bir hastalığı teşrih etmesi bakımından daha umumi bir mahiyet arz eder. *Jerminal*'de ameleyi kemiren sosyal çibanlara parmağını basmış olan Zola, *L'Assommoir*'da amelenin kendisini, bütün kusurları ve meziyetle-

[¹] a) *Assommoir*, Emile Zola; çeviren İsmail Müstak Mayakon; Hilmi Kitabevi, 2 cilt; İstanbul 1942.

b) *Meybane «Assommoir»*, Emile Zola; Türkçeye çeviren: Hamdi Varoğlu; Semih Lütü Kitabevi, Cilt: 1; İstanbul 1942.

[²] Bak. *Tercüme*, sayı 10, 14.

[³] Bu parçalar Hamdi Varoğlunun tercüme edip eserin başına koyduğu *Başlangıç*'den alınmıştır.

riyle işçinin kendi çehresini çizmiş, onun iç âlemini, sevgilerini, ihtiraslarını, ipülâlarını, ıstıraplarını tasvir etmiştir. Gervaise'in şahsında canlandırılan ve hemen hemen Zola'nın bütün eserlerine hâkim olan çalışma aşkını, tevazuun, hüsnüniyetin, namusluluğun yanı sıra Coupeau, bize içki ile bütün bu meziyetleri kaybeden, gitgide maddî mânevi bir sefalete düşen, karısıyla çocuklarını da peşi sıra bu sefalete sürükleyen, iyi yürekli, fakat cahil, geçirdiği bir kazadan sonra bir müddet boş kalınca, içkiye alışverişen bir halk tipini gösterir.

Diğer taraftan Zola tecrübeye, vesikaya dyanan *naturaliste* romancının çalışma tekniğine en çok bu eserinde yer vermiş, bu ilk amele romanı için akla gelmeyecek kadar ince tetkiklerde bulunmaktan çekinmemiştir. Sonradan neşrolunan hususi notlarına göre tasvir ettiği mahallenin bütün sokaklarını, bütün evlerini günlerce gezmiş, çamaşırcı kadınların hayatına, işlerinin hususiyetine dair etraflı malûmat toplamış, tenekeçilik zanaatine ait bütün deyimleri, bütün alet isimlerini öğrenmiştir.

Zola'nın, romanını yazmadan önce giriştiği bütün bu tetkikler, topladığı vesikalar tama- miyle ilmî mahiyette olmamakla beraber *L'Assommoir*'in Paris'teki işçilerin hayatını bütün renk- leriyle aksettiren en canlı eserlerden biri olmasında şüphesiz ki büyük tesiri olmuştur.

* * *

L'Assommoir tercümelerinden biri merhum İsmail Müştak Mayakon'un, ikincisi de Hamdi Varoğlu'nundur. İsmail Müştak Mayakon'un tercümesi, ikinci cildin de intişariyle, tamamlan- mış; Hamdi Varoğlu tercümesinin ikinci cildi ise henüz basılmamıştır. Onun için her iki ter- cümenin yalnız birinci cildini, aslıyla karşılaştırarak inceledik.

Her iki tercüme ilk bakışta, bizce, şu üç bakımdan birbirinden açık farklarla ayrılıyor:

- a) Dil bakımından;
- b) Muhtevaya sadakat bakımından;
- c) Şekle sadakat bakımından;

Bunun haricinde dalgınlıktan, yanlış anlamadan veya metni yanlış tefsir etmekten ilerige- len tek tük yanlışlıklar varsa da Fransızcaya hakkiyle vâkıf olduklarında şüphe olmiyan her iki mütercimim birbirlerinden en az ayrıldıkları nokta bu olduğu için, onu esaslı bir fark olarak saymadık. Her iki tercümeden, bu ayrılıkları gösteren örnekleri, sahife sırasını takibederek, rasgele ele alacağız.

Romanın ilk sahifesindeki şu parça:

«*Depis huit jours, au sortir du Veau à deux têtes, où ils mangeaient, il l'envoyait se coucher avec les enfants et ne reparaisait que tard dans la nuit, en racontant qu'il cherchait du travail. Ce soir-là, pendant qu'elle guettait son retour, elle croyait l'avoir vu entrer au bal du Grand-Balcon, dont les dix fenêtres flambantes éclairaient d'une nappe d'incendie la coulée noire des boulevards extérieurs; et, derrière lui, elle avait aperçu la petite Adèle, une brunisseuse qui dînait à leur restaurant, marchant à cinq ou six pas, les mains ballantes, comme si elle venait de lui quitter le bras pour ne pas passer ensemble sous la clarté crue des globes de la porte.*»

İsmail Müştak Mayakon'un tercümesinde; S. 5:

«*Sekiz günden beri onunla birlikte yemek yedikleri (İki Başlı Dana) meyhanesinden çı- kınca Lantiye onu eve, çocukların yanına gönderir, kendisi sabaha karşı gelir ve her defasında iş aramak için böyle geç kaldığını söylerdi. Bu akşam pencere önünde yine her vakit gibi yo- lunu beklerken onun, sokağa nazır ön penceresinden çıkan aydınlıklar bulvarın uzun karanlık- larını aydınlatan (Grand Balcon) gazinosuna girdiğini görür gibi olmuştu. Arkasından da kü- çük Adel aynı baloya girmişti. Esasen o da akşam yemeklerini aynı meyhanede yedi. Adel, Lantiye'den beş altı adım geride kalmıştı. İki yanına sarkan kollarının öyle bir hali vardı ki Lantiye'nin kolundan hemen ayrılmış oldukları anlaşılıyordu. Balonun kapısındaki lâmbaların ziyası altından birlikte geçmemek için birbirinin kolunu terk ettikleri belliydi.*»

Hamdi Varoğlu'nun tercümesinde de; S. 7:

«Sekiz gündən beri, yemeklerini yedikleri *Veau à deux Têtes* (İki Başlı Dana) lokantasından çıktıkdan sonra, Lantiye, onu çocuklarla beraber eve, yatmaya gönderiyor; kendisi, iş aramak babanesiyle, ancak gece geç vakit geliyordu. O akşam Jervez, Lantiye'nin adetini gözlerken, onu, alev alev yanan on penceresi, dış bulvarların kara çizgisini bir yangın kızılığıyla aydınlatan *Grand-Balcon* (Büyük Balkon) balozına girerken görür gibi olmuştu; arkasından da küçük *Adel* (*Adèle*) gözüne ilişmişti. Onlarla aynı lokantada yemek yiyen bu cilâcı kız, kapıdaki fanusların çiğ aydınlığı altından birlikte geçmemek için onun kolundan henüz çıkmış gibi, elleri iki yanına sarkık, beş altı adım geriden yürüyordu.»

sekinde tercüme edilmiştir.

Görülüyor ki iki tercüme arasındaki büyük farklar, eserin daha ilk sahifesinde göze çarpmaktadır. Bu ilk cümleler, bilhassa yukarda üçe ayırdığımız farklardan muhteva ve şekle sadakat bakımlarından bize güzel örnekler vererek mukayesemizi kolaylaştırmaktadır. İsmail Müştak Mayakon'un tercümesinde bu cümlelere ilâveler yapılmış, asıl metinde mevcut olan bazı kısımlar tercüme edilmemiş, bazı kısımlara da başka mânalar verilmiştir. Meselâ ilk cümlenin aslında «*ber defasında*» diye bir şey yoktur. Bunu mütercim ilâve etmiş. Sonra müellif «*çocukların yanına gönderir*» demiyor, Hamdi Varoğlu'nun tercüme ettiği gibi, «*çocuklarla beraber eve, yatmaya gönderiyor*» diyor. İkinci cümledeki «*yine her vakit gibi*» sözü de metnin aslında yoktur. Mütercim Türkçe bakımından da pek düzgün olmanın bu sözü, nedense, ilâveye lüzum görmüş; hiç olmazsa «*her vakitki gibi*» deseydi. Sonra «*onun sokağa nazır ön penceresinden çıkan aydınlıklar bulvarların uzun karanlıklarını aydınlatan (Gran Balkon) gazinosuna girdiğini görür gibi olmuştu.*» derken, mütercim *on pencereyi on pencere* haline getirmiş. Bu bir terip hatası olabilir. Yalnız eserin aslında mevcut olmanın «*sokağa nazır*» kelimeleri de bir terip hatası olarak cümleye karıştırmış olamaz; mütercim yine küçük bir ilâve yapmış. Buna mukabil de, cümleyi pek fazla uzatmak istemiyormuş gibi «*... les dix fenêtres flambantes éclairaient d'une nappe d'incendie la coulée noire des boulevards extérieurs;*» sözlerindeki *flambantes*, *d'une nappe d'incendie* ve *extérieur* kelimelerini bırakmış. Bu suretle iki sıfat, bir teşbihten mahrum kalan cümle de Zola'nın kendine has tasvir üslubunu kaybederek böyle kuru, Türkçesi de acayip bir şekle girivermiş. Aynı cümleyi Hamdi Varoğlu «*onu, alev alev yanan on pencersi, bulvarların kara çizgisini bir yangın kızılığıyla aydınlatan Grand-Balkon (Büyük Balkon) balozuna girerken görür gibi olmuştu;*» diye tercüme ederek aslin muhtevasına olduğu kadar, üslûba da, mânaya da sadık kalmaya çalışmıştır. Cümledeki «*bal*» kelimesine de tam yerinde ve güzel bir karşılıkla «*baloz*» diyen Hamdi Varoğlu'ya mukabil merhum İsmail Müştak Mayakon nedense *gazino* demiş ve biraz sonra aynı kelimeyi tekrarlamak zorunda kalınca «*bal*» diye tercüme etmekte mahzur görmemiştir: «*Arkasından da küçük Adel baloya girmişti. Esasen o da akşam yemeklerini aynı meyhanede yedi.*» diyor. Halbuki aslında, Hamdi Varoğlu'nun tercüme ettiği gibi, «*arkasından da küçük Adel (Adèle) gözüne ilişmişti. Onlarla aynı lokantada yemek yiyen bu cilâcı kız...*» deniyor. Burada da İsmail Müştak Mayakon Gervaise'in gözüne ilişkin Adèle için, *baloya girmişti* demekte tereddüt etmiyor; sonra «*brunisseuse*» kelimesini atıyor ve Adèle'in bir maden cilâcısı olduğunu, nedense bize söylemek istemiyor. Bu kelimeyi Hamdi Varoğlu da sadece *cilâcı kız* diye tercüme etmekle kanaatimizce iltibasa meydan vermiştir. Çünkü bugünkü okuyucu için cilâcı kız, müellifin kast ettiği, Fransızca kelimenin de ifade ettiği mânayı tamamiyle vermiyor. *Cilâcı kız*, bugün pekâlâ bir *tırnak cilâcısı* da zannolunabilir. Halbuki Adèle'in de bir amele, maden cilâlıyan bir işçi kız olduğunu okuyucu açıkça bilmelidir. Cümledeki «*restaurant*» kelimesi de «*meyhane*» diye tercüme edilmiş. Halbuki meyhanede yemek yenmeyeceği bilinir. İsmail Müştak Mayakon, en baştaki cümlede de Gervaisel'le Lantier'ye meyhanede yemek yedirttiği için burada aynı kelimeyi tekrarlamış.

Halbuki Hamdi Varoğlu gibi, «lokanta» diyebilir, başta, aslında da belirsiz olan yemek yenen yerin, buradaki *restaurant* kelimesinin sarahatiyle, bir lokanta olduğunu kolayca anlaşılabildi.

İsmail Müştak Mayakon aslında tek cümle halinde olan bu kısmı birkaç cümleye bölmüş. Biraz önce meyhaneye soktuğu Adèle için: «Adel, Lantiye'den beş altı adım geride kalmıştı. İki yanına sarkan kollarının öyle bir bali vardı ki Lantiye'nin kolundan hemen ayrılmış oldukları anlaşılıyordu. Balonun kapısındaki lâmbaların ziyası altından birlikte geçmemek için birbirinin kolunu terk ettikleri belliydi.» diyor. Son iki cümlelerin Türkçe bakımından da ne kadar düşük olduğu ilk okuyuşta göze çarpıyor; «balonun kapısındaki lâmbalar» deymi de bir hayli gariptir. Cümlelerin aslında ne «balonun kapısı», ne «kollarının öyle bir bali vardı ki», ne de «birbirinin kolunu terk ettikleri belliydi.» diye bir şeyler yok, Mütercim bunları da yine kendiliğinden ilâve etmiş ve buna mukabil metinde mevcut olan kısacık bir sıfatı «clarté crue» dedi «crue» yü atlamış. Hamdi Varoğlu aynı cümleyi, her bakımdan çok daha sadakatle ifade etmiştir: «... kapıdaki fanusların çiğ aydınlığı altından birlikte geçmemek için onun kolundan henüz çıkmış gibi, elleri iki yanına sarkık, beş altı adım geriden yürüyordu.»

Hamdi Varoğlu burada «globe» kelimesini de yerinde, güzel bir karşılıkla «fanus» diye tercüme etmiştir.

Romanın üçüncü sahifesindeki şu cümleler:

«Gervaise, que la lanterne gênait se haussait, son mouchoir sur les lèvres. Elle regardait à droite, du côté du boulevard de Rochechouart, où des groupes de bouchers, devant les abattoirs, stationnaient en tabliers sanglants; et le vent frais apportait une puanteur par moments, une odeur fauve de bêtes massacrées. Elle regardait à gauche, ensiflant un long ruban d'avenue, s'arrêtant, presque en face d'elle, à la masse blanche de l'hôpital de Lariboisière, alors en construction.»

İsmail Müştak Mayakon'un tercümesinde; S. 6:

«Fenerin ziyası sabai rüyetini işkâl eden Jervez, hâlâ mendili ağzında olduğu halde, ayaklarının ucuna basarak uzakları testiş ediyordu. Sağ tarafta Roşşuar bulvarında, kanlı önlükleriyle salbanenin önünde bekliyen yığın yığın kasaplar duruyor, sabahın taze rüzgârı henüz boğazlanmış hayvanların ağır kan kokusunu getiriyordu. Sol tarafta bir şerit halinde uzanan caddede ta nibayette henüz inşaatı bitmemiş Laribovaziyer hastanesinin beyaz cüssesine müntehi oluyordu.»

Hamdi Varoğlu'nun tercümesinde de; S. 8:

«Fener, ileriye görmesine mâni olan Jervez, mendili dudaklarında, parmaklarının ucuna basarak yükseliyordu. Sağ tarafta, Roşşuar (Rochechouart) bulvarının olduğu tarafa bakıyordu. Orada salbanelerin önünde, kasaplar, kanlı önlükleriyle durmuş, bekliyordular. Serin rüzgâr, arastıra, pis bir koku, boğazlanmış hayvan kokusu getiriyordu. Sol tarafa bakıyor, hemen hemen tam karşısında, o taribte henüz inşa edilmekte olan Laribuazyer (Lariboisière) hastanesinin, beyaz yığnında biten, şerit gibi uzun caddeyi görüyordu.»

Eserin hemen üçüncü sahifesinden aldığımız bu parça da iki tercüme arasında dil bakımından göze çarpan farkların canlı bir örneğini veriyor. İsmail Müştak Mayakon'un tercümesindeki «sabai rüyetini işkâl», «uzakları testiş», «beyaz cüssesine müntehi» gibi deyimler şüphe yok ki artık bugünün dili olmaktan çıkmıştır.

Bundan başka İsmail Müştak Mayakon'un tercümesinde cümlelere yine ilâve edilmiş şeyler var. Meselâ ilk cümle sonundaki «uzakları testiş ediyordu» sözü metnin aslında yoktur. Bu cümlede Hamdi Varoğlu'nun tercümesinde de bir aksaklık var: «Fener, ileriye görmesine mâni olan Jervez, mendili dudaklarında parmaklarının ucuna basarak yükseliyordu» diyor. Burada fenerin, Jervezin ileriye görmesine mâni olduğu pek anlaşılmiyor; bilâkis, iki virgül arası okunmazsa «fener, mendili dudaklarında parmaklarının ucuna basarak yükseliyordu» gibi garip bir mâna çıkıyor. Sonra burada parmaklarının ucuna basarak yükselmek yerine ayaklarının ucuna basarak yükselmek demek ve bu cümleyi şöyle tercüme etmek kanaatimizce daha uygun olurdu:

«Jervez, fener ileyi görmesine engel olduğundan, mendili dudaklarında, ayaklarının ucuna basarak yükseliyordu.» İkinci cümlede Mayakon «vent frais» yi «sababın taze rüzgârı» diye tercüme etmiş. Aslında sadece, Varoğlu'nun dediği gibi «serin rüzgâr» deniyor.

Romanın dördüncü sahifesindeki şu soru:

«— *Le bourgeois n'est donc pas là, madame Lantier?*»

İsmail Müştak Mayakon'un tercümesinde; S. 7:

«— *Daba efendi gelmedi mi Madam Lantiye.*»

Hamdi Varoğlu'nun tercümesinde de; S. 9:

«— *Çorbacı gelmedi ha, madam Lantiye?*»

şeklinde tercüme edilmiş. «*Bourgeois*» kelimesinin, Mayakon'un metninde olduğu gibi «*efendi*» diye tercüme edilmesi çok yerinde ve doğru olmakla beraber, eserin havasına uymuyor. «*Efendi*» kelimesi, dilimizde 15—20 sene önce «*evin efendisi*», «*koca*», «*aile reis*» mânalarına kullanılırdı, ama bugün artık bu mânada kullanılmıyor. Kullanılsa da vaktiyle bizde daha ziyade orta halli, muhafazakâr tabakanın kullandığı bu deyim, *Assommoir*'in daha çok argoya kaçan diline uymuyor. Varoğlu'nun bulduğu «*çorbacı*» karşılığı bizde «*evin beyi*, «*efendisi*» mânalarına pek gelmezse de burada eserin havasına pek uygun düşüyor.

Eserin yine dördüncü sahifesindeki şu cümle:

«— *Vous savez, continua-t-il, maintenant, je travailla là, à l'hôpital... Hein! quel joli mois de mai! Ça pique dur, ce matin.*»

İsmail Müştak Mayakon'un tercümesinde; S. 7:

«— *Haberiniz varmı, ben şimdi hastahane de bir iş buldum. Ama ne güzel mayıs değil mi? İnsanın yüzünü ısırtıyor.*»

Hamdi Varoğlu'nun tercümesinde; S. 9:

«— *Haberiniz var mı, diye devam etti, şimdi hastanenin orada çalışıyorum... Ne güzel mayıs ayı, ha? Bu sabah, hava fena ısırtıyor.*» şeklinde tercüme edilmiş.

Eserin en canlı kısımlarını teşkil eden konuşmalarda mütercimlerin dil farkı daha iyi görülüyor. Mayakon'un tercümesinde, eserin hemen her yerinde olduğu gibi, Zola'nın cümlesi tercüme edilmemiş, cümlelerin aşağı yukarı mânaları verilmiştir. Bu kadar serbest davranıktan sonra mütercim, hiç olmazsa, temiz, güzel bir konuşma dili kullanması temenni edilirdi. Mütercim mayıs ayına insanın yüzünü ısırtacak kadar metni tahrif etmiş, çalışmak fiilini de iş bulmak diye çevirmiştir.

Varoğlu'nun tercümesi asla daha sadık. Yalnız cümledeki «*Ça pique dur, ce matin*» deyiminin «*bu sabah hava fena ısırtıyor*» şeklinde tercüme edilmesi Türkçede pek hoş olmuyor. Burada sadece muhtevaya sadık kalarak şekilden ayılmak. Meselâ «*bu sabah soğuk insanın ciğerlerine işliyor*» veya «*bu sabah soğuk bıçak gibi*» diye tercüme edivermek kabil olurdu, sanırtı.

Eserin 7 nci sahifesindeki şu cümle de:

«*Puis, comme prise d'une subite pitié:*»

Mayakon'un tercümesinde; S. 9: «*Ve sanki bütün duyduğu bir merhamet hissiyle:*»; Varoğlu'nun tercümesinde de. S. 11: «*Sonra birdenbire onun baline acımış gibi, ilâve etti:*» şeklinde tercüme edilmiş. Bu kısacık cümlede de iki tercüme arasındaki dil farkı, sadakat farkı açık görünüyor. Mayakon'un tercümesiyle karşılaştırılınca Varoğlu'nun dili, temiz, pürüzsüzdür. Sonra metinde ne «*sanki*», ne de «*bütün*» kelimeleri yok.

Denebilir ki Mayakon merhum *L'Assommoir*'in hemen hemen her satırında Zola'nın yazdığını tercüme etmeyip, yazmadığı şeyleri metne sokmaya hususi bir itina göstermiştir. O kadar ki pek ince bir tetkikten geçirilerek telif edilen kısımlar çıkarılıp, tercüme edilmeyen kısımlar hesaplırsa ortada Zola'nın metninden çok bir şey kalmıyacak. Bu itibarla Mayakon'un tercümesi Zola'nın eserini ne muhteva ne de şekil bakımından aksettirmemiştir. Mütercimin kullandığı eski, ağdalı dil de Zola'nın canlı, akıcı üslubunu koruyamamış, hele eserin ha-

vasını hiç vermemiştir. Bu neviden gözümüze ilişen birkaç noktaya, asıllarına başvurmadan, işaret ediyoruz:

S. 10 «Bakışları kâh müteaffin ve kaatil bir siyablık içinde yükselen»; S. 11: «atarı talâf-
fuzundan»; S. 12: «bayatın mihnet ve meşakkatleri altında»; S. 14 «gözleri tavana merkûz bu
tazallümleri işitiyordu»; S. 20: «hem de muttarit darbelerin abengine uydurduğu cümleler»;
S. 21: «bulâsa bu minval üzere iki ay yaşadık»; S. 27: «metrukiyetin zulmetleri içine dalmak is-
tiyormuşcasına»; S. 30: «görmeli ö ne talî muşakale» v. s.

Şüphe yok ki *L'assommoir*, tercümesi büyük güçlükler arz eden bir eserdir. Zola'nın tasvir ettiği amele muhitinin konuştuğu dile eserinde geniş bir yer vermiş olması bu güçlüklerin başında gelir. *L'Assommoir* müterciminin, her mütercimde aranılan sadakat, Türkçeye itina şartlarından başka, eserin havasını verebilmek için yer yer karşılaşacağı *gallicisme*'leri hakiki mânalarıyla kavrayıp uygun karşılıklarla dilimize intubak ettirmesi de gerekiyordu.

Hamdi Varoğlu gerek muhteva, gerek şekil bakımından asla sadık kalmak, mümkün olduğu kadar bugünkü dili ve şiveyi kullanmak, bize tamamiyle yabancı kalan bir muhitin kendine has konuşma dilini, yer yer güzel karşılıklar bularak, muhafaza etmek suretiyle bütün bu müşkülleri yenmeye çalışmış ve büyük bir emeğin hakkını vermek için hemen söyliyelim ki muvaffak da olmuştur. Yukarda incelenen cümleler tercümenin üstünlüğünü açıkça belirtmektedir. Bunun haricinde tercümesinde rasladığımız bazı güzel buluşlara, bunların yanı sıra gözümüze ilişen tektük aksaklıklara da işaret edelim:

Meselâ 46 nci sahifele şöyle bir cümle var: «*Jervez, onun ne demek istediğini biliyor ve bu istediği şeyi, çıkmaz ayın son çarşambası için vadediyordu.*»

Aslı şöyledir: «*Elle savait ce qu'il voulait dire et elle lui promettait la chose pour la semaine des quatre jeudis.*»

Bu cümle Mayakon merhumun tercümesinde şöyle ifade edilmiştir: «*Jervez onun bu sualle neyi kast ettiğini anlar, her defasında vadinî uzatarak atıye talik eder,...*» Varoğlu «*la semaine des quatre jeudis*» deyimine «*çıkılmaz ayın son çarşambası*» deyimıyla yerinde ve dilimizde çok kullanılan, olaganüstü bir karşılık bulmuştur.

53 üncü sahifede «*aqueue de vache*» deyimini de «*kıl kuyruk*» karşılığıyla tercüme eden Varoğlu, notunda bunun «*inek kuyruğu*» demek olan aslına uygun olmamakla beraber kulağımıza daha uygun geldiğinden tercih edildiğini söylüyor. Aynı deyimi Mayakon merhum «*inek kuyruğuna benzeyen saçları*» diye tercüme etmiş. Bu gibi dilimize, kulağımıza aykırı düşen deyimleri, olduğu gibi tercüme etmektense Türkçedeki benzerlerini kullanmak her halde daha doğru, daha güzel oluyor.

62 nci sahifede de şu cümleler var: «*Her halde, yosmasının yanında kuluncunu oğmakla meşgul olsa gerek. Belki de soyunup dökünmüştü bile.*»

Aslı şöyledir: «*il devait être pour sûr chez sa blonde, à frictionner sa goutte; peut - être bien sussi qu'il avait avalé son écharpe.*»

Aynı cümleleri İsmail Müştak Mayakon şu şekilde tercüme ediyor: «*Kimisi, mutlaka sevgilisinin bacaklarındaki sızıları oğdurmakla meşguldür diyor, kimisi, yolda gelirken resmî kuşağını yutmuştur, onun için gelemiyor, diyordu.*»

Hamdi Varoğlu birinci cümledeki «*frictionner sa goutte*» deyimine yine yerinde ve güzel bir karşılıkla «*kuluncunu oğmak*» demiş ve Mayakon gibi «*oğdurmak*» diye metni de tahrif etmemiş. Buradaki *goutte* bilinen damla hastalığı mânasına da olsa, «*kuluncunu oğmak*» o kadar yerinde ve güzel düşüyor ki, kelime bakımından aslından uzaklaşılsa bile, eserin havası verilmiş oluyor. Bizce asıl sadakat, muhtevaya sadakat de budur. İkinci cümledeki «*avaler son écharpe*» deyiminde, kanaatimizce Hamdi Varoğlu mevcut olmıyan bir *gallicisme* tevhehüm etmiş ve «*avaler*» kelimesinin çok eski olan aşağı indirmek, sıyırmak mânalarına gelebileceğini göz önünde tutarak bir türlü nikâhı kıymaya gelmiyen belediye reisinin yosmasının yanında olduğuna göre, soyunup

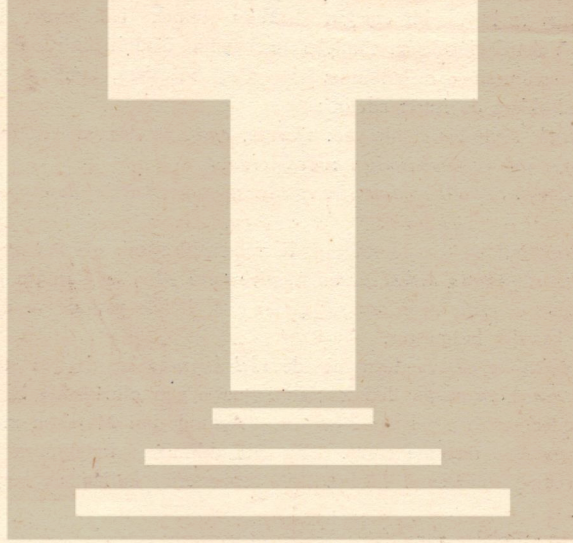

dökünmüş olacağına hükmetmiş. Kanaatimize göre burada Mayakon merhumun tercümesi daha akla yakındır. Cümlede mutlaka başka mâna aramaya ne lüzum var; o okuyup; anladığımız düz mânasiyle de kâfi derecede mânalıdır: bir türlü gelmiyen belediye reisi için, nikâh kıyarken kuşandığı renkli ipekten resmî kuşağını yutmuş da ondan gelemiyor, diye, böyle alaylı bir söz pekâlâ söylenebilir.

Bu örnekleri burada daha fazla uzatmakta bir fayda görmüyoruz. Netice olarak İsmail Müştak Mayakon merhumun tercümesinin belki senelerce önce, rasgele çırpıştırılıp, üzerinde hiç çalışılmamış, 'bu yüzden de sağlığında, kendisi tarafından neşredilmemiş bir tercüme olması mümkündür. Buna mukabil Hamdi Varoğlu'nun, Zola'yı her bakımdan duyurabilen, eserin havasını veren tercümesiyle *L'Assommoir*'i dilimize kazandırmış olduğunu söyleyebiliriz.

Lâfî AY

Maarif Vekilliği Mütercimlerinden

TÜSTAV

Yabancı dillerdeki dergiler:

RACINE İLE SHAKESPEARE

«Confluences» dergisinin mart 1942 sayısında çıkan bir makaleden alınmıştır:

Her yeni nesil büyük yazarları tekrar kendisine maleder, mevkilerini kendine göre tâyin eder. Bunun içindir ki «Shakespeare-Racine meselesi» hâlâ canlıdır. Stendhal ve bütün romantik devri için bu kadar büyük bir önem gösteren bu mesele bizim için de mevcuttur. Ama ona artık başka bir gözle bakmalıyız.

Stendhal'in nesli için Racine bir klâsik, Shakespeare bir romantikti; onlar iki zıt sanat relâkksininin başta gelen mümessilleri sayılırlardı. Biz klâsizmde daha derin, şekle daha az bağlı bir mâna verdiğimiz için ikisini de klâsik sayabiliyoruz. Yalnız onlara büyük Avrupa tiyatrosunun geleneği içinde ayrı ayrı yerler gösterebiliriz.

Biz tiyatro eserlerimizde aksiyon, hareket olduğu kadar bir ruh tahlili de bulmayı gayet tabii görüyoruz. (Halbuki bu ancak uzun tekâmül neticesinde mümkün olmuştur. Ne Eski ne de Orta Zaman tiyatrosunda böyle bir şey mevcut değildir. Bilhassa Yunan tiyatrosunun şahısları mukadderatın elinde bir oyuncaktan başka bir şey olmadığı için psikolojileri gayet iptidaidir.

Shakespeare hareketle, entrika ile ruh tahlilini birleştirmeye muvaffak olan ilk tiyatro yazarıdır. Hareket, şahısların ruhsal hususiyetlerini göstermeye; aynı zamanda sahneye yeni yeni şahıslar koymaya yarar ve böylece yeni ruh tahlilleri yapmaya âmil olur.

Shakespeare'de hareketle tahlil arasındaki muvazene muhafaza edilmiştir; fakat Shakespeare'den sonra ve bilhassa İspanyol tiyatrosunun tesiri altında, hareketin önemi o kadar artmıştır ki onu kaidelere tâbi tutmak lüzumu duyulmuştur. Bunlar meşhur üç vahdet kaidesidir. (Zaman, mekân ve hareket vahdeti).

Racine bu kaidelerden çıkan neticeleri sonuna kadar götürür ve böylece tiyatro sanatının yeni bir anlamına varır. Piyeslerinde, Shakespeare'de olduğu gibi, hareket, karakterlerin inkişafına yardım etmez; karakterler hemen hemen sabittir ve hareketi doğuran şey de, piyesin başladığı anda «tension» un en son haddine varmış, bu karakterin arasındaki münasebettir. Böylece bütün piyesi 24 saat içinde ve aynı dekora sıkıştırmanın hiçbir zorluğu yoktur. Racine'in efsaneye veya tarihe girmiş şahısları seçmesi de böylece anlaşılıyor. Onun çizmek istediği şey insanlar arasında doğabilecek ruhsal münasebetlerdir. Seçtiği şahıslar ne kadar daha tanınmış olursa çizdiği tablonun umumi mânası daha kolayca anlaşılır.

Racine'in tiyatrosu hayata benzemek gayesini gütmüyor. Kullandığı güzel şiir dili buna zaten mâni olmaktadır. Racine tiyatrosunun realizması tamamen ruhsaldır. O insan hislerinin kanunlarını çıkartmak ister; yaptığı iş bir nevi riyaziyedir ve kullandığı dil, riyaziyenin dili kadar temiz pürüzsüz ve mücerrettir.

Shakespeare tiyatrosu sanatın tam ortasında, Racine ise tiyatronun tam hududundadır, ondan çıkmak üzeredir. Shakespeare'in tiyatrosu dünyamızın içindedir. Hayatın ıstıraplarını, sevinçlerini, gülünç ve acıklı taraflarını gösterir. Racine'le tiyatro bir dağ üzerine çıkıp insanlar arasındaki buhranlı münasebetlere bakar. Racine tiyatroyu terk etmek üzeredir. Bir adım daha atılırsa sahneden çıkmak icabedecek. Bu adım atılmıştır. Ruh tahlili hareketi tamamen öldürmüş, edebî dil, konuşma dilinin yerini tutmuş ve roman böylece piyeslerin yerini almıştır. Racine tiyatrosunun tabii neticesi romandır. *La Princesse de Clèves* romanı *Phèdre* piyesiyle aynı zamanda doğmuştur. Bir zaman Avrupa edebiyatının esas nevi olan tiyatro bu yeri romana

terk etmiştir. Racine'in tiyatrosu bu iki nevi arasında bulunmaktadır. Belki de Racine'i kendimize bu kadar yakın hissetmemiz bundan ileri gelmektedir; roman okuyan bir nesil tarafından Racine, diğer tiyatro yazarlarından çok daha fazla, okunur ve sevilir.

EDEBİYATTA KONU

Charles Plisnier'in «Profil Littéraire de la France» dergisinin 9 uncu sayısında çıkan bir makalesinden alınmıştır:

Mağlûbiyetimizden sonra türlü türlü ideologlar bize «konularımızı değiştirin; bizi felâkete sürükleyen ve aşkları, hiyanetleri, kıskançlıkları, topluluğun bütün kusurlarını ve sefaletlerini tasvir eden romanlardan vazgeçin; bize temiz bir hayat, kuvvetli, yaratıcı insanlar gösterin» diyorlar. Sanki romancı konusunu seçebilmiş gibi? Sanki Dostoyevski gürbüz ve sakin şahıslar yaratabilirmiş gibi? Sanki konunun bir önemi varmış gibi?

Büyük edebî yaratıcıların çoğunun ihtiraslarla, zinalarla, kötülüklerle uğraşmalarına şüphe yoktur. Eschyle ile Shakespeare'in, Dante ile Racine'in, Balzac ile Dostoyevski'nin eserlerine bir göz atmak kâfidir. Bugün yaşasalar mı eserlerini yazmayı yasak mı edecekler? Onlar dünyanın pek karanlık bir tablosunu çizmişlerdir ama insanı yükselten yine onlardır.

Edebiyatın birçok konusu yoktur; onun tek bir konusu vardır: insan, yine insan, yine insan. Dünya ile, birbiriyle mücadele eden zayıf, zavallı insanlar romanların, dramaların tek konusudur. Hakikî yaratıcılar bu sefaleti tam olarak bütün korkunçluğuyla anlatırlar. Dünyayı güzelleştirenlerden sakınmalı, onlar bize bir şey öğretmiyorlar... Burada zaten her şey yazara bağlıdır.

Aldatılmış bir koca senelerden sonra karısının sevgilisine raslar ve onunla dostluk tesis eder. Bu konudan komik ve aşağı bir hikâye çıkabileceği gibi dünya edebiyatının en güzel, en saf en ateşli eserlerinden biri de çıkmıştır; Dostoyevski'nin *Ebedî Kocası*. Bir kadın üveyi oğlunu sever ve onu kandırmaya çalışır. Bundan pek kötü ve açık saçık bir piyes çıkabilir ama Racine'in *Phèdre*'i de bundan çıkmıştır. Bir adam, karısını alabilmek için diğer bir adamı öldürür. Bu konu «gangster» filimlerine pek yakıştır ama *Kitabı Mukaddes*'in anlattığı David, Urie ile Bethsabe arasındaki drama da budur.

Konunun bir önemi yoktur. Yazar ya çizdiği tablolarda hakikati değil, ancak kaarının zevklerini tatmin etmeye çalışır ve o zaman konu ne olursa olsun eser bayağı, aşağı, tesir itibarıyla fena olacaktır; veya yazar insanın ta derinliğine kadar varmaya çalışır, insanın en saklı hırs ve fikirlerini meydana çıkarır, o zaman konu ne olursa olsun, eser büyük temiz, tesir itibarıyla iyi olacaktır. Konu ne olursa olsun hakikati arıyan eser okuyanı yükseltir, hakikati arıyan insanı bayağılaştırır, küçültür.

Büyük konu yoktur, büyük yazar vardır.

İNSAN VE SİNEMA

«Confluences» dergisinin mayıs 1942 sayısında çıkan bir yazıdan bulâsa edilmiştir:

Ruyalarımızda hepimiz başka bir dünya, yaşadığımız dünyadan daha mükemmel, arzularımıza daha uygun bir dünyayı görebiliyoruz. Sezdiğimiz bu güzel dünyayı sağlamlaştırmak, muhafaza etmek istiyoruz. Sanatların menşei belki de burada aranmalıdır...

Sinemada, tıpkı ruyalarımızda olduğu gibi her şey «intizam ve güzellik» içindedir. Perdede birbirini takibeden imajlar gözlerimizi kapatınca gördüğümüz imajlardır. Renklere ne

lüzum var? Ruyalarımız sarı veya yeşil midir?... Sinemaya gidip insanların ıstıraplarını, aşklarını, gülmelerini, göz yaşlarını görmek istiyoruz. Sinema, şeklini rüyadan alıyorsa da kullandığı madde, gülme, göz yaşı, bakış, bir kelime ile insan yüzüdür.

Biz sinemaya kendi yüzümüzü, kardeş insanın yüzünü görmeye gidiyoruz. Yaşadığımız şehirlerde her gün binlerce yabancılara raslıyoruz. Bir yabancının siması da bizim için soğuk ve mânâsızdır. Yaşadığımız topluluk bizi her an maske takmaya mecbur ediyor. Biz milyonlarca maskelerle yaşıyoruz; hakikî, maskesiz insan yüzüne ihtiyacımız var. Bu ihtiyacı da ancak sinema doyurabiliyor.

Neden sinema da, tiyatro veya diğer bir sanat değil? Bütün sanatlar esas itibariyle insanı ifade etmiyorlar mı? Her sanat insan ruhunu ifade ediyorsa da bunu birçok vasıtalarla yapmakta. Müzik sesle, şiir kelime ile, resim renkle... Ama sinema doğrudan doğruya insan yüzünü, yani insan ruhunun ta kendisini kullanır. Rejisör her filmde madde olarak yüzlerce insan yüzü kullanmaktadır. Bundan daha canlı, insana daha yakın bir sanat var mıdır? Tiyatro eserinin esası ne de olsa, sözlerdir, metindir. Sinemada ise esas yüzün ifadeleridir. Metin burada ancak bir yardımcı vazifesini görmektedir.

Güzel bir sima, ruhu serbestçe ifade eden bir simadır; bunun içindir ki Greta Garbo güzeldir ve Brigitte Helm, yüzünün bütün mükemmelliğine rağmen, güzel değildir. Güzel bir sima ruhu ifade eder, ama ruhun yerini tutmaz. Zaten insan güzel doğmaz, güzel olur, güzelliğini kendisi yaratır.

İnsan, sinemaya, yüzlerini bütün ruhlarını ifade edebilen insanları görmeye gider. Ne gariptir ki bize bütün varlıklarıyla güldükleri, bütün varlıklarıyla ağladıkları, bütün varlıklarıyla yaşadıkları hissini veren insanlar, ancak bunu bir filmde, yalandan yapan insanlardır.

İnsan hulyasız bir hayatı ve hayatsız bir hulyayı birbirine karıştırarak kendi ruyasını yaşamakta olduğu hissini kendisinde uyandırmak ister. Sanat da her zaman insanın muhtaç olduğu rüya miktarını ona vermeye hazırdır. Hayat insan rüyalarından ne kadar daha uzak, ne kadar daha insafsızsa, sanat da o kadar ruyaya yakın, o kadar insanlıkla doludur. Biz bu buhranlı devirde muazzam ve delirmiş topluluklarla, soğuk binalarla, merhametsiz makinelerle karşı karşıya bulunuyoruz. İşte bu devirdedir ki sinema, sanatın ezeli muvazene rolünü oynuyarak, insana insan yüzünü, insan ruhunu geri vermiştir.

DÜŞÜNCELER

Edmond Jaloux'un «Le Mois Suisse» dergisinin Eylül 1942 sayısında çıkan bir yazısından alınmıştır:

Goethe bütün hayatı boyunca Goethe'ye benzemeye uğraşmış olan bir insandır; bunda da muvaffak olmuştur.

* * *

İnsan hiçbir zaman diğer bir insana sadık kalamaz; o insan hakkında edindiği ilk intibaha sadık kalır; sadakati mümkün kılan da budur.

* * *

Realist roman, hayatı olduğu gibi vermek isteyen bir romandır; ama bu işte kimse muvaffak olamamıştır. Bugün Zola'nın *Germinal*'ı bize Alain-Fournier'nın *Adızsız Köşk*'ü kadar hayali görünür. Yalnız realist romanlarda çizilen insanlık tablosu diğer romanlardakinden daha karanlıktır. Realist romanın esası hakikat, gerçeklik değil, insana ve topluluğa karşı emniyetsizliktir.

AMERİKA NEDİR?

«Survey Graphic» dergisinin şubat 1942 sayısında çıkan bir makaleden hulâsa edilmiştir:

Fransa savaşıdan evvel biz Amerika'lılar, kendimizi Avrupa'da geçen bir harbin seyircileri zannetmiştik. Bu savaştan sonra harbin Avrupa'da değil, çok daha derin ve karanlık bir ülkede - insan kalblerinin ülkesinde - geçtiğini anladık.

Hakikî harb insan ruhunun çetin arazisinde geçmektedir; demokrasi ne altın, ne buğday, ne ipek, ne tokluk, ne lâkaytsizlik, ne de boş bir kalb değildir. Demokrasi bir imandır; iki yüz yıldan beri iki kıta üzerinde en büyük kuvveti haiz bir iman.

Diğer memleketler belki de demokrasiden vazgeçebilirler; onlar bu imanı kabul etmeden evvel yaşadılar, onu terk ettikten sonra da yaşayabilirler. Ama biz bir millet olarak bu imanla doğmuşuz; demokrasiyi dünyaya getiren biziz ve yaşamamızı mümkün kılan da odur. Havamız ve göğümüz kadar demokrasi de bizim için tâbiidir.

Uçsuz bucaksız boş bir kıtayı, 150 milyonluk bir nüfus barındırabilecek bir şekle sokmak ancak demokrasi sayesinde mümkün olmuştur. Aynı ayrı dinlere, ırklara, diillere mensup insanları birleştiren, onları yeni bir dünya, yeni bir hayat kurmaya sevk eden yine demokrasidir. Biz onun sayesinde bir ırktan çok daha kuvvetli bir şey olmuşuz; kendi kendini yaratan bir millet.

Amerika öyle bir yerdir ki sıcağı dünyanın her hangi bir yerinin sıcağından daha sıcak, soğuğu daha soğuk, güneşi daha parlak, geceleri daha karanlık, mesafeleri daha uzun, insanları birbirine daha yakındır. Bu ülkede yaşayan herkes Amerika'lıdır. Amerika'lı hiç kimseye nereden geldiğini, neye inandığını sormaz. Amerika'da insan olmak kâfi bir cevaptır.

Şunu hiç unutmayalım: Böyle bir cevap Amerika'da kâfi geldiği müddetçe Amerika yaşayacaktır.

FİLİMLE TARİH

«Deutsche Allgemeine Zeitung» un 10 birinciteşrin 1942 tarihli sayısında sinema sanatkârı Emil Jannings'in imzasıyla çıkan bir yazıdan alınmıştır:

Hiçbir sanatkâr kendi zamanını bırakıp diğer devirlerle uğraşmaz. Sanatkâr zamanı içinde yaşar, zamanın en sadık, en dikkate değer çocuğudur.

Ama bu doğru ise neden bu kadar çok eser, geçmiş zamanlarla, tarihle uğraşır? Lessing'in *Minna von Barnhelm*'ini, Goethe'nin *Götz von Berlichingen*'ini Schiller'in «*Wallenstein*» ını Kleist'in *Prinz von Homburg*'unu bir hatırlayın... Sanatkâr konularını, kahramanlarını tarihten alıyorlar ama yarattığı şahıslar tarihe pek de uygun değildir; ne Goethe'nin *Götz von Berlichingen*'i ne Schiller'in «*Wallenstein*»'ı tarihin bize verdiği portrelere tamamen uymuyor. Goethe ve Schiller bu tahrifi şüphesiz bile bile yapmışlardır... Demek ki tarihi değiştirmeden sanat eseri yaratılamaz. Öyle ise tarihe ne lüzum var?

Buna cevap vermek için tarihin bir tesadüf silsilesinden başka bir şey olduğunu kabul etmek lâzımdır. Tarihin seyri büyük bir fikrî inkişafıdır... Büyük tarihî şahıs da bu inkişaf içinde önemli bir rol oynayan kimsedir. Böylece sanatkâr yalnız büyük bir adamı değil, bu büyük adamın tarih içindeki rolünü göstermelidir. Ama burada da muvazeneye dikkat etmeli; tarihî şahıs ilk önce insan, sonra büyük insan olmalıdır. Ancak insanlık tarafı bizi cezbedebilir. Bu geçmiş zaman adamının bize yaklaşır tarraflarıyla göstermek lâzımdır.

Schiller'in «*Wallenstein*» ının tarihin bize anlattığı Wallenstein'e uygun olup olmadığı bence ehemmiyetsizdir; önemli olan bir şey varsa o da Schiller'in Wallenstein'inin, bu büyük

askerin Otuz Sene harbinde oynadığı önemli rolü göstermesindedir. Hatırı sayılan Egmont ve Götz von Berlichingen tarihin değil, Goethe'nin yarattığı şahıslardır. Ancak onlar bize zaman ve insan hakkında bir şey öğretebilirler.

Sinema, tarihin tekrar dirilmesi hususunda büyük bir rol oynayabilir. Tarihi bir şahsı oynamam icabedince bu noktayı her zaman göz önünde tutuyorum. Ben yalnız büyük bir şahıs değil onun temsil ettiği fikri de göstermeliyim. Aynı zamanda da her büyük insan milletinin iyi ve kötü taraflarını kendinde topladığı için, bütün bir millet bu şahıs içinde yaşmalıdır.

Bir filimin gayesi şüphesiz tarih okutmak değildir; filim yalnız seyircileri terbiye etmek için yapılamaz. Ama millî ülküleri temsil eden, örnek sayılabilecek insanları gösteren bir filim den, seyircilerini bu millî ülküye yaklaştırması beklenebilir.

Böylece filim de milletin tarihinde yer alacaktır. Tarihle filim arasındaki münasebet karşılıklı olmalıdır. Filim tarihten konusunu alır; ama o da tarih üzerine tesir eder. Bunu ne tarih dersleri ne de tarihî tetkikler yapabilir. Büyük ve derin bir tesiri ancak sanat eseri yaratabilir. Tarih filime giriyorsa, filim tarihe girmelidir.

HAYALİ MÛLÂKATLAR

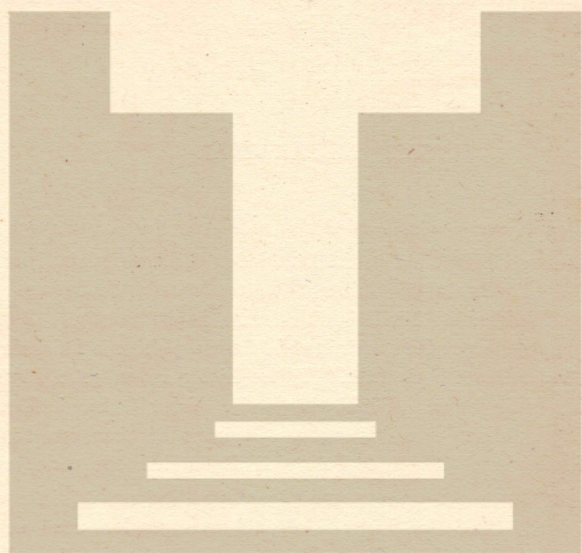
André Gide'in «Figaro» nun 16 şubat 1942 sayısında çıkan bir yazısından alınmıştır:

Fransa her zaman mağlûbiyetlerinden, felâketlerinden hükümetlerinin işlediği hatalardan çabucak kalkınabilmiştir. Fransa'nın en dikkate değer tarafı belki de budur. Fransa hiçbir zaman millî varlığını, mukadderatını bir fikre, bir insana bağlamamıştır. Bunun içindir ki meselâ Napoléon'un düşmesi ona pek fazla tesir etmedi, Fransa çeşit çeşit fikirlerin memleketidir. Bu onun zayıf olduğu kadar kuvvetli tarafıdır. Fransa hiçbir zaman ye'se düşmez, hiçbir zaman her şey kayboldu, bitti demez. Çünkü hangi işe girişmiş, hangi fikre bağlanmışsa onlara zıt olan temayülleri de kendinde taşımıştır. Fransayı kurtaran işte böyle türlü türlü düşüncelerin memleketi olmasıdır. Şimdi de bu çeşitli düşüncelere son vermeye kalkıyorlar..

(.....) Bu genç gittikten sonra uzun zaman olgunlaşma ihtiyacı üzerinde durdum. Hâlâ susan, sessizlik, inziva içinde fikirlerini, hislerini olgunlaştıran gençleri uzun uzun düşündüm. Kalbimden bir duanın yükseldiğini hissettim: «Sabredin, daha sabredin, Fransa'nın müstakbel kıymetleri; sizin de beklediğiniz saat çalacak... Siz, ben artık bu dünyada olmadığım zamanlar konuşacaksınız. Sizi dinliyemeyeceğim, ama sizi bekliyorum.»

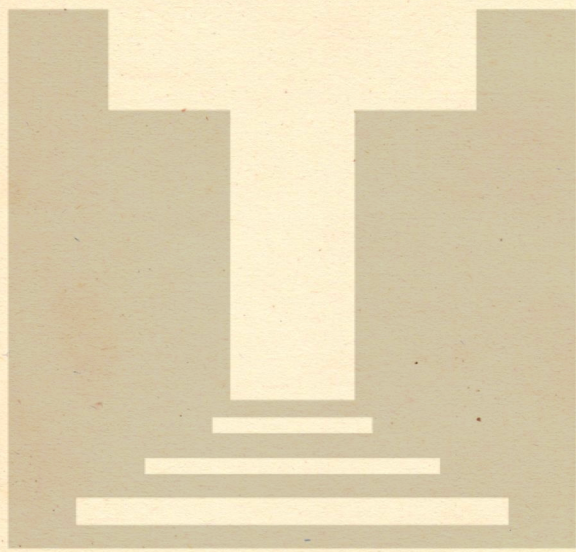
Erol GÜNEY

TÜSTAV

TÜSTAV

TÜSTAV

**Maarif Vekilliğince "Dünya edebiyatından Tercümeler,"
adı altında yayılan klâsik eserler**

YUNAN KLÂSİKLERİ

Sophokles	Bedrettin Tuncel	Kral Oidipus
Sophokles	Nurullah Ataç	Philoktetes
Sophokles	Şaziye Berin Kurt	Trakhis kadımları
Sophokles	Azra Erhat	Elektra.
Sophokles	S. Ali	Antigone
Sophokles	Suat Sinanoğlu	Aias
Sophokles	Nurullah Ataç	Oidipus Kolonos'ta
Eflâton	Perlev Boratav	Euthyphron
Eflâton	Niyazi Berkes	Sokrates'in Müdafası
Eflâton	Zafer Taşlıkoğlu	Kriton
Eflâton	İhsan Bozkurt	Ion
Eflâton	Adnan Cemgil	Menon
Eflâton	İrfan Şahinbaş	Alkibiades I.
Eflâton	Nurettin Şazi Kösemihal	Lakhes
Eflâton	Sabahattin Eyuboğlu	Lysis
Eflâton	Pr. Rohde'nin nezareti altında D. ve T - C. Fakültesi klâsik Filoloji enstitüsü doktora talebeleri	Devlet I.
Eflâton	Lütfi Ay ve Erol Güney	Devlet II.
Epictetos	Burhan Toprak	Kritias
		Düşünceler ve Sohbetler

LÂTİN KLÂSİKLERİ

Julius Caesar	Hamit Dereli	Gallia Savaşı
Erasmus	Nusret Hızır	Delifige Methiye

ŞARK - İSLÂM KLÂSİKLERİ

Mevlâna	Veled İzbudak. (Abdülbaki Gölpınarlı'nın şerhleriyle)	Mesnevi
---------	--	---------

FRANSIZ KLÂSİKLERİ

Descartes	Mehmet Karasan	Metafizik Düşünceler
Molière	Ali Süha Delilbaşı	Adamcıl
Molière	Sabahattin Eyuboğlu ve Bedrettin Tuncel	Kadınlar mektebi
Perrault	Vildan Aşır	Geçmiş Günlerin Masalları
Beaumarchais	Reşat Nuri Darago	Figaro'nun Düşünü
Stendhal	Nurullah Ataç	Kırmızı ve Siyah. cilt. I, II
Honoré de Balzac :	Nahid Sırrı Örik	Vadideki Zambak
Honoré de Balzac :	Nasuhi Baydar	Köy Hekimi
Alfred de Musset :	Sabahattin Eyuboğlu ve Bedrettin Tuncel	Marianne'nin Kalbi
Alfred de Musset	Sabahattin Eyuboğlu ve Bedrettin Tuncel	Şamdancı
Marcel Proust	Yakup Kadri Karaosmanoğlu	Geçmiş Zaman Peşinde

FRANSIZ EDEBİYATI SERİSİ

Edmond Rostand	Sabri Esat Siyavuşgil	Cyrano de Bergerac
----------------	-----------------------	--------------------

ALMAN KLÂSİKLERİ

Goethe	Recai Bilgin.	Faust. I inci cilt
Goethe	Cemal Köprülü ve Dr. Şükrü Atala	Wilhelm Meister
Lessing	Sabahattin Ali	Minna von Barnhelm

İNGİLİZ KLÂSİKLERİ

Shakespeare	Nurettin Sevin	Julius Caesar
-------------	----------------	---------------

İSKANDİNAV KLÂSİKLERİ

Ibsen	Cevad Memduh Altar	Nora
-------	--------------------	------